

RETS-kotien tuetun asumisen ja kohtaamisen vaikutukset vankilasta vapautuneiden asiakkaiden elämässä

 Ulla Salovaara

Teksti: Ulla Salovaara

Ulkoasu ja taitto: Rikosseuraamuslaitos

ISBN 978-951-53-3902-7 (Pdf)

ISSN 2342 4834 (verkkojulkaisu)

Rikosseuraamuslaitos

Opastisilta 12 C

00520 Helsinki

TIIVISTELMÄ

RETS-kotien tuetun asumisen ja kohtaamisen vaikutukset vankilasta vapautuneiden asiakkaiden elämässä

Tutkimus käsittelee Rikoksettoman elämän tukisäätiön RETS-kotien tarjoaman tuetun asumisen vaikutuksia vankilasta vapautuneiden asiakkaiden elämässä. Tutkimuksen tavoitteena oli asiakas- ja työntekijähaastatteluita hyödyntäen laatia kyselylomake, jolla kerätään aineistoa tutkimukseen ja joka jatkokehittelyn jälkeen jäisi osaksi RETS-kotien arviointityötä. Tutkimuksessa selvitettiin, miten tuettu asuminen edistää hyvinvointia, rikoksetonta elämäntapaa ja sosiaalista osallisuutta. Tutkimuksessa on kerätty kyselyaineisto, joka kuitenkin jäi riittämättömäksi osallistujamäärän vähyyden takia. Sekä kyselyaineisto että haastatteluaineisto on analysoitu temaattisen sisällönanalyysin avulla. Kyselylomake perustuu AVAIN-mittariin ja sisältää kaikki sen osa-alueet.

Tutkimuksen tuloksissa korostuu kaksi vastaajille merkityksellistä asiaa: asunnon pysyvyys ja se, että tuettuun asumiseen pääsee suoraan vankilasta. Pysyvä asuminen mahdollistaa kiinnittymisen muuhun vankilasta vapautuvalle tarjottuun tukeen ja palveluihin. Sen sijaan pelko asunnon menettämisestä saattaa heikentää koettua hyvinvointia. Tuetun asumisen koettiin myös tarjoavan tukea päihteettömyyteen. Tuetun asumisen aikana saatu tuki on lisännyt asiakkaiden mahdollisuuksia kiinnittyä yhteiskuntaan ja myös tukenut heidän mahdollisuuksiaan säilyttää asunto. Lisäksi asiakkaat hyötyivät säännöllisistä tapaamisista ja keskustelutuesta. Asumisen ja arjen riskitekijöitä olivat vankilasta vapautumiseen liittyvä stressi, asumisen epävarmuus, velat, yksinäisyys sekä päihteiden käytön ja rikosten tekemisen jatkuminen.

RETS-kotien työntekijöiden asiakastyön arvot voi tiivistää asiakaslähtöisyyteen, rinnalla kulkevaan työotteeseen ja kunnioittamiseen. Tuettu asuminen ei kuitenkaan sinällään ole riittävää tukea, elleivät yhteiskunnan muut rakenteet tue vankilasta vapautuneen integraatiota ja kuntoutumista. Riittävän hyvissä ajoin aloitettu vapautumisen valmistelu yhdessä hyvinvointialueiden sosiaalityön kanssa mahdollistaisi suunnitelmallisen vapautumisen, palvelujen katkeamattomuuden ja oikea-aikaisen avun.

Hakusanat: tuettu asuminen, vankilasta vapautuminen, vankilat, vankeus, desistanssi, sosiaalinen kuntoutus, sosiaalinen integraatio, rikoksentorjunta

SAMMANDRAG

Effekterna av RETS-hemmens stödboende och bemötande på livet för klienter som frigivits från fängelse

Studien behandlar de upplevda effekterna av stödboendetjänsten som tillhandahålls av RETS-hemmen (Stiftelsen för stöd för ett liv utan brott) för klienter som frigivits från fängelse. Syftet med studien var att genom klient- och personalintervjuer ta fram ett frågeformulär som användes för att samla in data till studien och som efter vidareutveckling skulle kunna integreras i RETS-hemmens utvärderingsarbete. I studien undersöktes hur stödboende främjar välbefinnande, ett liv utan brott och social delaktighet.

I studien har ett enkätmaterial samlats in, men deltagarantalet var för lågt för att materialet skulle vara tillräckligt. Både enkät- och intervjumaterialet analyserades med tematisk innehållsanalys. Frågeformuläret bygger på AVAIN-indikatorn och täcker alla dess områden.

Som ett centralt resultat av studien framhävs betydelsen av stabilt boende och flytt direkt från fängelse till stödboende. Ett stabilt boende möjliggör anknytning till andra former av stöd och tjänster som erbjuds dem som frigives från fängelse. Däremot kan rädslan för att förlora sin bostad försämra det upplevda välbefinnandet. Stödboendet upplevdes också ge stöd för att hålla sig drogfri. Det stöd som getts och tagits emot under stödboendetiden har ökat klienternas möjligheter att integreras i samhället och hjälpt dem att behålla sin bostad. Dessutom drog de nytta av regelbundna möten och samtalsstöd.

Riskfaktorer för boende och vardag inkluderade stress i samband med frigivningen från fängelset, osäkerhet kring boendet, skulder, ensamhet samt fortsatt droganvändning och brottslighet. Värderingarna för RETS-hemmens personal i klientarbetet kan sammanfattas som klientorientering, ett arbetssätt präglat av att gå vid klientens sida och respekt. Enbart stödboende är dock inte tillräckligt om andra samhällsstrukturer inte stödjer den frigivnes integration och rehabilitering. Att påbörja förberedelserna för frigivning i tillräckligt god tid tillsammans med socialarbetet inom välfärdsområdena skulle

möjliggöra en planmässig frigivning, kontinuitet i tjänsterna och rättidig hjälp.

Nyckelord: stödboende, frigivning från fängelse, fängelser, fångenskap, desistans, social rehabilitering, social integration, brottsbekämpning

ABSTRACT

The impact of supported housing and encounters in RETS homes on the lives of clients released from prison

The study discusses the perceived impact of the supported housing service provided by the RETS homes of the Life Without Crime foundation on the lives of clients released from prison. The aim of the study was to use interviews with clients and employees to develop a questionnaire to collect data for the study, which, after further development, would be part of the evaluation work of the RETS homes. The study investigated how supported housing promotes well-being, a crime-free lifestyle and social inclusion.

The survey collected questionnaire data, which was, however, insufficient due to the low number of participants. Both the questionnaire and the interview data have been analysed using thematic content analysis. The questionnaire is based on the AVAIN measurement tool and includes all its components.

A key finding of the study is the importance of housing permanence and moving directly from prison to supported housing. Permanent housing allows for attachment to other support and services offered to people who are released from prison. In contrast, fear of losing housing may undermine perceived well-being. Supported housing was also perceived to provide support for staying substance-free. The support received and provided during supported housing has both increased clients' chances of social integration and supported their chances of retaining their housing. In addition, they benefitted from regular meetings and the counselling they received. Risk factors for housing and daily life included stress related to release from prison, housing insecurity, debt, loneliness and continued substance abuse and crime. Values of client work for the RETS staff can be summarised as client-centeredness, the approach of walking alongside the client and respect. However, supported housing alone is not sufficient support unless other structures in society support the integration and rehabilitation of those released from prison. A sufficiently early start in the preparation for release, together with the social work of the well-being services counties, would allow for a planned release, continuity of services and timely assistance.

Key words: supported housing, release from prison, prisons, imprisonment, desistance, social rehabilitation, social integration, crime prevention

Sisällys

Tiivistelmä	1
Sammandrag	3
Abstract	5
1. Johdanto	9
2. Keskeiset käsitteet, konteksti ja aiempi tutkimus	12
2.1. Asunnottomuudesta ja siihen vaikuttavista tekijöistä yleensä	12
2.2. Vankilasta vapautuvien asunnottomuusriskin rakenteellisia tekijöitä	14
2.3. Vankilasta vapautuvien palveluiden ja tuen tarve	20
2.4. Hyvinvointi osana desistanssiprosessia	25
2.5. Vankilasta tuettuun asumiseen	27
2.6. Asumissosiaalinen työ	33
3. Tutkimusasetelma ja tutkimuksen toteutus	37
3.1. Tutkimuksen tavoitteet ja vaiheet	37
3.2. Tutkimusaineistot	39
3.3. Eettisyys	44
3.4. Tutkimuksen arviointi ja kriittinen tarkastelu	46
4. ”Just sen takii, et siinä oli se rauhallinen alku” – RETS-kotien tuettun asumisen palvelut vankilasta vapautumisen tukena	50
4.1. Asiakkaaksi RETS-koteihin	50
4.2. Arjen voimavarat	55
4.3. Sosiaaliset suhteet	60
4.4. Talous ja asuminen	62
4.5. Toiminta, osallisuus ja osaaminen	63
4.6. Riippuvuudet	65

4.7. Rikokset	66
4.8. Lopuksi	67
5. ”Et asiakas saisi elämän hallintaan ja saisi asunnon” – RETS-kotien asumissosiaalinen työ	70
5.1. Rikostaustaiset asiakkaat asuntomarkkinoilla	70
5.2. Asiakkuuden alku	72
5.3. Työskentelyn tavoitteet	73
5.4. Asiakkaan kohtaaminen	76
5.5. Tuen muodot	78
5.6. Työn reunaehdot	81
6. Johtopäätökset	83
6.1. Hyvinvoinnin uhkatekijät	83
6.2. RETS-kotien arvot ja hyvän kehä	85
6.3. Katvealueet	87
6.4. Käytännön toimenpide- ja kehittämis ehdotukset	89
 Lähteet	 91
Liitteet	117
Liite 1. Asiakashaastattelu	117
Liite 2. Työntekijähaastattelu	120
Liite 3. Kyseyslomake	123
Liite 4. Tutkimustiedote	136
Liite 5. Tietosuojailmoitus	139
Liite 6. Suostumuslomake	144

Kuviot

Kuvio 1.	Asumissosiaalinen työ elämäntilannelähtöisenä, asunto ensin -malliin kiinnittyneenä työnä, nelikenttä (Granfelt 2022, 14)	33
----------	---	----

Taulukot

Taulukko 1.	Tietoja vankeusvankien elämänaikaisesta terveydestä, työkyvystä ja sosiaalisesta taustasta nais- ja miessukupuoliin eroteltuna (%)	21
Taulukko 2.	Tutkimuksen vaiheet tutkimussuunnitelmassa	37
Taulukko 3.	AVAIN-mittarin osa-alueet ja tavoitteet	40
Taulukko 4.	Kyselylomakkeen osa-alueet ja aiheet	42
Taulukko 5.	RETS-kotien asiakkaiden asumisen ja arjen riskitekijät ja niiden ilmeneminen	68
Taulukko 6.	RETS-kotien asumissosiaalisen työn keskeiset arvot	81

1. Johdanto

Yhä useampi häädetään Suomessa kotoaan (Iltalehti 7.2.2024)

Häätöjen määrä kasvanut valtavasti (Iltalehti 30.9.2024)

Jo tuhannet vuokralaiset ovat menettäneet kotinsa – ”Tilanne on todella hurja” (Iltasanomat 8.10.2024)

Häätöjen lisääntyminen on alkanut jo vuonna 2023 (Kivipelto ym. 2025). Vuoden 2024 aikana häätöjen määrä jatkoi kasvuaan, kuten muun muassa edellä olevista otsikoista voi päätellä. Kyse on toisaalta hallituksen asettamista säästötavoitteista ja niiden seurauksista muun muassa asumistuen vuokrarajoihin. Vuokrien omavastuuosuuksien euromääräinen kasvu ajaa pienituloisia alati kapenevien valintojen äärelle. Toisaalta häätöjä on aiheuttanut aktivoitunut vuokrarästien periminen. Tämän tutkimuksen fokuksessa ovat vapautuvat vangit. Miten häätöjen lisääntyminen ja edullisten vuokra-asuntojen vähäisyys vaikuttavat jatkossa heidän mahdollisuuksiinsa saada asuntoa, kun heidän ovat jo nyt haastavassa tilanteessa?

Rikoksettoman elämän tukisäätiö, jatkossa RETS, entiseltä nimeltään Kriminaalihuollon tukisäätiö, KRITS, on rikostaustaisten ja heidän läheistensä selviytymistä sekä elämänhallintaa edistävä valtakunnallinen asiantuntijataho ja palveluntuottaja. Säätiö tarjoaa monipuolisia palveluja rikostaustaisille, heidän perheilleen sekä heidän parissaan työskenteleville ammattilaisille. Toiminnan tavoitteena on vaikuttaa laajasti yhteiskunnan toimintaan siten, että rikostaustaiset ja heidän läheisensä saisivat kaiken mahdollisen tarvitsemansa tuen, jotta heidän oikeutensa toteutuisivat ja uusintarikollisuuden mahdollisuudet vähenisivät.

Yhtenä palvelunaan Rikoksettoman elämän tukisäätiön RETS-kodit tarjoaa kuntouttavaa tuettua asumista pääkaupunkiseudulla vapautuville vangeille. Tukiasuntoja on yhteensä 76, ja ne sijaitsevat pääkaupunkiseudulla. Asuntoihin tarjotaan tukea asunto ensin -periaatteen mukaisesti sekä asiakkaan itsemääräämisoikeutta kunnioittaen. Kaupungin ja hyvinvointialueiden sosiaalitoimet tilaavat ja ostavat palvelua ensisijaisesti turvatakseen asumisen edellytykset ilman asuntoa vankilasta vapautuville asiakkailleen, mutta tuen toissijaisena tavoitteena on myös laajempi yhteiskunnallinen hyöty

uusintarikollisuuden vähenemisen myötä. Yksittäisen tuetun asumisen asiakkaan kohdalla asumisen tuen sisältö riippuu hänen tarvitsemastaan tuesta ja hyvinvointialueiden myöntämän maksusitoumuksen sisällöstä. Tuettuun asumiseen kuuluu sosiaaliohjaajien säännölliset tapaamiset, joiden sisältö vaihtelee sisältäen muun muassa keskusteluapua ja palveluohjausta.

Asunnon saamisen tiedetään olevan yksi tärkeimmistä rikoksettomaan ja päihteettömään elämään kiinnittävistä tekijöistä vankilasta vapautumisen jälkeen. Ilman omaa asuntoa elämänmuutos ja desistanssiprosessin aloittaminen tai siinä edistyminen on miltei mahdotonta. Suuri osa vapautuvista vangeista tarvitsee asunnon lisäksi myös erilaisia tukitoimia ja tukiasumista elämänmuutoksensa edistämiseen. Heidän on todettu hyötyvän muun muassa keskustelutuesta asumiseen liittyvien asioiden hoitamisen lisänä. (Esim. Granfelt 2015; Mäki 2017.) Asunnon saaminen lisää kokemusta yhteiskuntaan kuulumisesta ja tarjoaa turvaa ja mahdollisuuden elämän perusedellytyksiin (Salovaara 2019, 202–206). Toisaalta merkitystä on myös asuinympäristöllä, turvallisuuden tunteella ja sillä, kenellä on asunnon avainten hallintaoikeus (Ranta ym. 2022).

Tämän tutkimuksen tavoitteena on ollut selvittää Rikoksettoman elämän tukisäätiön RETS-kotien tarjoaman tuetun asumisen vaikuttavuutta. Säätiön tukiasunnot on tarkoitettu rikostaustaisille henkilöille, mikä yleensä tarkoittaa vankilataustaa. Tutkimuksen tarkoituksena on ollut tavoittaa kaikki Rikoksettoman elämän tukisäätiön RETS-kotien asunnoissa asuvat henkilöt ja kartoittaa kyselylomakkeella heidän kokemuksiaan siitä, miten tukiasuminen on edistänyt heidän kokonaishyvinvointiaan. Samalla tutkimus on yritys avata kompleksisia ilmiöitä ja niiden moninaisuutta, jossa kyse on eri tekijöiden itsenäisestä, mutta toisistaan riippuvaisesta toiminnasta, näiden osien keskinäisestä epäsymmetrisestä suhteesta ja lopputuleman sumeista rajoista, joissa syy-seuraussuhteiden toisistaan erottaminen on usein mahdotonta. Käytän raportissa käsitettä asiakas sen sijaan, että kirjoittaisin asukkaista. Ymmärrän asiakkaan sisältävän valta-asetelman ja oletuksen tekemisen kohteena olemisesta ja riippuvuussuhteesta (Pohjola 2010, 20–28; 2017).

Tämä tutkimus on saanut rahoituksen Rikosseuraamuslaitoksen tutkimus- ja kehittämismäärärahoista. Tutkimusasetelman ja -suunnitelman ovat laatineet toimitusjohtaja VTL, YTM Sanna Sunikka, asiantuntija YTM, VTM Mirka Elovainio, tutkija VTM Janne Vepsäläinen

ja vertaistoimintojen johtaja TTM Annika Harsu. Tutkimuksen on tutkimussuunnitelman muokkauksen pohjalta toteuttanut ja oheisen raportin kirjoittanut tutkija YTT, YTM, FM Ulla Salovaara. Tekstin kielenhuollosta ja kustannustoimituksesta on vastannut Sanataika ky:n Taina Ruottinen. Tekstiin mahdollisesti jääneet virheet ovat kuitenkin kirjoittajan vastuulla.

Haluan kiittää kaikkia RETSillä kohtaamiani ihmisiä työntekijöistä asiakkaisiin. Erityisesti kiitän Sannaa, Annukkaa, Anaa, Leenaa, Miaa, Fannia, Hetaa, Otsoa, CC:tä, Anastasiaa, Saria, Perttua, Katariinaa, Mauria ja Juria. On ollut ilo ja kunnia oppia tuntemaan teidät ja saada työskennellä kanssanne. Kiitän teitä myös siitä, kuinka ulkopuolinen tutkija on otettu sydämellisesti mukaan joukkoon. Ilman käymiämme keskusteluita en olisi oivaltanut niitä olennaisia seikkoja, joita raportissa olen nostanut esille. Olkoon voima aina kanssanne siellä missä kuljettekin!

2. Keskeiset käsitteet, konteksti ja aiempi tutkimus

2.1. Asunnottomuudesta ja siihen vaikuttavista tekijöistä yleensä

Tämän tutkimuksen tavoite on selvittää ja tutkia RETS-kotien tuetun asumisen vaikuttavuutta, ei siis varsinaista asunnottomuutta. Kuitenkin asunnottomuus, aiemmat asunnottomuuden kokemukset ja pelko asunnottomaksi joutumisesta vaikuttavat asiakkaiden arjessa, sillä suurimmalla osalla on taustallaan niistä jo kokemuksia. Tuetun asumisen jatkuminen edellyttää aina jonkinlaista sitoutumista ja sovittujen ehtojen täyttymistä. Näin ollen asunnon menettämisen pelko ja aiempi asunnottomuus ovat tuetun asumisen asukkailla jatkuvasti taustalla vaikuttavia psyykkisiä ja sosiaalisia tekijöitä.

Asunnottomina pidetään sellaisia henkilöitä, joilla ei ole omaa vuokra- tai omistusasuntoa, minkä vuoksi he majoittuvat 1) ulkona, porrashuoneissa tai ensisuojuissa, 2) asuntoloissa tai majoitusliikkeissä, 3) asumispalveluyksiköissä, kuntouttavissa yksiköissä, sairaaloissa tai muissa laitoksissa tai 4) tilapäisesti tuttavien ja sukulaisten luona. Pitkäaikaisasunnottomaksi puolestaan käsitetään henkilö, jonka asunnottomuus on kestänyt ainakin vuoden verran tai joka on ollut asunnottomana toistuvasti edellisen kolmen vuoden aikana. Asunnon puuttumisen lisäksi asumista saattavat vaikeuttaa sosiaaliset ja terveydelliset haasteet tai asunnottomuuden pitkittyminen rakenteellisten tekijöiden, kuten väärin asumisratkaisujen tai tukipalvelujen puuttumisen vuoksi. Keskeistä pitkäaikaisasunnottomuudessa ei varsinaisesti olekaan asunnottomuuden pituus vaan yksilön palveluiden, tuen ja hoidon tarve sekä niiden puuttuminen. Edellä kuvattu asunnottomuuden määritelmä ja tulkinta perustuu EU:ssa yleisesti käytetyn ETHOS (European Typology on Homelessness and Housing Exclusion) Light -luokitteluun. (ARA 2024, 4.)

Kaikki asunnottomuus ei ole näkyvää tai tilastoitua, ja tuolloin on kyse piiloasunnottomuudesta. Tämän tutkimuksen kontekstissa piiloasunnottoman ymmärretään olevan sellainen henkilö, joka asuu väliaikaisesti tuttaviansa tai sukulaisten luona tai sellaisissa yöpymispaikoissa, jotka eivät ole asumiseen tarkoitettuja (mm. rappukäytävät, parkkitalot, varastot). Samanaikaisesti hän saattaa olla virallisesti kirjoilla esimerkiksi vanhempiansa tai entisen puolisonsa

asunnossa eikä siten ole virallisesti asunnottomana. (Mm. Crawley ym. 2013.) Piiloasunnottomuus on ilmiönä kaksijakoinen: toisaalta sen myötä asunnottomuuden todelliset määrät eivät tule ilmi, ja toisaalta se samanaikaisesti hämärtää piiloasunnottomuutta kokevien henkilöiden kuulumisen ja asumisen käsityksiä.

Asunnottomuus ei myöskään ole stabiili olotila, sillä useimmiten se on luonteeltaan väliaikaista (Stenius-Ayoade 2019, 17–18), tilapäistä, jaksottaista tai kroonista (Kuhn & Culhane 1998) sekä uusiutuvaa ja siihen liittyy muita samanaikaisia haasteita (Sunikka 2016). Myös asuminen erilaisissa asunnottomille tarkoitetuissa asumispalveluissa saattaa vaihdella kulloisenkin elämäntilanteen mukaan, ja tuolloin yksilö voi ajoittain olla myös viranomaisavun tavoittamattomissa ja asuminen voi jäädä väliaikaiseksi vaiheeksi (Sunikka 2016). May (2000) puolestaan on havainnut asunnottomien jakautuvan pitkäaikaisasunnottomiin, jaksoittaisasunnottomiin ja ensikertalaisiin. Kuitenkin aiempi kokemus asunnottomuudesta ja rikostausta lisäävät riskiä sekä altistavat asunnottomaksi joutumiselle (ks. luku 2.2). Asunnottomuudelle ja sen eri muodoille ei ole olemassa yleistä, yhtenäistä ja laajalti käytettyä määritelmää, mikä haittaa asunnottomuuden tilastointia ja tutkimista sekä eri muotojen keskinäistä vertailua (Deleu ym. 2023).

Asunnottomuudella tarkoitetaan siis sekä yksilön omasta tilanteesta että erilaisista rakenteellisista tekijöistä johtuvaa elämäntilannetta, johon liittyy keskimääräistä suurempi riski jäädä vaille asuntoa. Tuolloin voidaan puhua asumisprekaariudesta: asumiseen liittyy yksilöllisiä epävarmuuksia tai ongelmia (Hyötyläinen 2020). Kyse on sekä yhteiskuntien tavasta toteuttaa asunto- ja sosiaalipolitiikkaa että yksilön elämänkulussa tapahtuneista seikoista, kuten varhaislapsuuden vastoinkäymisistä, köyhyydestä, päihderiippuvuudesta, koetusta väkivallasta ja aiemmasta vankeustuomiosta. (Stenius-Ayoade 2019, 26–29.) Asunto tuo psykososiaalista turvaa ja luottamusta, vähentää erilaisia terveyshaasteita ja mahdollistaa kuulumisen tunteen (mm. Barratt ym. 2015; Johnstone ym. 2016; Perälä ym. 2023; Garcia ym. 2024).

Asunnottomuuden ehkäiseminen, sen riskien alentaminen ja asumisen edellytysten lisääminen ovat keskeisesti osa sosiaalityötä. Kyse on paitsi keinoista ja mahdollisuuksista lisätä yksilön hyvinvointia ja tukea häntä asumistaitojen omaksumisessa, myös yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden toteuttamisesta ja soveltamisesta (Kananoja 2017, 29–30). Asunnottomuudessa on kyse myös kodittomuudesta, joka sanana ohjaa huomiota pelkän asunnon saamisen lisäksi asumisen tuomaan turvaan ja niin sanottuun kiinnittymiseen sekä niiden mahdollistumiseen (Erkkilä 2017, 307–308; myös Ilmoniemi 2023).

Asunnottomuuden ja vankeuden keskinäistä ambivalenttia suhdetta kuvastaa Moschionin ja Johnsonin (2019, 858) toteamus siitä, että asunnottomuus voi sekä ennustaa vankeusrangaistusta että olla sen lopputulema. Tässä tutkimuksessa asuminen sekä asunto itsessään ymmärretään ja tulkitaan ihmisarvon ja tasavertaisuuden kautta. Ei siis tarvitse olla nuhteeton, rikokseton ja päihteetön ansaitakseen asunnon, vaan asunto on niiden edellytys. Tutkimuksessa vaikuttaa siten vahvasti asunto ensin -mallin mukainen käsitys asunnosta inhimillisenä perustarpeena. Raitakari ja Juhila (2014, 185) ovat tiivistäneet asunto ensin -mallin alkuperäisen mallin (Tsemberis 2010; myös Tsemberis ym. 2004) mukaiset periaatteet seuraavasti: 1) asuminen on ihmisen perusoikeus, 2) asiakkaita kohdataan arvostavasti ja myötätuntoisesti, 3) sitoudutaan työskentelyyn asiakkaan kanssa hänen tarpeidensa mukaan, 4) ensisijaisena vaihtoehtona on hajautettu asuminen, 5) tuki ja asuminen tulee erottaa toisistaan, 6) asiakkaalla on valinnanvapaus ja itsemääräämisoikeus, 7) toiminta on toipumista edistävää ja 8) haittoja vähentävää. (Myös Ranta & Perälä 2022.)

Tässä tutkimuksessa ymmärretään asunnon saamiseen, vankilasta vapautuvien tukeen ja palveluihin sekä erilaisiin viranomaiskohtaamisiin liittyvän myös rakenteellisia eriarvoisuuksia. Ymmärrän kyseisen prosessin olevan eriarvoisuuden tiivistymistä Lotta Junnilaisen (2019) esittämään tapaan sen sijaan, että käyttäisin tavanomaista ilmaisua huono-osaisuuden keskittymisestä tai kasautumisesta. Kiinnittämällä huomio eriarvoisuuteen ja sen tuottamiseen huomataan samalla sen taustalla vaikuttavat prosessit (mm. kansallinen asuntopolitiikka, julkisten palveluiden sektorijaot, median puhetapa) sen sijaan, että huomio kiinnitettäisiin pelkästään yksilöön, tämän tekemiin ratkaisuihin ja yksilölliseen vastuuseen niistä. (Mt. 2019, 38–40.) Yksilöillä on toki oma vastuunsa ja velvollisuutensa, mutta rakenteellisten tekijöiden hahmottaminen tekee näkyväksi asunnottomuuden taustalla vaikuttavat rakenteelliset tekijät. ”Asunnottomuus on indikaattori, joka kertoo ihmisten elämäntilanteesta ja elämän reunaehtojen vaihtoehtottomuudesta” (Hautala & Kaarakka 2018, 319), johon auttamisjärjestelmän tulisi kyetä vastaamaan.

2.2. Vankilasta vapautuvien asunnottomuusriskin rakenteellisia tekijöitä

Sekä suljetuista vankiloista tai avovankiloista vapaudutaan joko suoraan tai valvotun koevapauden kautta. Vuonna 2023 vankilasta vapautuneista 77 prosenttia vapautui suljetuista vankiloista. Heidän määräänsä nostavat sakko- ja tutkintavangit, sillä sakon muuntorangaistusta suorittaneiden

osuus kokonaisvankimäärästä oli 35 prosenttia ja tutkintavankien osuus kaikista vuonna 2023 vapautuneista oli 21 prosenttia. (Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2023, 28–29.) Tutkintavankien tilanne poikkeaa vankeusvangeista siten, etteivät he varsinaisesti osallistu vankilan toimintoihin eivätkä he vankiloissa ole oikeutettuja samanlaisiin tukiin ja toimintoihin kuin vankeusvangit (Rantala ym. 2017). Sakkovankien tuomiot ovat niin lyhyitä, että Rikosseuraamuslaitoksen realistiset mahdollisuudet tuen kartoittamiseen ja tarjoamiseen ovat vähäisiä (Laurila ym. 2021). Vankeusvangit voidaan päästää ehdonalaiseen vapauteen tai valvottuun koevapauteen, tai he voivat vapautua vankilasta suoraan.

Vankilasta vapautuvat eivät siten ole keskenään lähtökohtaisesti samassa tilanteessa, sillä vankilatyyppien, siellä tarjottujen tukimuotojen ja vapaudessa suoritettavien jäänösrangaistusten välillä on suuria eroja. Vapautuvat vangit ovat myös erilaisissa tilanteissa asumisen suhteen. Osalla perheen koti on säilynyt vankeustuomion ajan puolison toimesta. Osalla puolestaan nopea siirtyminen avovankilaan ja työssäkäynti mahdollistavat asumiskulujen kattamisen ja asunnon säilyttämisen. Jos vankeustuomio on lyhyt, asumiskulut on joskus mahdollista kattaa toimeentulotuella. Suurella osalla kuitenkin asunnosta luopuminen vankeusrangaistuksen vuoksi on ainoa vaihtoehto. Tilastotietoa asiasta ei ole, mutta esimerkiksi lyhytaikaisvankitutkimuksen mukaan 60 prosenttia oli täysi-ikäisinä joutunut luopumaan asunnostaan vastoin omaa tahtoaan (Kivivuori & Linderborg 2009, 34–35). Tosin tässä luvussa on mukana muitakin asunnosta luopumisen syitä kuin vankeus.

Suomessa vapautuvista vangeista noin 25 prosenttia vapautuu ilman asuntoa (Lehti ym. 2021). Toisaalta vankilassa olevista 58 prosentilla ei ole odottamassa pysyvää asuntoa (Kainulainen ym. 2023, 190). Kauralan ja livarin (2017, 315–316) mukaan asunnon saamisen vaikeus johtuu luottotietojen menettämisestä, vuokratäristä sekä aiemmista hädöistä. Asuminen onkin yksi merkittävistä vankilasta vapautuvan perustarpeista, joka vaikuttaa merkittävästi sosiaaliseen integraatioon. Vankilasta vapautuvat ovat kaikista pitkäaikaisasunnottomista heikoimmassa tilanteessa. Vankilasta vapautuvien asunnottomuuteen vaikuttaa Aaltosen ja muiden (2021, 420–421; 424–426) tilastollisen tutkimuksen mukaan merkittävällä tavalla vankeuskertaisuus: useamman vankeustuomion suorittaneilla on suurempi asunnottomuusriski kuin ensikertalaisilla. Jonkin verran merkitystä on myös iällä ja sukupuolella, ja esimerkiksi miesten asunnottomuusriski on naisia suurempi. Asunnottomuutta ennustavat paitsi vankilakertaisuus myös työvoiman ulkopuolella oleminen ennen vankeusrangaistuksen alkua.

Vankeuslain mukaan vankeudessa on tarkoitus luoda sellaisia olosuhteita, että vankilasta vapautuva voi omaksua valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan ja vahvempaan elämänhallintaan ja että hän saa tukea sijoittumisessa yhteiskuntaan (VankL 767/2005 2 luku). Tavoitteen saavuttamiseksi Rikosseuraamuslaitos toteuttaa ylläpitämissään vankiloissa laitosturvallisuuteen liittyvien toimintojen lisäksi myös erilaisia toimintaohjelmia, joissa on tavoitteena vaikuttaa yksilön ajatteluun, asenteisiin ja toimintatapoihin. Näitä interventioita on tutkittu Suomessa jonkin verran, mutta niiden vaikuttavuutta ja vaikutusta vapautumisen jälkeen ei tunneta vielä tarpeeksi, kuten ei myöskään vapaudessa toteutettujen tukitoimien ja toimintaohjelmien vaikuttavuutta. Erityisen vähän on tehty asumisjärjestelyjen ja tuetun asumisen interventioihin liittyvää kvantitatiivista tutkimusta. (Tyni 2015.)

Vankiloissa toteutettavien interventioiden tilastollisesti havaittavat vaikutukset jäävät usein sangen vaatimattomiksi, etenkin ellei vapautuessa ole tarjolla niitä tukevia palveluita (Tyni 2015).

Rikosseuraamuslaitoksessa on oltu viime vuosina kiinnostuneita myös interventioiden optimaalisesta ajoituksesta eli siitä, mikä vaihe erilaisten kuntouttavien toimien suorittamiselle olisi kaikkein tehokkain (Tyni & Aaltonen 2021). Vankilakuntoutuksen kannalta on haastavaa, että interventiot päättyvät vapautumisen hetkellä, sillä sen jälkeen tulevien vapautuvien palveluiden saaminen riippuu oman hyvinvointialueen palveluista. Siksi vapautumisen riittävän huolellinen ja hyvissä ajoin alkanut suunnittelu, riittävä tuki asunnon hakemiseen sekä riittävien asiakaslähtöisten tukitoimien ja kuntoutusjatkumoiden kanavoiminen vapautumisen jälkeen ensinnäkin lisääisivät yhteiskunnan turvallisuutta mutta olisivat myös kustannustehokkaita ja inhimillisesti kannattavia. (Myös Niemelä ym. 2021.)

Uusintarikollisuudella tarkoitetaan kertaalleen rikokseen syyllistyneiden henkilöiden syyllistymistä uusiin rikoksiin. Kynnystä rikosten tekemiseen ja niihin syyllistymiseen madaltaa arvioiden mukaan muun muassa päihteidenkäyttö (mm. Zgoba ym. 2020). Lisäksi uusintarikollisuuteen vaikuttanevat kriminogeeniset riski- ja tarvetekijät eli 1) henkilön aikaisempi rikoshistoria, 2) antisosiaaliseen persoonallisuuteen liittyvät riskitekijät (impulsiivisuus, seikkailunhalu, levottomuus, aggressiivisuus ja ärtyisyys), 3) antisosiaaliset ja/tai rikosmyönteiset asenteet (rikollisten tekojen järkeistäminen, negatiiviset asenteet lakia kohtaan), 4) rikollinen ystäväpiiri ja seura, 5) päihdeongelma, 6) ongelmat perhe- ja läheissuhteissa (vanhempien piittaamattomuus ja kohtelu, huonot perhesuhteet), 7) ongelmat koulussa tai työssä sekä 8) rikollista käyttäytymistä tukeva vapaa-aika. (Andrews ym. 2004, myös Tyni 2015, 63–64.)

Tämän tutkimuksen kontekstissa on kuitenkin huomioitava, että edellä kuvatut riski- ja tarvetekijät ovat täysin subjektiivisia. Ne huomioivat ainoastaan yksilölliset tekijät, eivät lainkaan rakenteellisia, sosiaalisia tai kulttuurisia tekijöitä. (Andrews ym. 2004; Hannah-Moffat 2005.) Niinpä niissä ei ole lainkaan mukana esimerkiksi asunnottomuutta, eikä niissä ole millään tavoin huomioitu asunnon saamisen vaikeuksia vankilasta vapautumisen jälkeen. (Doyle 2024, 1408.) Kriminogeeniset tekijät eivät sinällään pysty selittämään rikoksiin syylistymiseen johtaneita tekijöitä, sillä ne eivät kykene huomioimaan ilmiön kompleksisuutta. (Ks. myös luku 3.2.)

Rikosseuraamuslaitoksen keinot vaikuttaa uusintarikollisuuteen ja vankilasta vapautuvan elämänlaatuun ovat rajalliset. On esimerkiksi mahdollista, että sinänsä toimivatkin vankilainterventiot menettävät merkityksensä, jos ne on tehty väärään aikaan tai jos vapautunut on vailla pysyvää asuntoa. Vapautumisen jälkeiset epäsuotuisat elinolosuhteet voivat pahimmillaan estää vankilassa omaksuttujen, rikoksettomuutta ja päihteettömyyttä tukevien taitojen käyttämistä. Desistanssi- ja kuntoutusjatkumoiden tuntemisen ja kehittämisen kannalta olisikin tärkeää ulottaa tutkimusta myös vapautumisen jälkeen toteutettavien interventioiden vaikutuksiin (Tyni 2015).

Usein uusintarikollisuuteen vaikuttavien interventioiden järjestämistä ja siitä koituvaa uusintarikollisuuden vähenemistä pidetään merkinä onnistuneesta desistanssista. Vapautuvien vankien omien käsitysten mukaan merkittävämpiä ovat kuitenkin vakiintunut työ tai riittävä tulotaso, oikeiden asioiden tekeminen sekä päihteettömänä pysyminen (Kjellstrand ym. 2023; Connell ym. 2023). Uusintarikollisuuden kohdalla tulisi pikemmin tarkastella yksilön elämäntilannetta kokonaisuutena. On esimerkiksi havaittu, että ihmisillä, joilla on samanaikainen päihde- ja mielenterveyden häiriö, on erittäin korkea rikostenuusimisriski (Zgoba ym. 2020).

Asunnottomuuden ja vankeuden suhdetta on tutkimuksissa lähestytty kahdesta eri näkökulmasta. Ensinnä kyse on riskiteesistä, jossa asunnottomuus on seurausta vankeudesta. Tuolloin ajatellaan, että vankilasta vapautuneiden asunnottomuutta ovat lisäämässä kulttuuriset, sosiaaliset ja taloudelliset esteet. Toisena näkökulmana on kriminogeeninen hypoteesi, jolloin vailla asuntoa olevien tekemät erilaiset arjen selviytymiseen liittyvät rikokset (mm. huumekauppa, prostituutio, myymälävarkaudet) altistavat uudelle vankeustuomiolle. (Moschion & Johnson 2019.) Asunnottomuuden ja toistuvien vankeustuomioiden on havaittu herkästi johtavan pyöröoviasiakkuuteen. Tuolloin pääsy

oikealaatuisiin ja -aikaisiin palveluihin estyy, koska niihin ohjaaminen tai niiden tarpeen arviointi keskeytyvät (Brooks ym. 2023).

Asumisen pysyvyyden ja vakituisen asunnon tärkeys vankilasta vapautumisen jälkeen on suhteellisen kiistatonta. Keene ja muut (2018) havaitsivat asumisen merkitsevän riippumattomuutta. Riippumattomuus tuli esiin etenkin niillä, jotka olivat eläneet piiloasunnottomuuden kaltaisissa tilanteissa ja tukeutuneet läheisverkoston apuun (myös Baldry ym. 2006, 25). Walker ja muut (2014) havaitsivat ehdonalaisessa vapaudessa olevia vapautuneita koskevassa tutkimuksessaan, että pysyvä asunto antoi mahdollisuuksia integroitua yhteiskuntaan sekä lisäsi sosiaalista pääomaa.

Myös asumisen status (asumisyksikkö suhteessa omaan asuntoon) saattoi aiheuttaa stigmaa ja tuoda samalla ulkopuoliselle näkyväksi asukkaiden menneisyyden. Samoin rikostausta ylipäättään aiheutti stigmaa ja koettiin työllistymisen esteeksi. (Keene ym. 2018, 807–812; Schartmueller 2020; Willman 2021a; Connell ym. 2023; Doyle ym. 2024; Page ym. 2024.)

Stigma toisaalta estää saamasta töitä ja toisaalta vaikuttaa myös haetun työn laatuun, mikä saattaa pitää vankilasta vapautuneita prekariaatissa (Sheppard & Ricciardelli 2020). Stigma on rakenteellinen ilmiö, joka kytkeytyy yhteiskunnan rakenteisiin, poliittiseen ilmapiiriin ja arvoihin. Stigma rakentuu valtasuhteissa makro- ja mikrotasoilla, joilla stigma tulkitaan herkästi oikeutetuksi lopputulemaksi vaikkapa asunnottomia kohtaan. Stigma on toisaalta riippuvainen ajasta ja paikasta, ja se muotoutuu sosiaalisessa kanssakäymisessä. (Pescosolido & Martin 2015, 91–96; Tyler 2020; Addison ym. 2022). Stigma voi myös olla kaksin- tai moninkertainen, jos sitä on aiheuttamassa useampi tekijä (Seaward ym. 2023).

Baldry ja muut (2006) tutkivat liki parinsadan australialaisvangin seurantatutkimuksessa asumisen, asunnottomuuden, vankilasta vapautumisen ja sinne uudestaan palaamisen keskinäisiä suhteita: asumisen epävakaus ja muuttojen määrä olivat suhteessa uusintarikollisuuteen: mitä useampi muutto, sitä todennäköisempää oli palaaminen vankilaan (myös Herbert ym. 2015). Vankilasta vapautumisen jälkeen asunnottomana oli useampi kuin ennen vankeuden aloittamista. Vankilaan palaamiseen vaikutti myös se, kenen kanssa vapautunut asui. Puolison, vanhempien tai muiden perheenjäsenten kanssa asuneista vankilaan palasi harvempi kuin yksin, ystävien tai tuttavien kanssa asuneista, joista vankilaan palasi hieman yli puolet (Baldry ym. 2006; myös Harding ym. 2014; Herbert ym. 2015; Mowen ym. 2019). Ylipäättään

vankilasta vapautuessa saatu positiivinen tuki parantaa elämisen laatua, vähentää uusintarikollisuutta, tukee kiinnittymistä asumiseen ja yhteiskuntaan (Western ym. 2015; Johnstone ym. 2016; Neale & Brown 2016; Semenza & Link 2019; Kjellstrand ym. 2023) sekä vahvistaa myös ontologista turvallisuutta (Roche & Noble-Carr 2023). Kuitenkaan asuminen yhdessä lapsuuden perheen kanssa ei aikuisiällä tuota positiivista lisäarvoa (Western ym. 2015).

Keskeneräiset tai hoitamattomat ulosotto- ja velka-asiat heikentävät motivaatiota ylipäätään kaikkien asioiden hoitamiseen. Sen sijaan asunnon tunteminen itselle sopivaksi sekä kiinnittyminen työhön tai opiskeluun vähensivät todennäköisyyttä palata vankilaan. (Baldry ym. 2006.) Herbertin ja muiden tutkimuksessa oli käytössä yli 11 000 michiganilaisen ehdonalaiseen vapauteen päässeän henkilön tiedot rikosseuraamusviranomaisilta. Mielenkiintoinen yksityiskohta oli se, että 60 % muutoista johtui itse rikosseuraamusjärjestelmästä: henkilöt menivät suorittamaan rikosseuraamusta, aloittivat hoidon tai kuntoutuksen tai pakenivat välttääkseen rangaistusta. Lisäksi tulotaso vaikutti muuttoaktiivisuuteen ja asumisen pysyvyyteen. (Herbert ym. 2015.) Etenkin yksityisten vuokranantajien usein tekemä luottotietojen tarkistus sulkee ihmisiä ulos yksityisiltä vuokramarkkinoilta, jos luottotiedoissa on häiriömerkintöjä.

Tutkimuksissa on havaittu, että tuetulla asumisella on lieviä positiivisia vaikutuksia rikosoikeudellisiin seuraamuksiin (Gibbs ym. 2023a; Gibbs ym. 2023b) ja että asunnottomuus ja epävakaa asuminen ovat yhteydessä rikosten uusimiseen (Lutze ym. 2014). Tosin Gibbs ja muut päätyivät ehdottamaan, että tuetun asumisen vaikutuksia tutkittaessa olisi hyödyllisempää suunnata huomio etenkin asumisen tukemiseen ja pysyvyyteen, päihteidenkäyttöön, psyykkiseen ja fyysiseen terveyteen sekä rakenteelliseen eriarvoisuuteen (Gibbs ym. 2023a, 8; Gibbs ym. 2023b; myös Aaltonen ym. 2021, 426–428).

Rikoskäyttäytymisen ja tuetun asumisen yhteyttä tutkittaessa tulisi kiinnittää huomiota yksilön lähtötilanteeseen: niillä, joilla on suuri riski syyllistyä rikoksiin, on usein vähemmän suojaavia tekijöitä, ja samalla juuri he ovat niitä, joille tuettua asumista tarjotaan (Gowns ym. 2018). Asunnottomuus ylipäätään on yhteydessä uusintarikollisuuteen (Ellison ym. 2013), joskin siihen vaikuttavat myös muut yksilön elämäntilannetta ja kokonaishyvinvointia heikentävät tekijät (Aaltonen ym. 2021, 426–428; Doyle ym. 2024). Kaiken kaikkiaan asunto ensin -mallin mukaista toimintaa voidaan pitää kustannustehokkaana etenkin useita mielenterveydenhäiriöitä omaavien parissa (Lemoine ym. 2021). Paljon

palveluita käytävillä pitkäaikaisasunnottomilla tuetun asumisen ja matalan kynnyksen palveluiden tarjoaminen vähensi merkittävästi muiden palveluiden tarvetta (Raven ym. 2020).

Vankilasta vapautuvat kohtaavat erilaisia haasteita elämäntavan muutoksessa, yhteiskuntaan integroitumisessa ja yhteiskunnan täysivaltaisena jäsenenä toimimisessa. On tärkeää pyrkiä selvittämään, millaista tukea vankilasta vapautuvat henkilöt tarvitsevat ja millaisten vaikutusmekanismien kautta eri tukimuodot voivat vähentää uusintarikollisuuden riskiä. Asunnon saamiseen ja asumiseen liittyvät tavoitteet kytkeytyvät usein myös toimeentuloon, päihteidenkäyttöön ja sosiaalisiin suhteisiin. Riittävän hyvien asumisolosuhteiden katsotaan myös tyypillisesti kuuluvan hyvään elämään. Kyse on myös siitä, millaisia rakenteellisia ja poliittisia tekijöitä yhteiskunnassa kulloinkin on tarjolla (mm. Madoc-Jones ym. 2018).

Sen sijaan, että vankilasta vapautuvia sekä heidän uusintarikollisuuttaan ja asumistaan tarkasteltaisiin yhtenä ryhmänä, tulisi huomioida yksilölliset ja intersektionaaliset erot (mm. Dhamoon 2011). Tuolloin merkittävää on iän (MacConnachie ym. 2023; Seaward ym. 2023), sukupuolen (mm. Li & Urada 2020; Calvo ym. 2022; Vamstad ym. 2022; Anderson ym. 2024; Vásquez ym. 2024; Sufrin ym. 2024), etnisyyden (mm. Frazier 2014), seksuaalisuuden (mm. Srivastava ym. 2024), eriarvoistavien risteymien tuottaman rakenteellisen haavoittuvuuden (Miller ym. 2021; Flath ym. 2024; Koenig ym. 2024; Han 2024) sekä aiemman elämänhistorian (Farmer ym. 2021; Bendeck & Moore 2024; Johnson ym. 2024; Wu ym. 2024) aiheuttamat erot kokemuksissa, desistanssissa sekä asumisen pysyvyydessä. Kaiken kaikkiaan asunnottomuus, vankilatausta ja päihderiippuvuus ovat kompleksisia ilmiöitä, ja niiden kausaalisuhteet kietoutuvat varsin tiukasti keskenään.

2.3. Vankilasta vapautuvien palveluiden ja tuen tarve

Lähtökohtaisesti vankilasta vapaudutaan omaan kotikuntaan, ja silloin oma hyvinvointialue on vastuussa palveluista. Vankilasta vapautuvien henkilöiden yhteiskuntaan integroitumisen mahdollisuuksiin vaikuttavat yksilölliset syyt (fyysinen ja psyykinen terveys, päihteidenkäyttö), toimeentulo (taloustilanne, työllisyys, asumisen pysyvyys) ja tuen ja auttamisen olosuhteet (sosiaalinen tuki, palvelut, asumisen tuki) (Shinkfield & Graffam 2009; Niemelä ym. 2021; Ingram ym. 2024). Vankilasta vapautuvat tarvitsevat useilla elämänaalueilla sosiaalista kuntoutusta: asumissosiaalista työtä (psykososiaalinen tuki, asumisneuvonta), palveluohjausta (päihde- ja mielenterveyskuntoutus,

sosiaalipalvelut ja -etuudet), toiminnallista kuntoutusta (työkokeilu, vertaistoiminta, harrastukset) ja sosiaalisia suhteita (vertais-, läheis- ja auttamissuhteet) (Hautala & Kaarakka 2018, 338–340).

Vankilasta vapautuvien tuen ja palveluiden tarpeita taustoittaa ja avaa seuraava taulukko (taulukko 1), johon on koottu keskeisiä terveyteen, työkykyyn ja sosiaaliseen taustaan liittyviä tekijöitä (mukailtuna Kaurala & Iivari 2017, 315, tietoja on päivitetty seuraavien artikkeleiden pohjalta: Brummer-Korvenkontio ym. 2023, 95; Koskialho ym. 2023, 61; Mikkola & Rautanen 2023, 47,49; Niemelä ym. 2023, 115, 117; Rautanen ym. 2023a, 37; Rautanen ym. 2023b, 231; Ruokolainen ym. 2023, 106). Lukujen keskinäisessä vertailussa tulee huomioida se, että osatutkimuksiin osallistuneiden lukumäärä vaihtelee.

Taulukko 1. Tietoja vankeusvankien elämänaikaisesta terveydestä, työkyvystä ja sosiaalisesta taustasta nais- ja miessukupuoliin eroteltuna (%)

Vankeusvankien elämänaikainen terveys, työkyky, sosiaalinen tausta	Naiset %	Miehet %
Jokin mielialahäiriö	71,4	55,6
Jokin ahdistuneisuushäiriö	57,1	46,4
Jokin muu mielenterveyden häiriö	19,6	4,2
Jokin persoonallisuushäiriö	88,3	88,1
Jokin ADHD:n esiintymismuoto	43,3	45,8
Autismikirjon piirteitä	12,6	8,3
Fyysinen väkivalta	97	91
Henkinen väkivalta	86	62
Taloudellinen väkivalta	45	28
Seksuaalinen väkivalta	54	12
Pistämiskäyttöä yli 30 vuorokautta aiemmin vapaudessa tai vankilassa	61	52
Päivittäinen tupakointi	85	64
Alkoholin käyttöä	97	99
Alkoholipäihdehäiriö	52	72
Kannabiksen käyttöä	80	89
Kannabispäihdehäiriö	27	48
Bentsodiatsepiinien käyttöä	64	65
Amfetamiinipäihdehäiriö	54	51
Työkykyinen	56	54
Työkykyinen hoidon tai kuntoutuksen avulla	30	33
Osittain työkykyinen	12	11
Työkyvytön	2	1

Bunn (2019) puolestaan havaitsi vankilasta vapautuvien tuen tarpeiden olevan paitsi yksilöllisiä myös intersektionaalisia, minkä huomioimisella kyetään paremmin tukemaan kunkin yksilöllisiä tarpeita ja havaitaan rakenteellisia epäkohtia ja yksilöitä ulossulkevia mekanismeja. Nämä ulossulkevat mekanismit ovat usein seurausta intersektionaalisista, epätasa-arvoa tuottavien erojen risteymistä. Tutkimuksessaan Bunn osoitti useita rakenteellisia esteitä ja jopa vankilasta vapautuvien tarpeiden toteutumisen mahdottomuutta (asuntojen, palveluiden ja henkisen tuen puute) sekä institutionaalista vallankäyttöä, joka liittyy etenkin palveluiden saamisen tiukkoihin ehtoihin.

Vapautuvien vankien vertaismentoroinnissa havaittiin neljä merkittävää tuen muotoa: kumppanuus, emotionaalinen tuki, tiedollinen tuki ja välineellinen tuki. Kussakin tuen muodossa oli negatiivisia ja positiivisia ulottuvuuksia. Kumppanuuden positiiviset ulottuvuudet käsittivät yhteydenpitoa, keskustelua, yhdessä ruokailua ja tavoitettavana olemista. Emotionaalisen tuen positiiviset seuraukset puolestaan ilmenivät muun muassa rohkaisuna, empaattisena kuunteluna ja huolenpitona. Tiedollinen tuki käsitti konkreettista ongelmanratkaisuja ja neuvontaa. Välineellinen tuki konkretisoitui päihitteettömyyden tukemisessa ja suunnitelmien tekemisessä seuraavaa vaihetta varten. (Kjellstrand ym. 2023.)

Hyvin toimivissa ja vaikuttavissa asunnottomille suunnatuissa palveluissa kohtaa Lutzen ja muiden (2013) mukaan kaksi keskeistä tekijää: palvelut ovat kaikenkattavia ja asuntokeskeisiä. Kaikenkattavilla palveluilla tarkoitetaan palveluiden saamista matalalla kynnyksellä ilman ajanvarausta ja sitoutumispakkoa. Asuntokeskeisillä palveluilla puolestaan tarkoitetaan sitä, että niissä ymmärretään turvallisen ja pysyvän asunnon keskeinen merkitys yksilön kokonaishyvinvoinnille. Uusintarikollisuuden näkökulmasta tarkasteltuna palveluita tulisi kohdistaa niille, joilla on suurin riski joutua asunnottomaksi ja syyllistyä uusiin rikoksiin. Merkittävää on myös se, millainen asuinympäristö on, keitä siellä asuu ja millaista muiden siellä asuvien asuminen on (mm. Leverentz 2010).

Lapierren ja muiden (2024) mukaan merkittävää on tuen kokonaisvaltaisuus eli se, että asumisen lisäksi keskitytään myös terveyteen, yhteisöön ja tarjotun tuen laatuun. Toisaalta tärkeää on se,

että kaikki toimijat ovat yhdessä asiakkaiden palveluissa ja perustiedot ovat kaikille avoimia (Turner & Krecsy 2019; myös Turner 2014). Korkean uusimisriskin omaavilta vankilasta vapautuneilta henkilöiltä kysyttiin, mikä on yhteiskuntaan integroitumista edistävien ohjelmien laadun kannalta tärkeää, ja sellaiseksi sanottiin menettelytapojen oikeudenmukaisuus ja aineellinen oikeudenmukaisuus. Menettelytapojen oikeudenmukaisuuteen sisältyi kunnioitus, sääntöjen ja odotusten selkeys sekä työntekijöiden sitoutuminen. Aineellinen oikeudenmukaisuus puolestaan käsitti sosiaalisen tuen sekä ohjelmasta saadun konkreettisen tuen ja hyödyn. (Bender ym. 2016.)

Vankilasta vapautuneiden ja hätämajoituksen tyyppisiä palveluita käyttäneiden yli 12 000 philadelphialaisen henkilön kahdeksan vuoden seurantatutkimuksessaan Remster (2019) havaitsi, että suurin riski joutua turvautumaan hätämajoitukseen oli ensimmäisten vapaudessa vietettyjen kuukausien aikana. Puolet niitä kerran käyttäneistä palasi niihin uudelleen. Vankeusrangaistus näkyi tuloksissa merkittävänä riskitekijänä ja käänteena, sillä 92,6 % hätämajoitusta käyttäneistä entisistä vangeista ei ollut turvautunut niihin ennen vankeusrangaistustaan. Suurimmassa riskissä tutkimuksen mukaan olivat ne, joiden kohdalla yhdistyi useampi seuraavista tekijöistä: ikääntyminen, mielenterveyspalveluiden asiakkuus ja päihderiippuvuus. Vaikka riski hätämajoituksen tarpeelle vaikutti olleen suurin heti vapautumisen alkukuukausina, tulisi riittävää tukea asumiseen ja sen mahdollisuuksiin tarjota pitkään vapautumisen jälkeen. Resursseja tulisikin suunnata ihmisille, joilla riski asunnottomaksi jäämisestä on kaikkein suurin. Samaan johtopäätökseen päätyivät myös Moschion ja Johnson (2019). Heidän mukaansa vankilasta vapautuneiden tukemiseen tulisi panostaa siten, että he välttyisivät joutumasta asunnottomiksi sekä päätymästä asuntoloihin, joissa mahdollisuudet muutokselle ovat vähäisiä.

Bryan ja Collins (2024) havaitsivat tilastollisessa pitkittäistutkimuksessa, että vankilasta vapautuneiden henkilöiden talousasioiden heikko tila altistaa heitä uusintarikollisuudelle. Tämä johtui muun muassa siitä, että yhdysvaltalaisilla pankeilla on mahdollisuus evätä vankien asiakkuuksia. Vaikka Suomessa tilanne on sinänsä parempi, on kuitenkin vuoteen 2016 saakka esimerkiksi pankkitunnusten saamisessa ollut rakenteellisia esteitä, mikä puolestaan on vaikuttanut sähköisen asioinnin

mahdollisuuksiin. Tutkimuksen mukaan keskeistä oli talousosaaminen eli kyky hallita ja suunnitella omaa rahankäyttöään siten, että vastaisuudessa pystyisi paremmin välttymään hallitsemattomilta tilanteilta ja estää jopa häättöjä. Vankien velkaantumista 470:n vankilasta vapautuneen vangin kyselyaineistolla tutkinut Näkki (2006) on osoittanut, että keskeisimpiä velkaongelmia ovat rikosperusteiset ja tuomioperusteiset velat. Maksuhäiriömerkintöjä luottorekisterissä oli 72 prosentilla ja asumiseen liittyviä velkoja 68 prosentilla. Lähes puolet koki velkojen haittaavan todella paljon elämäänsä. Lisäksi 71 prosenttia arvioi velalla olevan merkitystä heidän tulevassa vapautumisessaan. (Mt. 79–82, 88, 100–102; Harper ym. 2020; Ginapp ym. 2023.)

Vankilasta vapautuvat tarvitsevat siis tukea asumiseen, mutta myös toimenpiteitä asunnottomuudelle altistaviin tekijöihin. Uusiin rikoksiin syyllistymisen, päihteidenkäytön ja asunnottomuuden keskinäiseen kolmikantaan vaikuttavat ja niille altistavat samat tekijät: aiemmat traumakokemukset, koettu väkivalta ja mielenterveyden haasteet (mm. Buckley & Tickle 2023; Kowalski ym. 2023). Parnell (2023) on kiinnittänyt huomiota siihen, että tapaan puhua asunnottomista sisältyy epäinhimillisiä ja loukkaavia piirteitä. Tapa, jolla asunnottomista puhutaan, tuottaa käsitystä asunnottomuudesta yksilöllisenä valintana ja henkilökohtaisten haasteiden lopputulemana. Näin ollen asunnottomista tuotetaan vahvasti ”toisia”, jolloin samalla jää huomaamatta asunnottomuuteen vaikuttavat rakenteelliset tekijät.

Keskeisiä palvelutarpeita tarkasteltaessa tulee huomioida myös se, miksi apua ja tukea ei välttämättä haeta. Taustalla vaikuttavat aiemmat kokemukset, joiden vuoksi palvelujärjestelmään ei haluta luottaa tai ei kyetä luottamaan. Voidaan myös haluta suojautua ulossulkemisen kokemuksilta. (Metteri 2012; Niemelä ym. 2021; Salovaara 2019, 148–153, Salovaara 2021.) Tuen tarpeen arviointia saattaa vaikeuttaa asiakkaiden ajoittainen tavoittamattomuus ja heidän haasteensa viranomaisasiainnissa. Mikäli asiakkaan tuen tarpeeseen tulee muutosta, tulisi asumismuodon muutos tuetummaksi tai kevyemmin tuetuksi tapahtua joustavasti ilman asunnottomaksi jäämistä. (Sunikka 2016.) Kokemus tukea vaille jäämisestä on vankiväestön parissa melko yleistä, esimerkiksi vangeista 34 prosenttia ei ollut saanut tukea sosiaalityöntekijältä, 35 prosenttia ei ollut saanut tukea

päihdetyöntekijältä eikä 49 prosenttia seurakunnan työntekijältä (Kainulainen ym. 2023, 186).

2.4. Hyvinvointi osana desistanssiprosessia

Hyvinvointiin tarvitaan Karvosen ja muiden (2022, 11) mukaan perustarpeiden tyydyttämisen kannalta riittävää elintasoa, mielekästä tekemistä, itsensä toteuttamisen mahdollisuuksia ja ihmissuhteita. Jokaisen edellä mainitun kohdan tulisi toteutua ainakin vähimmäistasolla. Hyvinvoinnilla tarkoitetaan yleisesti ottaen yksilön kokonaisvaltaista tyytyväisyyttä omaan elämäänsä. Kauppinen ja Mukkila (2022) toteavat koetussa hyvinvoinnissa olevan paljon eroja asuinpaikan ja -alueen mukaan. Hyvinvointiin kuuluu myös itsensä kokeminen arvokkaaksi: arvokkuus-kokemuksen osia ovat Salosen ja Mönkkösen (2020) mukaan autonomia, kuuluminen ja kompetenssi.

Tässä tutkimuksessa rikostaustaisten asiakkaiden hyvinvoinnin ulottuvuudet hahmotetaan AVAIN-mittarin (Tanner & Kivipelto 2022) mukaisesti. Sen avulla on mahdollista kartoittaa tuetun asumisen asiakkaiden kokemaa hyvinvointia ja sen eri tasoja. AVAIN-mittari jakaantuu seitsemään osa-alueeseen, jotka on kuvattu tarkemmin luvussa 3.2.1.

Vapauteen liittyvien asioiden suunnittelulla on havaittu olevan positiivista merkitystä vankeusajan hyvinvoinnille. Pysyvä asunto ja riittävät tulot lisäsivät merkittävästi vankien tyytyväisyyttä elämään (Kainulainen 2021, 52) ja vahvistivat koettua terveyttä, sillä elämään tyytyväisyydellä oli yhteys koettuun hyvinvointiin (Kauhanen 2021, 68–71). Vankien elämänlaatu on huomattavasti heikompi kuin muulla väestöllä (Rautanen ym. 2023a, 38–39). Vankeusaika vaikuttaa esimerkiksi unen laatuun ja määrään (Camplain ym. 2022), ja tieto asunnon puuttumisesta heikentää elämänlaatua ja koettua luottamusta (Kainulainen ym. 2023). Myös kokemus osallisuudesta on vangeilla muuta väestöä heikompaa (Leemann ym. 2023). Terveystenhuollon palveluihin pääsemisessä ennen ja jälkeen vankeuden on saattanut olla haasteita, ja vankeusaika lisää myös koettua stressiä (Thomas ym. 2015; Vail ym. 2017; Massoglia & Remster 2019).

Desistanssilla tarkoitetaan rikollisuudesta irtaantumista. Kriminologiassa se tarkoittaa rikollisuudesta irtaantumisen prosessia sekä rikosuran

päättymistä (Kivivuori ym. 2018, 203–204; Schartmueller 2020). Kriminologiassa keskeisin desistanssin osa liittyy rikoksiin, mutta siihen kuuluu myös esimerkiksi päihderiippuvuudesta irti pyrkiminen (myös Salovaara 2019, 65–66). Desistanssissa on kyse myös entisillä vangeilla olevasta mahdollisuudesta tehdä hyvää, kun he samanaikaisesti joutuvat kohtaamaan stigmaa, rajallisia työnteonmahdollisuuksia sekä ulossulkemista (Maruna 2001, 27; myös Visser ym. 2011).

Ymmärrän desistanssin asteittaisena prosessina, jossa rikoksien tekeminen, päihteiden riippuvuuskäyttö ja muut hyvinvointia heikentävät tekijät vaikuttavat merkittävästi toisiinsa (mm. Maruna 2001). Näin ollen esimerkiksi päihteiden riippuvuuskäytön väheneminen tai siirtyminen miedompiin aineisiin ymmärretään osaksi yksilön desistanssiprosessia. Desistanssissa kyse on elämän eri osa-alueilla tapahtuvista muutoksista ja uusista mahdollisuuksista, jotka edesauttavat rikollisuuden vähentymistä. Kyse ei ole pelkästään siitä, että rakennetaan subjektiivisia edellytyksiä muutokselle, vaan muutoksessa tulisi huomioida yksilöiden henkilökohtaiset vahvuudet (Granfelt 2014). Kemppaisen (2014, 164–165) mukaan toivo on yksi tärkeimmistä tekijöistä desistanssin aikaansaamisessa ja käynnistymisessä.

Desistanssin prosessimaisuuteen ja onnistumisen mahdollisuuksiin vaikuttaa sosiaalisen tuen läsnä- ja poissaolo eri elämänalueilla, mitä voi hahmottaa neljän erilaisen polun avulla. Ensimmäinen polku käsittää aikuisiän sosiaaliset suhteet, työn ja parisuhteen laadun, jolla viitataan positiiviseen vakiintumiseen ja yhteenkuuluvuuteen. Toinen polku sisältää takaisinmaksun idean ja positiivisen muutosasenteen. Kolmas polku sisältää rangaistusjärjestelmän tarjoaman sosiaalisen tuen, jolla tarkoitetaan henkilöstö- ja prosessitasolla tuotettavaa hyväksyvää asennetta ja lähestymistapaa. Neljäntenä polkuna ovat keinot selviytyä negatiivisista tapahtumista ja tunteista. (Chouhy ym. 2020.) Myös asuminen on tutkimuksissa tunnistettu olennaiseksi desistanssiprosessin osatekijäksi (esim. Mäki 2017; Salovaara 2019; Aaltonen ym. 2021).

Perheiden tarjoama tuki vaikuttaa vankilasta vapautuvien kokemaan hyvinvointiin ja heidän integraatiomahdollisuuksiinsa. Perheiden tarjoama tuki on moniulotteista, ja sillä on antikriminogeeninen vaikutus (Mowen ym. 2019; Fahmy 2020). Perheiden erilaiset ristiriitatilanteet, jotka sisältävät esimerkiksi kritiikkiä, sanallisia loukkauksia, aggressiota

ja väkivaltaa, saattavat vähentää nuorten ja nuorten aikuisten kokemaa ontologista turvallisuutta. Niiden seurauksena nuorilla esiintyy luottamuksen puutetta, epävakautta, turvattomuutta sekä kuulumattomuutta. (Roche & Noble-Carr 2023.) Hyvinvointiongelmien ovat osittain ylisukupolvisia, ja esimerkiksi sijoitetuilla lapsilla on havaittavissa koulutuksen, köyhyyden ja mielenterveyden haasteiden osittaista siirtymistä seuraavalle sukupolvelle (Kataja ym. 2014; myös Lukkari 2024).

Mielenterveyden häiriöiden ja päihteiden riippuvuuskäytön taustalla on havaittu olevan traumakokemuksia (Kowalski ym. 2023). Traumoja kokeneet hyötyisivät turvallisesta ympäristöstä sekä psykologisen stressin vähenemisestä (Buckley & Tickle 2023). Vankilasta vapautuvan stressiä tasoittaa keskeisesti lähipiiriltä saatu tuki, ja tällaisen sosiaalisen tuen lisäksi merkittävää on myös se, että vapautuvalla on selkeä tieto, mistä hän voi saada apua ja tukea (Vail ym. 2017). Myös asunnon menettäminen ja jo sen uhka heikentävät yksilön hyvinvointia. Perälän ja muiden (2023) tutkimuksessa asukkaiden pakottaminen siirtymään pois asuinalueeltaan järkytti heidän perusturvallisuuttaan ja esimerkiksi pelko asunnottomuudesta syvensi olemassa olevia haasteita entisestään.

2.5. Vankilasta tuettuun asumiseen

Tuetun asumisen määrittelyyn ei ole kansainvälistä kriteeristöä. Suomessa tuettua asumista ohjaa sosiaalihuoltolaki (Shl), jonka 3. luvun 14 §:ssä todetaan sen olevan hyvinvointialueiden järjestämisvelvoitteen alla olevaa sosiaalipalvelua. Sitä tulee samaisen lain 21a §:n mukaan tarjota ja järjestää henkilölle, joka erityisestä syystä tarvitsee apua tai tukea itsenäiseen asumiseen tai siihen siirtymiseen. Tuettu asuminen tarkoittaa ”itsenäistä asumista, jota tuetaan sosiaaliohjauksella”. Tarkemmin tuettua asumista osana muuta kuntoutusta määritellään muun muassa mielenterveyslaissa (1116/1990) ja päihdehuoltolaissa (41/1986). Tuetun asumisen palveluita voidaan järjestää myös lastensuojelun jälkihuollon tukitoimena.

Toiminta on aina tavoitteellista, ja tavoitteiden määrittelyyn vaikuttavat asiakkaan, palvelun tilaajan eli asiakkaan asiasta vastaavan sosiaalityöntekijän ja palvelua tuottavan tahon tavoitteet. Saarinen ja Kilkku (2016) tutkivat, millaisia ja miten yhtenäisiä käsityksiä asiakkailla, palvelun tilaajilla ja palvelun tuottajilla oli päihde- ja

mielenterveyskuntoutujien tuetun asumisen tarpeista. Näkemyserot olivat suurimpia asiakkaiden ja palvelun tilaajien välillä.

Tuetun asumisen keskeisenä keinona on sosiaalihuoltolain perusteella sosiaaliohjaus. Saarinen ja Kilkku (2021) ovat kuitenkin kiinnittäneet huomiota siihen, että ohjauks käsitteitä käytetään sangen laajasti puhuttaessa esimerkiksi asiakas-, palvelu- ja sosiaaliohjauksesta määrittelemättä käsitteitä sen tarkemmin. Tarkastelemissaan päihde- ja mielenterveystyötä kuvaavissa raporteissa he kiinnittivät huomiota siihen, ettei käytettyihin sosiaali- ja palveluohjauksen käsitteisiin sisältynyt lainkaan asiakasnäkökulmaa. Mielenkiintoista onkin, kuinka tämä näkyy asiakkaan kokemassa ohjauksessa ja osallisuudessa. (Myös Kaseva 2011.)

Lähtökohtaisesti tuetun asumisen palveluita ei ole tarkoitettu tai niiden ei ole oletettu olevan pitkäaikainen asumismuoto, vaan tavoitteena on, että asiakkaat siirtyvät niistä tuen avulla itsenäisempään asumiseen (mm. Salo & Hyvärinen 2012, 40–41). Esimerkiksi mielenterveyspalveluissa asiakkaiden siirtyminen kevyemmin tuettuun asumiseen on kuitenkin ollut melko vähäistä (Jahangiri 2024). Raitakari (2008) esittää, että ajatus asteittaisesta siirtymisestä itsenäisempään asumiseen on kulttuurillisten ja ammatillisten odotusten mukainen ja että siihen sisältyy olettamus kuntoutujan elämäntilanteen ja oman aktiivisuuden kohenemisesta.

Olipa tuetun asumisen järjestämisestä vastuussa mikä tahansa, on toiminnassa läsnä myös rakenteellinen valta sosiaalisine, kulttuurisine, taloudellisine ja poliittisine ulottuvuuksineen. Näin ollen tuetun asumisen ohjaajat ja muut työntekijät samalla aktiivisesti neuvottelevat asiakkaiden paikasta ja kuulumisesta yhteisöön niissä rajoissa, joissa hyvinvointipolitiikka ja palvelujärjestelmä sen sallivat. (Raitakari 2008, 227, 230, 243.) Stenius-Ayoade (2019) on kutsunut tällaista lineaarista tai portaittaista asuttamismallia perinteiseksi näkökulmaksi, mikä on tyypillistä korkeamman tulotason maiden asunnottomuustyössä. Se juontuu hoito ensin -tyyppisestä lähestymistavasta, jonka mukaan päihdeettömyys ja psyykkinen tasapaino ovat välttämättömiä ennakkotekijöitä pysyvälle asumiselle. Portaittaiseen asuttamismalliin sisältyy valvonnan ja sosiaalisen kontrollin elementtejä, esimerkiksi päihdeettömyyden vaatimus ennen asunnon saamista. (Myös Fitzpatrick 2013.)

Tuetun asumisen logiikassa tuntuu yhdistyvän asiakkaan vapaus päättää tarjotun tuen ottamisesta vastaan sekä oletus muutoksesta. Tuen tarjoaminen, asumisen edellytysten mahdollistaminen ja pysyvä asuminen sinällään ovat riittäviä tukitoimia. Kuinka paljon toimintaan sisältyy ääneen lausumattomia oletuksia siitä, että asiakas muuttaa toimintatapojaan? Muutoksella tarkoitetaan tässä päihteidenkäytön vähentämistä ja päihteiden hallitumpaa käyttöä sekä rikoskäyttäytymisen vähenemistä. Onko asiakkailla aidosti toive samansuuntaisesta muutoksesta kuin työntekijöillä? Mistä muutoksessa oikeastaan on kysymys?

Centola (2021) on havainnut neljä muutoksen estettä. Vaikka Centola on tutkinut sosiaalisia verkostoja ja käyttäytymistä, voidaan näiden esteiden avulla ymmärtää, mitä muutoksen tekeminen yksilöltä vaatii. 1) Yhteistyön puute: muutos on helpompi omaksua muiden samankaltaisessa tilanteessa olevien kanssa (vertaistuki). 2) Uskottavuuden puute: muutoksen on tuotettava myös hyötyä, ja sen on oltava suurempi kuin muutoksen omaksumiseen vaadittu vaiva. 3) Oikeutuksen puute: muutoksella tulee olla myös laajempi sosiaalinen hyväksyntä. 4) Innostuksen puute: muutostyöskentelyn tulee olla sen verran innostavaa, että se antaa voimia tehdä muutoksia myös omaan arkiseen toimintaan. (Mt. 82–84.)

Raitakari (2008) on kuvannut tuetun asumisen yksiköissä käytyjä asiakasneuvotteluja kiinnipitämis- ja irtipäästämisneuvotteluiksi. Kiinnipitävissä neuvotteluissa asiakasta motivoidaan ja suostutellaan jatkamaan asumista. Tuetun asumisen työntekijöillä on näkemys siitä, millaista tukea asiakas tarvitsee, ja samalla he käyvät neuvotteluja, joilla madalletaan asiakkaan kynnystä suostua osallistumaan näihin palveluihin. Työntekijät tiedostavat, että asiakkaalla on oikeus olla osa tuetun asumisen yhteisöä, vaikka tällä olisi puutteita motivaatiossa, sosiaalisissa taidoissa ja kyvyissään. (Mt. 2008, 233–235.)

Growns ja muut (2018) selvittivät systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa tuetun asumisen vaikuttavuutta. He valitsivat mukaan tutkimuksia, jotka koskivat lyhytaikaista ryhmämuotoista asumista (ns. puolimatkan asuminen), jossa oli tarjolla strukturoituja kuntoutusohjelmia. Lisäksi mukaan otetuissa tutkimuksissa piti olla tutkimusjoukon ohella verrokkiryhmä. Vaikuttavuuden ensisijaisina

mittareina pidettiin uusintarikollisuuden vähenemistä (pidätykset, tuomiot, vankeus, ehdonalaisten vapauden peruuttaminen). Muutamassa tutkimuksessa uusintarikollisuuden havaittiin vähentyneen. Tämän tutkijat arvioivat johtuvan siitä, että asumisen tukea tarjotaan usein enemmän juuri niille, joilla uusimisriski on suuri, ja lisäksi he ovat tarkemman valvonnan alla kuin verrokkiryhmän tavanomaiseen ehdonalaiseen vapauteen päässeet henkilöt. Yhtään merkittävää ja uusintariskiä selkeästi alentavaa kuntoutusohjelmaa tutkijat eivät löytäneet. Lisäksi tutkimuksessa kiinnitettiin huomiota läpikäytyjen tutkimusten laatuun: valtaosa niistä oli vertaisarvioimattomia selvityksiä, joiden tutkimuksellinen anti oli siten vähäinen.

Saintlouislaisessa tuetun asumisen vaikuttavuutta arvioivassa tutkimuksessa (n = 22) tutkimukseen osallistuneet pitivät tuetussa asumisessa tärkeänä asunnon sijaintia ja itsenäisyyttä, asumisen pysyvyyttä ja turvallisuutta, sieltä saatavaa sosiaalista tukea sekä itsenäistä toimijuutta ja asennemuutosta. Tuettuun asumiseen pääsemisen ansiosta vankilasta vapautuneiden ei tarvinnut palata aiemmalle asuinalueelleen ja heidän oli mahdollista saada asunto ilman luottotietoja. Asuinalueen vaihtaminen auttaa pääsemään eroon päihteiden käyttöön liittyvistä sosiaalisista verkostoista. Nämä seikat tukivat yksilön mahdollisuuksia elää itsenäisemmin ja lisäsivät elämänhallintaa ja toimintamahdollisuuksia. Tuettu asuminen ja itsenäinen vuokrasopimus lisäsivät pysyvyyden tunnetta ja vähensivät siten tarvetta muuttaa. Sosiaalisten suhteiden vertaisiin ja sukulaisiin havaittiin parantuneen, mihin vaikutti muun muassa se, että tutkimukseen osallistuneet olivat vähemmän riippuvaisia toisista ja tunsivat tulevansa kohdelluksi tasa-arvoisemmin. Tutkittavat kokivat saaneensa tuetun asumisen kautta enemmän edellytyksiä sanoittaa ja saavuttaa tavoitteitaan sekä tiedostivat paremmin oman toimintansa seurauksia. (Pleggenkuhle ym. 2016.)

Brittiläisestä tuetun asumisen projektista tehdyn tutkimuksen tulokset kuvasivat asumisen positiivisia seurauksia vapautuneille miesvangeille (n = 5). Asumisen lisäksi projektissa tuettiin integroitumista yhteiskuntaan harjoittelemalla siihen tarvittavia taitoja. Oman kodin saaminen mahdollisti laajemman valinnanvapauden ja itsenäisyyden sekä suuremman vastuun omasta elämästä. Projektiin mukaan lähteminen

oli ollut osallistujille merkittävä päätös, joka oli vahvistanut heidän päätöstään muuttua. Osallistujien mahdollisuudet toteuttaa itseään lisääntyivät huomattavasti. Tärkeää oli myös se, että osallistujat löysivät itselleen sopivan tuen. (Tarpey & Friend 2016.)

Varsin positiivisia tuloksia havaittiin myös Pennsylvaniassa järjestetyssä tuetun asumisen hankkeessa (n = 17), jossa vastuu oli kunnan viranomaisilla. Kullekin hankkeeseen osallistuvalle järjestettiin ensin asunto, minkä jälkeen oikeus teki päätöksen ehdonalaiseen vapauteen pääsystä. Taustallaan heillä oli piiloasunnottomuutta eli asumista sukulaisten ja ystävien luona. He luonnehtivat asumisensa olleen ”pomppimista ympäriinsä” vakituisen yösijan puuttumisen vuoksi. Kullakin heistä asunnottomuuteen tai epävakaiseen ja turvattomaan asumiseen yhdistyi rikollinen toiminta, jota he perustelivat selviytymisellä (esim. nälkään varastamisella). Hankkeen tarjoama tuki auttoi osallistujia myös irtaantumaan rikollisista sosiaalisista verkostoista. Lisäksi he kokivat luottamuksen lisääntyneen työntekijöitä kohtaan. Asunnon saaminen koettiin eräänlaisena muutospisteenä, joka mahdollisti siirtymisen pois rikollisen identiteetistä ja joka samalla motivoi heitä lähentymään läheistensä kanssa. Pysyvä ja turvattu asuminen mahdollisti keskittymisen omaan toipumisprosessiin, mikä sinällään vähensi myös uusintarikollisuutta. (Bowman & Ely 2020.)

Australialaisessa vankilasta vapautuneita koskevassa tutkimuksessa (n = 11) havaittiin, että uusintarikollisuutta lisäävät asunnon saamisen viivästyminen eli vapautuminen asunnottomana, riittämätön vapautumisen valmistelu ja suunnittelu, puutteet talousosaamisessa, vaikeudet työllistymisessä sekä päihteiden riippuvuuskäyttö. Tutkimuksen tulosten perusteella suositeltiin systemaattista asunto ensin -mallin käyttöönottoa, jotta vankilasta vapautuneilla olisi paremmat edellytykset rakentaa elämänsä rikoksettomana ja pysyä vapaudessa. (Doyle ym. 2024.) Toisessa australialaisessa tutkimuksessa (n = 415) havaittiin tuetun asumisen palveluissa olleiden saaneen verrokkiryhmää vähemmän uusia rikossyytteitä. Myös ehdonalaisen vapauden valvonnan arvioitiin vähentäneen niitä. (Gibbs ym. 2024.)

Tuetun asumisen yksikön kiinnipitäviä elementtejä tutkineet Livingstone ja Tiderington (2023) havaitsivat kolme tekijää, joilla

asukkaat selittivät jäämistään yksikköön. Ensimmäinen oli turvallisuus, joka syntyi asumisen pysyvyydestä ja siitä, ettei tarvinnut pelätä menettävänsä asuntoa asumiskustannusten nousun tai tulojen pienuuden vuoksi. Tuetun asumisen asiakkaiden ei myöskään tarvinnut kilpailla asuntomarkkinoiden asunnoista. Toinen tekijä oli osittainen autonomia, joka syntyi oman huoneen hallitsemisesta ja vapaasta liikkumisesta, joskin tärkeää oli myös osittainen valvonta, joka tuki myös päihteettömyyttä. Kolmanneksi, tuettua asumista pidettiin riittävän mukavana, sillä vaikka asunto ei ollut oma, se oli kuitenkin paljon enemmän kuin asunnottomuus.

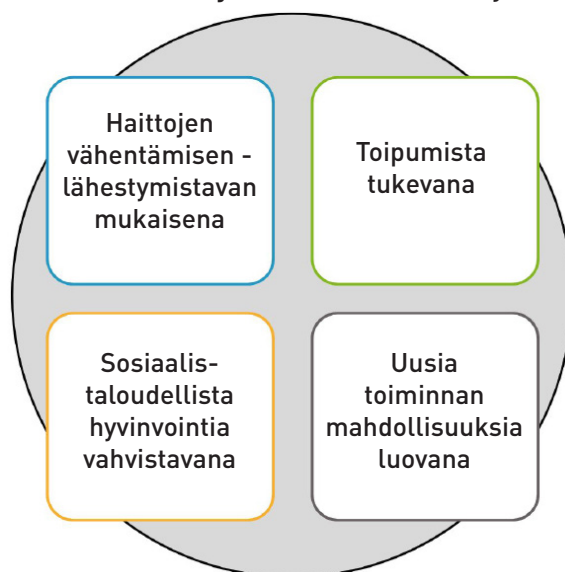
Tuetun asumisen voidaankin katsoa ainakin jossain määrin tukevan yksilöllisiä desistanssiprosesseja ja osaltaan mahdollistavan uusintarikollisuuden vähenemistä sekä päihteistä irtaantumista. Asiaa selventävien tutkimusten tietoja ja vertailtavuutta heikentää kuitenkin se, että tuetun asumisen kansainvälinen määritelmä on melko laaja ja sen toteutustavat varsin erilaisia, eikä selkeää kriteeristöä ole (Tabol ym. 2010). Tuetun asumisen merkitys korostuu etenkin kaikkein heikoimmassa asemassa olevien vankilasta vapautuvien kohdalla. Heikoimmassa asemassa ovat sellaiset henkilöt, jotka ovat olleet asunnottomia ennen vankeutta tai menettäneet asunnon vankeustuomionsa vuoksi, joilla ei ole lähipiirissään desistanssia tukevia ihmissuhteita ja joilla on vakava päihderiippuvuus. Haavoittavan elämäntilanteensa lisäksi heillä on paljon riskitekijöitä, ja siksi erilaisia tukitoimia tulisikin ensisijaisesti kohdentaa juuri heihin. Asunnottomana vapautuvien vankien riski rikosten jatkamiseen ja vankilassa alkaneen edistyksen päättymiseen kasvaa. Ilman asuntoa vanhaan elämäntapaan palaamisen ja päihteiden käytön jatkamisen kynnyks on matalampi. (Lutze ym. 2014; Mäki 2017; Salovaara 2019; Aaltonen ym. 2021.)

Rikostaustaisten vankilasta vapautuvien kohdalla toivottuna käytäntönä on mahdollisimman nopea siirtyminen tuettuun asumiseen. Edellä esiteltyjen tutkimusten tulokset ovat olleet sangen positiivisia. Siihen lienee vaikuttanut se, että tutkimusten otokset olivat Gibbysin ja muiden (2024) mukaan sangen pieniä. Lisäksi tutkimuksista ei selvinnyt, kuinka tiiviisti tuetun asumisen henkilöstö on ollut mukana tutkimuksen teossa.

2.6. Asumissosiaalinen työ

”Käsite asumissosiaalinen työ kuvaa sellaista asunnottomien tai aiemmin asunnottomuutta kokeneiden parissa tehtävää työtä, jonka avulla pyritään vastaamaan asumista vaarantaviin (psyko)sosiaalisiin ja käytännöllisiin ongelmiin. Asumissosiaalisen työn ensisijainen tavoite on asumisen turvaaminen ja asunnottomuuden ennaltaehkäisy. Tämän lisäksi sen avulla voidaan parhaimmillaan edesauttaa merkittävästi asiakkaan kuntoutumista. Asumissosiaalinen työ toteutuu usein ammattilaisten ja asukkaiden välisenä yksilö-, ryhmä- tai yhteisötason vuorovaikutustyönä, mutta se voi olla myös rakenteellista asumisen tai palvelujärjestelmän epäkohtiin kohdentuvaa moniammatillista verkostotyötä.” (Granfelt & Turunen 2021, 12.)

Sosiaalityön ja asunnottomuuden tutkija Riitta Granfelt on tuonut suomalaiseen käytäntöön asumissosiaalityön käsitteen. Edellä olevan asumissosiaalityön tuoreimman määrittelyn mukaan kyse on paitsi yksilötason haasteista myös moniammatillisesta toiminnasta ja rakenteisiin vaikuttamisesta. Asumissosiaalisen työn työskentelyn keskiössä on siis ensisijaisesti asumisen turvaaminen ja asunnottomuuden ennaltaehkäisy. Se onkin kehittynyt asunto ensin -mallin pohjalta ja käytännön toimijoiden tarpeesta (Granfelt 2022, 9). Asumissosiaalisen työn ulottuvuudet on kuvattu kuviossa 1. Käytännön työssä nämä ovat päällekkäisiä ja toisiinsa limittyviä:

Kuvio 1. Asumissosiaalinen työ elämäntilannelähtöisenä, asunto ensin -malliin kiinnittyneenä työnä, nelikenttä (Granfelt 2022, 14)

Haittojen vähentäminen kiinnittää huomion sosiaalisiin ja terveydellisiin haittoihin, joita liittyy päihteiden käyttöön yleensä ja huumeiden käyttöön erityisesti. Siinä ymmärretään sekä henkilökohtainen taso että laajempi yhteiskunnallinen konteksti. Avun ja tuen saaminen päihderiippuvuuteen tukee yksilön toipumista, vahvistaa hänen sosiaalis-taloudellista hyvinvointiaan ja lisää siten myös uusia yhteiskunnassa toimimisen mahdollisuuksia. (Granfelt 2022, 14.)

Ranta ja Perälä (2022) ovat havainneet yhdeksän kohtaa, joissa huumeita käyttävien asiakkaiden arjessa ja asumisessa todentui selkeitä haittoja ja riskejä: 1) kodin käytännön asiat (vaikeudet kiinnittyä, huolehtia kodista tai saada koti), 2) sosiaaliset suhteet (ei-toivotut vieraat, yksinäisyys), 3) taloudellinen tilanne (vähävaraisuus, etuusepäselvyydet, vuokranmaksun vaikeus), 4) osallisuuden kokemus (osattomuus, kontaktien puute, stigma), 5) päihteiden käyttö (vaikeus hallita käyttöä, kaoottinen arki), 6) terveys (traumakokemukset, sairaudet), 7) muu palvelujärjestelmä (vaikeus saada oikeanlaisia palveluita), 8) rikokset ja tuomiot (sakko- ja vankeustuomiot) ja 9) työllisyystilanne (vaikeus työllistyä, riski etuuksien katkeamiseen). Haittoja vähentävän toiminnan tavoitteena onkin vahvistaa asiakkaiden kokemusta omana itsenään hyväksytyksi tulemisesta samalla parantaen heidän osallisuuttaan, yhteiskunnallista asemaansa ja kuulluksi tulemistä institutionaalisessa vuorovaikutuksessa. (Ranta & Perälä 2022, 205–207.) Mäki (2024) on nimennyt jalkautuvan haittoja vähentävän päihdetyön olevan tunnustavaa päihdetyötä.

Toipumisorientaatioissa painottuvat voimavarat, osallisuus, toivo ja merkityksellisyys. Sen keskeisenä toimintatapana voidaan pitää voimavarakeskeisyyttä sekä toiveikkuuden luomista ja ylläpitämistä. Åkerblad ja Haapakoski (2022) kiinnittävät huomiota siihen, että toivo on tärkeä näkökulma etenkin tarkasteltaessa ja parannettaessa osallisuutta ja osallistumisen mahdollisuuksia. Lisäksi toivon tukemisen eettiseen ulottuvuuteen sisältyy ajatus institutionaalisen tuen kokonaisvaltaisuudesta ja jatkuvuudesta. (Myös Kemppainen 2014, 164–165.) Tuetun asumisen ja asumissosiaalisen työn asiakkailla on kokemusta tuen yksipuolisuudesta ja katkeamisesta, ja juuri siksi heidän kohdallaan onkin huomion arvoista tukea tulevaisuudenuskoa ja herätellä toiveikkuutta. Työskentelyssä tarvitaan myös moralisoimatonta lähestymistapaa (Mäki 2024, 28).

Sosiaalis-taloudellisen hyvinvoinnin vahvistaminen keskittyy työn relationaalisuuteen, jolloin kiinnitetään huomiota sosiaalisiin suhteisiin yleensä ja niiden katkonaisuuteen, puuttumiseen tai satuttavuuteen. Asiakkaan hyvinvoinnin vahvistamisen edellytyksenä on, että hän kokee työskentelysuhteen hyväksi ja omaa hyvinvointiaan edistäväksi. Särkelä (2011) on määritellyt hyvän asiakassuhteen elementeiksi hyväksymisen, välittämisen, luottamuksen ja jämäkkyuden. Hyväksymisellä tarkoitetaan asiakkaan hyväksymistä omana itsenään, mikä ei tarkoita kuitenkaan asiakkaan kaikkien tekojen hyväksymistä. Välittämisellä tarkoitetaan sellaista työskentelyasennetta, josta asiakas ymmärtää työntekijän kunnioittavan, arvostavan ja haluavan auttaa häntä. Luottamus puolestaan ei ole itseisarvo, vaan sen saadakseen tulee työskennellä aktiivisesti. Hyväksyminen ja välittäminen auttavat luottamuksen tavoittelussa. Jämäkkyydellä puolestaan tarkoitetaan valmentavaa työtettä, jossa asiakasta tuetaan positiivisen kehityksen tavoittelemisessa. (Mt. 31–41.) Työskentelyssä on huomioitava asiakkaan itsemääräämisoikeus ja tuettava sen sisäistämistä (Kess 2023; Tiensuu ym. 2023).

Uusien toiminnan mahdollisuuksien avaaminen puolestaan huomioi toiminnalliset keinot, jotka auttavat suuntautumaan esimerkiksi työhön, opintoihin tai muuhun mielekkääseen toimintaan ja tekemiseen. Rasilainen (2018) toteaa, että asumissosiaalinen työ ja työote hyötyisivät kokemusasiantuntijoiden mukaan ottamisesta, mikä paitsi lisäisi asiakkaan kokemusta kuulluksi tulemisesta myös mahdollistaisi paremmin voimavaralähtöisen ja ratkaisukeskeisen lähestymistavan (mt. 208–213; myös Vuokila-Okkonen & Keskitalo 2018, 173–175).

Asumissosiaalista työtä toteutetaan suhteissa, eli kyse on keskinäiseen vuorovaikutukseen perustuvasta suhdeperustaisesta auttamistyöstä (Granfelt 2022, 13). Ranta (2020) on kuvannut suhdeperustaisen auttamistyön jäsentyvän neljän keskenään vuorovaikutuksessa olevan suhteen varaan. Ne ovat henkilökohtaiset suhteet, paikkasuhteet, palvelujärjestelmäsuhteet ja yhteiskuntasuhteet. Asumissosiaalityössä asiakkaan ja työntekijän henkilökohtaiset suhteet käsittävät vuorovaikutussuhteen ja luottamuksen lisäksi asiakkaan siihenastiset kokemukset: tämän elämänhistorian, nykytilanteen ja tulevaisuuden suunnitelmat sekä lähisuhteet.

Paikkasuhteilla tarkoitetaan asiakkaan julkisia ja yksityisiä kohtaamispaikkoja ja aiempia palvelukokemuksia. Toisaalta paikkasuhde tarkoittaa myös asuinpaikkaa ja siihen liittyviä valinnanmahdollisuuksia. Vanha kotipaikkakunta tai aiempi asuinalue ei ole päihteistä irtaantumisen ja toipumisen tai rikoksettoman elämän kannalta välttämättä aina paras vaihtoehto (mm. Salovaara 2019, 202–206; Niemelä ym. 2021, 8; Salovaara 2023, 141–142). Paikkasuhteena tulee huomioida myös se, ettei asunto ole välttämättä riittävä tuki, sillä merkittävää on myös se, kenellä on pääsy asuntoon (Ranta ym. 2022). Palvelujärjestelmäsuhteilla tarkoitetaan asiakkaan ja työntekijän rooleihin vaikuttavia odotuksia, asiakkaan pääsyä palveluihin, palveluille määrättyjä tehtäviä ja yhteistyötä muiden instanssien kanssa. Yhteiskuntasuhteilla puolestaan tarkoitetaan arvoja ja asenteita, lainsäädäntöä sekä erityyppistä toimintaa ohjaavia poliittisia päätöksiä. (Ranta 2020, 89–94.)

3. Tutkimusasetelma ja tutkimuksen toteutus

3.1. Tutkimuksen tavoitteet ja vaiheet

Tutkimuksessa oli viisi tavoitetta:

- 1) selvittää haastatteluiden avulla tuetun asumisen, koetun hyvinvoinnin ja desistanssiprosessin mahdollisia yhteyksiä
- 2) luoda kyselylomake ja siihen relevantit mittarit, joiden avulla selvitetään tuetun asumisen asiakkaiden tuen ja palveluiden tarpeita, heidän asumisen taitojaan ja niissä tarvittavaa tukea, heidän elämänlaatuaan sekä mahdollisuuksien mukaan kunkin desistanssiprosessia
- 3) selvittää tuetun asumisen ulottuvuuksien sekä vastaajien taustatekijöiden ja desistanssiprosessin mahdollisia yhteyksiä
- 4) kehittää RETS-kotien palveluita saatujen tuloksien pohjalta
- 5) käyttää tutkimuksen tuloksia viestinnässä ja RETSin vaikuttamistyössä.

Taulukko 2. Tutkimuksen vaiheet tutkimussuunnitelmassa

Osatutkimus 1	Selvitetään haastatteluiden avulla, miten tukiasuminen vaikuttaa desistanssiprosessiin, ja kehitetään kyselylomake ja mittarit analyysin pohjalta.
Osatutkimus 2	Seurataan kyselyiden avulla 3- 4 kuukauden välein asiakkaiden tukitarpeiden, asumisen taitojen, elämänlaadun ja desistanssiprosessin kehitystä noin vuoden ajan.
Tulosten julkaisu	Osatutkimusten 1 ja 2 pohjalta.
Mahdolliset jatkotutkimukset	Jatketaan tutkittavien seurantaa yli vuoden ajan ja hankitaan lisää osallistujia. Mahdollinen tutkittavien rekisteritietojen yhdistäminen ja verrokkiryhmien muodostaminen.

Tutkimukselle suunnitellut vaiheet (osatutkimukset) on kuvattu taulukossa 2. Tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa RETSin työntekijöitä ja RETS-kotien tuetun asumisen asiakkaita haastateltiin siitä, millaisia hyvinvointia edistäviä ja yhteiskuntaan integroivia mekanismeja tuetussa asumisessa ja siihen liittyvässä tuessa on. Lisäksi tavoitteena on ollut joiltain osin arvioida tuetusta asumisesta saatavien hyötyjen merkitystä desistanssin eli rikollisuudesta ja päihteistä irtautumisen kannalta. Näiden ensimmäisen vaiheen tuloksien perusteella suunniteltiin ja kehitettiin tuetun asumisen vaikuttavuuden kartoittamiseen soveltuva kyselylomake. Lomakkeelle suunniteltiin muokkauksen jälkeen jatkokäyttöä RETS-kotien asiakastyössä, jossa sen ajateltiin mahdollistavan RETSin palveluiden kehittämisen sekä asiakkaiden elämäntilanteessa tapahtuneen muutoksen havainnoinnin.

Tutkimuksen toisessa vaiheessa oli tarkoitus tavoittaa kaikki RETS-kotien asiakkaat ja täyttää kyselylomake yhdessä heidän kanssaan. Alkuperäisessä tutkimussuunnitelmassa oli myös suunnitelmana kyselylomakkeen toistuva jatkokäyttö ja siten saatava tutkimusaineisto, jolla asiakkaiden tilanteessa tapahtunutta muutosta ja kehitystä olisi saatu todennettua. Samoin tutkimussuunnitelmassa oli esitetty suunnitelmia jatkotutkimuksen aloittamisesta ja rekisteriaineiston yhdistämisestä. Tälle ei kuitenkaan ole haettu tutkimuslupia, eikä sitä ole otettu huomioon tutkimuksen vaikutusten arvioinnissa (DPIA).

Aiempaa kirjallisuutta koskevan luvun artikkeleita on haettu tietokannoista: aluksi testihakuja Google Scholarilla, sitten systemaattisempi ProQuestilla. Hakusanoina käytettiin seuraavien sanojen erilaisia yhdistelmiä: supported accommodation, supported home*, homeless*, supportive housing, post-release, accommodation, halfway house, housing, housing provision, people released from prison, incarceration, incarcerated, release, post release, inmates, ex-prisoners, offenders, prisoners, prison, former prisoners. Sittemmin kirjallisuutta kertyi lumipallomenetelmällä tutustumalla olemassa olevien artikkeleiden lähdeluetteluihin.

3.2. Tutkimusaineistot

Tutkimushankkeen ensimmäisessä osatutkimuksessa aineistonkeruumenetelmänä käytettiin puolistrukturoituja haastatteluja, jotka tehtiin asiakkaille ja työntekijöille. Kummallekin ryhmälle oli omat haastattelurunkonsa (liite 1, liite 2). Nämä haastattelurungot oli tehnyt tutkimuksen aiempi tutkija. Käyttöönottovaiheessa niihin tehtiin muutamia muutoksia ja kevennyksiä. Asiakashaastatteluiden tehtävänä oli selvittää RETS-kotien asiakkaiden elämänlaatua, tuen ja palveluiden tarpeita, asumisen taitoja ja niissä tarvittavaa tukea sekä paikantaa mahdollisuuksien mukaan mekanismeja tukiasumisen ja rikollisuudesta irtautumisen välillä. Havaintojen perusteella laadittiin kyselylomake (liite 3). Työntekijähaastatteluihin osallistui osa RETSin asunnottomuuden vähentämisen tiimistä.

Tutkimuksen toisessa osatutkimuksessa toteutettiin kysely laaditulla kyselylomakkeella. Kyselylomakkeella oli kaksi funktiota, sillä ensisijaisesti sillä haluttiin kerätä aineistoa tätä tutkimusta varten, ja toiseksi lomakkeen muokkaamisen jälkeen siitä tulee pysyvä työkalu RETS-kotien sosiaaliohjaajien työskentelyyn.

Kyselylomakkeessa hyödynnettiin AVAIN-mittaria (Tanner & Kivipelto 2022) (ks. taulukko 3), koska se on kehitelty aikuissosiaalityön asiakkaille, on asiantuntijoiden laatima ja käsittelee monipuolisesti hyvinvoinnin eri osa-alueita ja myös asiakkaan kokemusmaailmaa, ja lisäksi sen avulla pystytään hahmottamaan vaikuttavuuden mekanismeja (Kivipelto & Koponen 2021, myös Matthies ym. 2021). Koska alkuperäinen AVAIN-mittari on hyvin laaja ja seikkaperäinen, piti sitä jonkin verran yksinkertaistaa ja osa-alueita yhdistellä, jotta kyselylomakkeesta saatiin tiiviimpi ja helpommin asiakkaiden kanssa täytettävä. Tutkimuksen tavoitteiden mukaisesti kyselylomakkeeseen on lisätty rikoksia käsittelevä osa-alue, jossa kartoitettiin sosiaalisen verkoston rikosmyönteisyyttä, irtaantumista rikollisuudesta, rikollisten tekojen muutosta asumisen aikana sekä omaa arviota rikoksiin syyllistymisestä. Tämä osio kehitettiin yhdessä RETS-kotien sosiaaliohjaajien kanssa.

Taulukko 3. AVAIN-mittarin osa-alueet ja tavoitteet

Osa-alue	Tavoite
1. Arjen voimavarat	1) Arjen taidot 2) Vastuu omien asioiden hoidosta 3) Vuorokausirytmä 4) Näkemys tulevaisuudesta 5) Itsetunto 6) Omien vahvuuksien löytäminen 7) Ratkaisut ja vaihtoehdot
2. Yhteisöt ja yhteiskunta	8) Vapaa-ajan harrastukset 9) Vapaaehtois-, järjestö- tai matalan kynnyksen toiminta 10) Osallisuuden kokeminen 11) Kotoutuminen 12) Tieto oikeudesta palveluihin ja etuuksiin 13) Ymmärrys ongelmien taustalla olevista yhteiskunnallisista syistä
3. Sosiaaliset suhteet	14) Ihmissuhteet 15) Sosiaaliset valmiudet 16) Vanhempana jaksaminen 17) Epäsosiaalisen käyttäytymisen vähentäminen 18) Läheisestä aiheutuvan huolen kanssa selviytyminen 19) Irtautuminen väkivallan uhkasta
4. Työelämä, koulutus ja osaaminen	20) Työkyky 21) Ammatillisen uran suunnittelu 22) Digiosaaminen 23) Työllistymistä tukeva toiminta 24) Työllistyminen 25) Koulutus- tai opiskelupaikan saaminen 26) Opintojen edistyminen
5. Talous ja asuminen	27) Talouden hallinta 28) Toimeentulo 29) Velkojen selvittely ja järjestely 30) Asunnon saaminen 31) Vuokranmaksusta huolehtiminen 32) Asunnon säilyttäminen

6. Terveys ja toimintakyky	33) Fyysisen sairauden tai toimintarajoitteen helpottuminen 34) Neuropsykiatristen tai kognitiivisten haasteiden helpottuminen 35) Lievän kehitysvamman aiheuttamien haasteiden helpottuminen 36) Mielenterveyden häiriöiden aiheuttamien haasteiden helpottuminen 37) Itsetuhoisuuden väheneminen tai poistuminen 38) Välittömästä kriisitilanteesta selviäminen
7. Päihteiden käytön ja riippuvuuksien hallinta	39) Alkoholin käytön hallinta 40) Huumeidenväiköön hallinta 41) Lääkkeiden väärinkäytön hallinta 42) Sekakäytön hallinta 43) Rahapelaamisen hallinta 44) Digipelaamisen hallinta 45) Muun ongelmallisen toiminnan/riippuvuuden hallinta

Alkuperäisessä tutkimussuunnitelmaan laaditussa tutkimusasetelmassa tuetun asumisen vaikutus rikoksettomuuteen ja uusintarikollisuuden vähenemiseen olivat merkittävässä roolissa. Tutkimuksen vastuututkijan vaihduttua sen osuus kokonaisuudesta hieman väheni ja laimentui. Tämä oli seurausta sekä tutkimuseettisistä että tutkimusaineistoon liittyvistä käytännöistä. Ensinnä, tosiasiallista rikollisuuden vähenemistä ei olisi ollut mahdollista tutkia laaditulla kyselyllä – eikä kyselytutkimuksella ylipäättäen – eikä myöskään olemassa olevalla tutkimusasetelmalla. Sen tutkiminen edellyttäisi poliisin, Rikosseuraamuslaitoksen ja oikeuslaitoksen rekisteritietojen käyttämistä sekä ajallisen vertailun tekemistä tilanteista RETS-kotiin muuttamista ennen ja sen jälkeen. Niinpä kyselylomakkeessa on päädytty kysymään RETS-kotien asiakkaiden omaa arviota rikollisuudesta ja siinä tapahtuneista muutoksista (taulukko 4).

Taulukko 4. Kyselylomakkeen osa-alueet ja aiheet

Osa-alue	Aihe
Arjen voimavarat	Vuorokausirytm, vastuunotto, tulevaisuus, vahvuudet, itsetunto ja mieliala, pelko
Sosiaaliset suhteet	Tärkeitä henkilöt ja heihin liittyvät asiat, väkivallan kokemukset
Talous ja asuminen	Taloudenhallinta, toimeentulo ja velat
Toiminta, osallisuus ja osaaminen	Toimintakyky, digiosaaminen, työkyky ja viranomaisasiointi, terveys, harrastukset
Riippuvuudet	Päihteidenkäyttö, muutostarve, muu riippuvuus
Rikokset	Rikokset ennen muuttoa ja nyt, tuen tarve

RETS-kotien työntekijöiden haastatteluiden myötä tutkijalle syntyi käsitys, että tuetun asumisen positiivisiin seurauksiin on suuri vaikutus sillä, miten nopeasti vankilasta vapautumisen jälkeen asuminen RETS-kodeissa oli järjestynyt. Lomaketta laadittaessa tiedostettiin, että rikoskäyttäytymisen mahdolliset muutokset ovat seurausta asiakkaiden kokonaishyvinvoinnin muilla osa-alueilla tapahtuneista muutoksista (ks. luku 2.4) (Gibbs ym. 2023a). Siksi oli luontevaa ottaa kyselylomakkeen laadinnassa tarkasteluun asiakkaiden kokonaishyvinvointi. Lomakkeen suunnitteluvaiheessa on huomioitu rikostaustaisten henkilöiden keskivertoa yleisemmät luku- ja kirjoitustaidon vaikeudet ja haasteet (Äärelä 2012; Tuominen 2018; Umamaheswar 2018, 2) ja neuro- ja autismikirjon häiriöt (Mikkola & Rautanen 2023).

Kyselylomaketta ja haastattelurunkoa laadittaessa tiedostettiin ja otettiin huomioon kriminogeeniset riski- ja tarvetekijät (ks. luku 2.2). Kyselylomaketta kehiteltiin tutkimuskäyttöön yhdessä RETS-kotien sosiaaliohjaajien kanssa, jolloin kehitystyöhön saatiin mukaan heidän asiantuntemuksensa. Kyselylomakkeen suunnittelussa ja käyttöönotossa ilmeni, ettei täysin samaa lomaketta voida käyttää sekä aineistonkeruun välineenä että RETS-kotien tukiasumisen sosiaaliohjauksen työvälineenä. Käytännössä osoittautui helpommaksi toteuttaa aineistonkeruu ja sen analysointi ensin ja vasta sen jälkeen kehittää työskentelylomaketta. Siksi tutkimuksen valmistumisen jälkeen kyselylomakkeen muokkaamista jatketaan yhdessä RETS-kotien sosiaaliohjaajien kanssa, jotta se saadaan työskentelykäyttöön kartoitus- ja arviointityökaluksi. Tutkimussuunnitelmassa oli linjattu, että lomakkeen avulla olisi mahdollista kerätä pitkäaikaista ja riittävän laajaa

kvantitatiivista aineistoa jatkotutkimusta varten. Mikäli näin toimitaan, pitää tälle jatkotutkimukselle hakea omat tutkimuslupansa kultakin hyvinvointialueelta.

Kyselylomake suunnattiin kaikille RETS-kotien tuetun asumisen asiakkaille. Koska vastaavaa tutkimusta ei ole toteutettu aiemmin, kyseessä oli eräänlainen pilottitutkimus, minkä vuoksi etukäteen oli vaikea arvioida tutkimukseen mahdollisesti osallistuvien henkilöiden ja saatavien vastauksien määrää. Tutkimuksen kaikissa vaiheissa huomioitiin se, että kyseessä saattaa olla vaikeasti tavoitettava vastaajaryhmä. Tämän vähentämiseksi ja tullakseen tutuksi RETS-kotien sosiaaliohjaajien ja heidän tekemänsä työn kanssa tutkija jalkautui tutkimuksen aluksi tutustumaan sosiaaliohjaajien työarkeen neljän työpäivän ajaksi.

Tutkimussuunnitelman mukaisesti alustavana tavoitteena oli saada mukaan vähintään 30 vastaajaa, jolloin vastausprosentti olisi ollut noin 50. Vastausmäärä jäi kuitenkin ennakko-olettamuksia matalammaksi, joten tutkimussuunnitelman hahmotelmat kvantitatiivisen tutkimusaineiston keräämisestä ja analysoinnista eivät olleet mahdollisia. Osallistumismäärän vähyyteen vaikutti osittain se, ettei tutkijan ollut nopealla aikataululla mahdollista matkustaa Helsinkiin tapaamaan asiakkaita. Vastaamatta jättämisen syitä olivat asiakkaiden tilannekohtaiset muutokset, muuttunut mielipide tutkimukseen osallistumisesta ja liikkumisen vaikeus RETSin toimistolle Sörnäisiin. Lisäksi kahden henkilön kohdalla lomakkeen täyttäminen jäi kesken.

Alustavasti oli suunniteltu, että kyselylomake täytettäisiin joko itsenäisesti tai yhdessä sosiaaliohjaajan tai tutkijan kanssa. Kuitenkin tutkimusprosessin edetessä ja tutkimuslupien hakuprosessin aikana selkeni, että kyselylomakkeen läpikäyminen yhdessä tutkijan kanssa oli paras ratkaisu. Se myös osoittautui aineistoa syventäväksi toimintatavaksi, sillä pelkkä kyselylomake ei pysty aina taipumaan yksilöllisten elämäntilanteiden kartoittamiseen. Aineistoa täydensivät myös tutkijan tekemät muistiinpanot etenkin niistä seikoista, joille ei lomakkeelta löytynyt sopivaa vaihtoehtoa. Jälkeenpäin tarkasteltuna tutkimuslupan hakeminen myös kyselylomakkeiden täyttämisen aikana käytyjen keskustelujen nauhoittamiseen olisi mahdollistanut vähäiseksi jääneen aineiston tehokkaamman käytön.

Vastaushetket olivat keskustelevia, ja tutkijalle syntyi tarkempi kuva yksilöiden elämästä kuin pelkän lomaketiedon perusteella olisi syntynyt. Useimmiten lomake käytiin läpi kasvokkain, mutta muutamia tehtiin puhelimitse liikkumis- tai aikahaasteiden takia. Koska vastaajien määrä jäi yrityksistä huolimatta vähäiseksi, ei tässä raportissa ilmoiteta vastaajien tarkkaa määrää, ikää eikä sukupuolta. Perusteluna tälle ratkaisulle ovat tutkimuseettiset syyt eli vastaajajoukon pienuudesta johtuva tunnistettavuuden mahdollisuus.

Aineiston analyysi on toteutettu sekä kyselylomakkeen että haastatteluiden osalta aineistolähtöisen temaattisen sisällönanalyysin avulla (mm. Braun & Clarke 2006; Graneheim ym. 2017; Nowell ym. 2017). Ratkaisu on kyselylomakkeen kohdalla epätyypillinen, mutta aineiston pienuuden vuoksi ainoa mahdollinen.

3.3. Eettisyys

Tutkimukselle ei ole haettu eettistä ennakkoarviointia, koska sitä ei voida tehdä tutkimuksen ollessa jo käynnissä. Ennakkoarvio tehdään ainoastaan täysin aloittamattomille tutkimuksille. Tutkimukselle tehtiin kuitenkin vaikutustenarviointi eli DPIA. Tutkimukseen haettiin ja saatiin tutkimusluvut kaikilta niiltä hyvinvointialueilta, joihin kuuluvien kuntien asukkaina RETS-kotien asukkaat olivat huolimatta siitä, millä hyvinvointialueella varsinainen asunto sijaitsi. Lisäksi haettiin tutkimusluvut niiltä tahoilta, jotka muutoin olivat asiakkaiden osallistumisen kannalta olennaisia. Tarkempaa tietoa tutkimusluvut myöntäneistä hyvinvointialueista tai asiakkaiden asuin- tai kotikunnista ei tässä raportissa ilmoiteta aineiston vähäisyyden ja tutkimuseettisten perusteiden vuoksi. Tämä raportti tullaan toimittamaan kullekin tutkimusluvan myöntäneelle hyvinvointialueelle.

Tutkimuksen suunnittelun kaikissa vaiheissa on lisäksi kiinnitetty huomiota valittuihin käsitteisiin, niiden käyttöön ja vaikutuksiin osallistujille.

Kaikki tutkimukseen osallistuneet olivat täysi-ikäisiä. Jokaisen osallistujan kanssa käytiin läpi tutkimustiedote (liite 4), tietosuojailmoitus (liite 5) sekä suostumuslomake (liite 6). Jokaisen osallistujan kanssa käytiin keskustellen läpi ennen haastattelun tai kyselylomakkeen

täyttämisen alkua heidän oikeutensa jättää vastaamatta joihinkin kysymyksiin, lopettaa osallistuminen heti niin tahtoessaan sekä poistaa vastauksensa jälkeenpäin. Lisäksi heitä informoitiin tutkimuksen sisällöstä, julkaisusta, aineistonkeruusta, aineiston säilyttämisestä sekä tutkimusaineiston hävittämisestä tutkimuksen valmistumisen jälkeen. Tämän jälkeen heitä pyydettiin allekirjoittamaan halutessaan suostumuslomake. Kyseessä oli siten tietoon perustuva suostumus (Kainulainen & Honkatukia 2021, 223). Kullekin osallistujalle jäi oma kappaleensa tiedotteesta, tietosuojailmoituksesta ja suostumuslomakkeesta. Allekirjoitettu suostumuslomake toimitettiin tapaamisen jälkeen RETSin kassakaappiin.

Haastatteluiden litteraatiot ja kyselylomakkeet säilytettiin erillisessä lukitussa tilassa. Vastaajien henkilötietoihin ei ollut pääsyä käsiksi muilla henkilöillä tutkijan lisäksi. RETS-kotien sosiaaliohjaajat osallistuivat asiakastyön ohessa tutkittavien rekrytointiin kertomalla tutkimuksesta asiakkaille ja tiedustelemalla alustavaa suostumusta. Heitä koski vaitiolovelvollisuus, joten erillistä suostumusta tähän ei tarvittu.

Tutkimusaineistoon ei liitetty tutkimukseen osallistuvan suoria tunnistetietoja. Jokaiseen kyselylomakkeeseen liitettiin kyselytunnus, joka on yhdistettävissä erillisessä säilytyksessä oleviin henkilötietoihin. Näitä tietoja ei säilytetty samassa paikassa varsinaisen tutkimusaineiston kanssa. Kyselytunnukset olisivat mahdollistaneet eri aineistonkeruukierrosten vastausten yhdistämisen, mikäli aineistoa olisi tutkimussuunnitelman mukaisesti kerätty uudelleen. Käytännössä sillä myös taattiin osallistujien mahdollisuus jälkikäteen perua osallistumisensa tutkimukseen; kyselytunnuksen avulla kyseinen kyselylomake olisi voitu poistaa aineistosta. Henkilötiedot sisälsivät tutkimuksen kannalta välttämättömiä tietoja, kuten nimen ja iän. Tuetun asumisen kesto, asumiseen päätyminen ja asunnottomuuskokemukset puolestaan ovat kyselyssä kerättäviä taustatietoja. Muita kuin tutkimuksen kannalta olennaisia henkilötietoja ei kerätty. Aineistoa käsiteltiin ja se säilytettiin Rikoksettoman elämän tukisäätiön laitteilla, jotka ovat suojattuja ja tietoturvallisia.

Tutkimuksen tulokset raportoidaan niin yleisluonteisesti, ettei yksittäisiä vastaajia voida tunnistaa anonymisoidusta ja pseudonymisoidusta aineistosta. Tutkimuksen teossa ja raportoinnissa on kiinnitetty erityistä

tarkkuutta läpinäkyvyyteen, avoimuuteen sekä valtasuhteisiin suhteessa asiakasryhmän haavoittuvuuteen.

3.4. Tutkimuksen arviointi ja kriittinen tarkastelu

Rikostaustaisten tuetun asumisen asiakkaiden voidaan tutkimuksen tekemisen näkökulmasta luonnehtia olevan haavoittavassa elämäntilanteessa ja toisaalta myös tutkimuksellisesti vaikeasti tavoitettavia, piilossa tai näkymättömissä olevia sekä harvoin kuultavia. Näihin ryhmiin kuuluvien yksilöiden tunnistaminen, tavoittaminen, osallistuminen ja osallistaminen tutkimusta varten on usein varsin haasteellista. Syitä olla osallistumatta omaa elämää koskevaan tutkimukseen saattaa olla monia. Ehkei heillä ole kiinnostusta osallistua, ehkä he eivät luota tutkimusprosessiin, tai ehkä he kokevat tutkimuksesta aiheutuvan heille juuri sillä hetkellä ylimääräistä vaivaa. Lisäksi kyse on myös siitä, että tutkimuksen potentiaaliset osallistujat käyttävät oikeuttaan olla osallistumatta tutkimukseen. (Goode 2000; Ellard-Gray ym. 2015; Freeman ym. 2021; Savard & Kilpatrick 2022.) Juhila ja Raitakari (2024) ovat pohtineet kriittisesti löydetyksi tulemisen sekä itsemääräämisoikeuden suhdetta ja sitä, kuinka asiakkaiden löydetyksi tuleminen on osittain ristiriitaista heidän itsemääräämisoikeutensa kanssa.

Ellis (2023) kuvaa vaikeasti tavoitettavuutta institutionaalisen legitimitietin ja rakenteellisen prekaarisuuden käsitteiden avulla. Institutionaalinen legitimitietti tarkoittaa erilaisia muodollisia toimintatapoja ja institutionaalisia portinvartijoita, joiden hyväksyntä tutkijan tulee saada voidakseen aloittaa tutkimuksen tekemisen. Tässä tutkimuksessa institutionaalisina portinvartijoina olivat työntekijät, joilla oli tieto kaikista asiakkaista. Rakenteellisella prekaarisuudella tämän tutkimuksen kontekstissa tarkoitetaan tuetun asumisen asukkaiden elämän mahdollista epävakautta ja ennustamattomuutta, muun muassa aktiivista päihteidenkäyttöä, siihen liittyvää "säättämistä" ja kompleksisia ihmissuhteita.

Tutkimusprosessin alkuvaihetta hidasti keskeisten tutkijoiden vaihtuminen. Koska tutkimussuunnitelma oli usean henkilön tekemä, oli siinä myös erilaisia tutkimusintressejä. Rikosseuraamuslaitokselta rahoituksen saaneessa tutkimussuunnitelmassa oli vahvasti esillä

uusintarikollisuuden vähentämisen ja rikoskäytöksen muuttumisen näkökulma (ks. luku 3.2).

Alkuperäistä tutkimussuunnitelmaa voi pitää hyvinkin kunnianhimoisena. Laajoja viranomaistietoja (pidätys-, kuulustelu-, sakko-, tutkintavankeus- ja rikostuomiohistoriatietoja) yhdisteleviä tutkimuksia on tehty Australiassa ja Yhdysvalloissa (Lutze ym. 2013; Moschion & Johnson 2019; Zgoba ym. 2020; Brooks ym. 2023), mutta Suomessa ei ole aiemmin tehty kvantitatiivista tutkimusta tukiasumisen vaikutuksista rikoskäyttäytymiseen. Tämän tutkimuksen alkuperäisenä suunnitelmana oli siten täyttää tämä tutkimuksellinen aukko, mutta siinä ei tällä kertaa onnistuttu.

Tämän tutkimuksen kohteena ovat kompleksiset ilmiöt. Tällä käsitteellä viitataan niihin dynaamisiin vuorovaikutustekijöihin, joita olen luvussa 2 kuvannut. Kyseessä ovat siis eri tekijöiden itsenäinen, mutta toisistaan riippuvainen toiminta, osien keskinäinen epäsymmetrinen suhde ja lopputuleman sumeat rajat (Ferraro 2006), joissa syy-seuraussuhteiden toisistaan erottaminen on usein mahdotonta. (Åkerblad & Seppänen-Järvelä 2024, 70–74.)

Tuetun asumisen asiakkaiden kokemusten ja toisaalta tuen vaikuttavuuden tutkiminen vaatisi monimenetelmällistä tutkimusotetta (Åkerblad & Seppänen-Järvelä 2024; Vilkkä & Mankki 2024). Ensinnä tutkimuksessa tulisi hyödyntää RETSin asiakastietojärjestelmään kerättyä tietoa (mm. Salovaara 2024). Tämän tiedon keräämisessä ja käyttämisessä olisi mahdollista hyödyntää tämän tutkimushankkeen aikana työstettyä kyselylomaketta. Toiseksi tulisi tuottaa laajemmin laadullista aineistoa, jotta yksilöllisiä elämäntilanteita voitaisiin paremmin tavoittaa. Somerville (2013) on todennut asunnottomuuden tutkimisen edellyttävän vaiheittaista tutkimusta, jossa ensin tulisi kiinnittää huomio asunnottomien ihmisten elämäntarinoihin. Sitten tarinat tulisi kontekstoida heitä kuuntelevien elämäntarinoihin ja vielä reflektoida suhteessa ympäröivään kulttuuriin ja sen ulottuvuuksiin. Näitä kulttuurisuhteita analysoimalla voimme luoda yleisempää kuvaa siitä, miten asunnottomuutta tuotetaan.

Kolmanneksi tavanomaisen haastattelun sijaan voisi aineistoa kerätä vaikkapa yhdessä kulkemisen menetelmän avulla. Se mahdollistaisi

tutkittavien elämäntilanteiden kokonaisvaltaisen tarkastelun ja voisi laajemmin tuottaa tietoa, jota tutkijalla ei ennestään ole. (Suoranta & Ryyänen 2014, 157–163.) Kuljeskelun tavoitteena on tutkijan ja tutkittavien pitkäjänteinen ja tavoitteellinen yhteistyö. Kyse ei kuitenkaan ole pelkästään tiedon tuottamisesta, vaan se antaa mahdollisuuden työstää havaittuja epäoikeudenmukaisuuksia. (Sotkasiira ym. 2021, 242–270.) Kyse on myös tutkimukseen osallistuvien kunnioittavasta kohtelusta, kumppanuussuhteiden rakentumisesta ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden edistämisestä (Gómez 2014). Neljänneksi aineiston analyysissa voisi hyödyntää osallistuvaa analyysia (Vaccaro 2023) ja ryhmämuotoisia toteutuksia (Marzana ym. 2023).

Tutkimus on osin pystynyt täyttämään sille asetettuja tavoitteita. Ensimmäinen tavoite haastatteluiden tekemisestä onnistui. Asiakashaastatteluita olisi tosin voinut olla enemmän, jotta ne olisivat tasapainottaneet heikkoa osallistumista kyselytutkimukseen. Toinen tavoite kyselylomakkeen luomisen osalta onnistui myös. Lomakkeeseen valittiin olemassa oleva aikuissosiaalityötä varten kehitetty AVAIN-mittari. Kolmas tavoite, mahdollisten yhteyksien löytäminen tuetun asumisen, osallistujien taustatekijöiden ja desistanssiprosessin välillä, onnistui ainakin osittain. Onnistumista heikentää vähäinen osallistujamäärä ja hypoteesi osallistujien paremmalla tolalla olevasta kokonaisprosessista. Tutkimuksessa desistanssiprosessi ymmärrettiin osana vastaajien kokonaisyhyvinvointia, ja kyselylomakkeessa tiedusteltiin muutosta tuettuun asumiseen muuttamisen jälkeen. Neljäs tavoite oli mahdollisuus kehittää RETS-kotien palveluita tutkimuksen avulla. Tämä tavoite jää raportin valmistumisvaiheessa keskeneräiseksi, mutta kyselylomake on suunnitelmissa ottaa RETS-kotien sosiaaliohjauksen työvälineeksi. Se yhtenäistää asiakastyötä ja tekee tilastollisen tutkimuksen jatkossa mahdolliseksi. Viides tavoite tuloksien käyttämisestä viestinnässä ja RETS-kotien vaikuttamistyössä tulee sekin toteutumaan raportin sekä aineistosta valmistuneiden artikkelien jälkeen.

Kaiken kaikkiaan tämän tutkimuksen tekeminen on ollut tekijälleen todella opettavainen prosessi. Osallistujamäärien vähyys tuntui henkilökohtaiselta epäonnistumiselta, mutta tutkimusprosessin aikana syntyi myös idea uudesta aiheen tutkimisen tavasta. Vaikka olen joissain

kohti sangen kriittisesti käsitelty aiempaa tutkimusasetelmaa, ei se poista sitä tosiasiaa, että todennäköisesti olisin itse päätenyt tekemään samoin.

4. ”Just sen takii, et siinä oli se rauhallinen alku” – RETS-kotien tuetun asumisen palvelut vankilasta vapautumisen tukena

Luvussa esitellään tuetun asumisen asiakkaille tehdyn kyselytutkimuksen ja haastatteluiden analyysin tuloksia. Luvun rakenne seuraa laadittu kyselylomaketta ja sen pohjana ollut AVAIN-mittaria.

4.1. Asiakkaaksi RETS-koteihin

Portinvartijoita ja vapautumisstressiä

Tuettuun asumiseen pääsemisen ja päätyamisen tavat sekä polut vaihtelivat vastaajien kesken. Osa kertoi muuttaneensa RETS-koteihin suoraan vankilasta. Näiden asiakkaiden kohdalla mielenkiintoista oli se, että vain pieni osa heistä oli saanut tiedon tuetun asumisen mahdollisuuksista vankiloiden työntekijöiltä. Käytännön tiedonsaantikanavina olivat viranomaisten sijaan toimineet ystävät ja tuttavat, joiden kautta tuettu asuminen sekä sen käytännöt ja mahdollisuudet olivat tulleet konkreettisesti vastaajille tutuiksi. Vaikka joillekin vastaajille tietoa oli tullut myös vankilan työntekijöiden kautta, näyttäisi kuitenkin näinkin pienen aineiston perusteella siltä, ettei tiedottaminen ole ollut systemaattista. Lisäksi vastaajat kertoivat, että avun saaminen asunnon hakemiseen vaati aina vapautuvan omaa aktiivisuutta ja että vankilan työntekijöiden apua tuli pyytää toistuvasti. Tämä on kuitenkin ristiriidassa vangeilta muutoin odotettavan käytöksen kanssa, eikä vankiloiden toimintakulttuuri tue avun hakemisen mentaliteettia (Willman 2021b).

Vankiloiden henkilöstö näyttääkin olevan tärkeässä portinvartijan roolissa (Lipsky 1980) konkreettisen tiedon jakamisessa, tuetun asumisen mahdollisuuksista tiedottamisessa sekä palveluihin pääsemisessä. Toisaalta henkilöstön asema on merkittävä myös yhdenvertaisuuden näkökulmasta. Jos tukea ja palveluita koskevan tiedon hankinta on pelkästään vapautuvan vangin itsensä harteilla, jää vääjäämättä

osa vangeista informaation ulkopuolelle esimerkiksi luottamuksen puuttumisen tai huonojen aiempien kokemusten vuoksi (mm. Kainulainen ym. 2023). Systemaattinen vapautumista valmisteleva työskentely tukisi vankien yhdenvertaisuutta. Samalla tieto tuetun asumisen mahdollisuudesta jakautuisi tasapuolisesti, eikä jäisi sattumanvaraisen kaverien tiedotuksen varaan.

Muuttamisen RETS-kotien tai muiden tuettua asumista tarjoavien palveluntuottajien yksikköihin olisi yksilöiden desistanssiprosessin kannalta hyvä tapahtua mahdollisimman suoraan vankilasta. Suurimmalla osalla vastaajista näin olikin tapahtunut. Tätä vastaajat pitivät ensiarvoisen tärkeänä, ja he kokivat tiedon asunnosta antaneen turvaa jo vapautumisen suunnittelun aikana. Kaiken kaikkiaan vastauksista välittyi se, että vankeuden loppuaikaa varjosti stressi vapautumiseen liittyvien asioiden järjestelystä ja pelko niiden epäonnistumisesta. Koevapauteen pääsy vaikutti tilanteena osin helpommalta, sillä valvotun koevapauden suunnittelussa vankilan henkilöstöltä saa todennäköisesti ainakin jonkin verran enemmän apua sekä asumisen että toimintavelvoitteiden suunnitteluun. Aina ei kuitenkaan ole mahdollista ennakoida vapautumishetkeä ja järjestää asuntoa nopeasti. Siksi osa vastaajista kertoi asuneensa sukulaisen tai kaverin luona odottaessaan asuntoa tai muutoin odotellessaan elämäntilanteensa rauhoittumista muuttaakseen omaan asuntoon. Majoittuminen sukulaisen tai muun sellaisen luokse saattoi olla myös suunniteltua.

Kaikkien asiakkaiden kohdalla institutionaalisena portinvartijana olivat paitsi Rikosseuraamuslaitoksen henkilöstön myös aikuissosiaalityön sosiaalityöntekijät ja hyvinvointialueiden taloudelliset resurssit. Tuettuun asumiseen päästäkseen tuli asiakkaiden vakuuttaa nämä portinvartijat ja osoittaa, että tuetun asumisen kaltainen tuki oli oman motivaation sekä desistanssi- ja päihitteettömyysprosessin kannalta tärkeää. Ja toisaalta heidän tuli vakuuttaa nämä portinvartijat siitä, että oma desistanssi- ja päihitteettömyysprosessi oli niin pitkällä, että hyvinvointialueiden taloudellinen panostus juuri heidän kohdallaan olisi kannattavaa.

Talouden niukkuus saa hyvinvointialueet toimimaan yhä lyhyemmällä aikajänteellä, ja ne saattavat sitoutua ostamaan palvelua muutaman kuukauden kerrallaan. Tästä muodostuu asiakkaille jatkuva epävarmuustekijä, mikä vaikeuttaa tulevaisuuden suunnittelemista,

aiheuttaa stressiä ja vaikuttaa myös identiteettityöskentelyyn. Toisinaan asiakkaat olivat joutuneet perustelemaan, miksi he halusivat muuttaa juuri RETS-koteihin ja olivat kieltäytyneet sosiaalityöntekijän suosittelemasta palvelusta, joka usein oli hyvinvointialueen itse tuottamaa. Tässä kohtaa ei voi välttyä pohtimasta, kuinka moni tuettua asumista tosiasiallisesti tarvitseva ei pysty vakuuttamaan sosiaalityöntekijäänsä eikä siten pääse kyseiseen asumismuotoon. Tutkimusten mukaan vankien kokemus saadusta viranomaisavusta ja luottamus sen saamiseen on niukkaa (Saari & Grönlund 2021; Kainulainen ym. 2023).

Vankiloiden ja hyvinvointialueiden portinvartija-aseman havaitseminen herättää kysymyksen siitä, missä määrin käytäntö ulossulkee palveluita tarvitsevia potentiaalisia asiakkaita. Asiakkaiden kokemuksista päätellen tuen saamisessa näyttää usein olleen merkittävää, että tuki on ollut oikea-aikaista sen lisäksi, että se on oikeanlaatuista. Tämän asiakaskunnan kohdalla se tarkoittaa vapautumista kotiin, jossa riittävä tuki ja palvelut voidaan aloittaa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.

Prosessissa tärkeää on, että vankila-aikainen yhteydenotto aikuissosiaalityöhön tapahtuisi riittävän varhaisessa vaiheessa ja asiakkaan vapautumisen tueksi koottaisiin riittävän laaja moniammatillinen verkosto (myös Piispa & Lind 2021). Vaikka vapautumisen ajankohta saattaakin toisinaan tulla yllätyksenä kaikille osapuolille erilaisten rikosoikeudellisten prosessien vuoksi, voisi esimerkiksi rangaistusajan suunnitelman ensimmäisellä käsittelykerralla kartoittaa vapaudessa olleet viranomaiskontaktit, laatia suunnitelmaa yhteydenoton tarkemmasta toteutuksesta, vastuuhenkilöstä ja ajankohdasta sekä mahdollisuuksien mukaan ottaa näitä tahoja mukaan työskentelyyn jo vankeusaikana.

Hyvinvointialueiden aikuissosiaalityössä tulisi olla käytössä riittävästi tietoa vapautuvan vangin elämäntilanteesta ja palvelutarpeen arvioinnin perusteella täsmennetyistä tuen tarpeista. Granfelt (2014, 270–272) muistuttaa, että asumisen ja siihen yhdistettävän tuen suunnittelu yhdessä vapautuvan kanssa on desistanssiprosessin rakentumisen tärkeimpiä edellytyksiä. Oikea-aikainen palvelu tarkoittaa myös sitä, että kyetään tunnistamaan asiakkaiden todellinen tuen tarve. Jos asiakas tuottaa päihiteettömyys- ja desistanssipuhetta pelkästään

miellyttämistarkoituksessa, ei tarjottua palvelua voida kohdentaa oikein eivätkä sen toteuttamisen edellytykset siten ole realistisella pohjalla.

Asunnottomuus mielentilana

Suurimmalla osalla vastaajista oli kokemusta asunnottomana olemisesta. Joillain kokemus oli kestänyt muutaman viikon, joillain toisilla useita vuosia. Asunnottomuuden kokemukset olivat kertaluonteisia, jaksottaisia tai toistuvia (myös Sunikka 2016; Stenius-Ayoade 2019). Joku kertoi olleensa asunnoton ”niin paljon, ettei mitään rajaa”. Jollekin vankila oli toiminut pelastajana, kun taustalla oli vuosia jatkunutta asunnottomuutta. Vastaajille asunnottomuus oli tarkoittanut asumista sukulaisten tai tuttavien luona, toisinaan yöpymistä ensisuojoissa ja rappukäytävien tapaisissa tiloissa. Toisaalta esimerkiksi sukulaisten tai tuttavien luona asumista eivät vastaajat välttämättä mieltäneet varsinaiseksi asunnottomuudeksi (myös Crawley 2013). Tämä liittyy myös asunnottomuuden määrittelyn problematiikkaan, sillä selkeää ja yhtäläistä määritelmää sille ei ole. Asunnottoman ei voi olettaa osaavan määritellä olosuhdettaan, kun ei siihen välttämättä ole yhtäläisiä kriteereitä viranomaisillakaan. (Deleu ym. 2023.)

”Niin ku tää, ku mul oli toi perhe. Se vuokrahan mulla jäi sil tavalla, et ku se kaupungin kämpppä, kaupungin asunto, se jäi et se pyöri puoltoista kuukautta myöhässä. Makso, ku jakso osan siitä. Ja sit ku mä jouduin istumaan, sehän tuli potku niiltä. Tavarat nostettiin pihalle.”

Vastaajien asunnottomuuteen oli johtanut muun muassa häätö, parisuhde-ero tai vankeusrangaistuksen suorittamisen aloittaminen. Yli kuusi kuukautta pitemmät ehdottomat vankeusrangaistukset johtavat usein yksin asuvien henkilöiden asunnon menetykseen toimeentulotukilain rajausten vuoksi. Mikäli asunto oli jaettu jonkun toisen kanssa, olivat myös sen säilymisen mahdollisuudet paremmat.

”Mä en haluais menettää tätä mahdollisuutta, minkä mä oon saanu. Ja siit on yritettävä pitää kiinni.”

Vaikka kaikkien vastaajien kohdalla asuminen RETS-kodeissa vaikutti lomakkeen täyttämiseen liittyvien keskusteluiden pohjalta suhteellisen

stabiililta, asunnon menettämisen mahdollisuus tuli kuitenkin esille. Asunnon menettämisen pelko oli vastaajille tuttu asia, joka yksilöstä riippuen saattoi joko motivoida desistanssi- ja päihitteettömyysprosessia tai lannistaa, jolloin se lisäsi riskiä asunnon menettämiselle. Kodittomuuteen liittyvä epävarmuus tulee esille neljällä tavalla. Ensinnä, kyse on elämän jatkuvuutta koskevasta epävarmuudesta. Toiseksi epävarmuus paikantuu ihmisten ja ammattilaisten pysyvyyteen ja luotettavuuteen. Kolmanneksi se liittyy suojattomuuteen eli yksityisyyden ja autonomian puutteeseen. Lisäksi epävarmuus altistaa kodittoman moraalisisille arvioinneille ja negatiivisille tulkinnoille. Tunnistan asunnottomuuden mielentilana paikantuvan kodittomuuden epävarmuuteen, joka heijastuu ontologisen turvallisuuden heikentymiseen. Ontologiseen turvallisuuteen heijastuvat vastavuoroiset tunnustussuhteet ja institutionaaliset tunnustusrakenteet. (Ilmoniemi 2023.)

Näyttääkin siltä, että pelkkä asuminen ja siihen saatavan tuen turvaaminen eivät aina riitä, vaan lisäksi tulisi vahvistaa asiakkaiden omia mahdollisuuksia ja resilienssiä. Tässä tärkeänä tekijänä korostui asiakkaiden tuntema luottamus RETS-kotien työntekijöitä kohtaan. Heidän kerrottiin tukevan myös niinä hetkinä, kun omat voimavarat ovat vähäiset. Useammassa keskustelussa tuli myös ilmi, että asiakkaat olivat kokeneet sosiaaliohjaajien kuunnelleen heitä ja että omaan asumiseen oli ollut mahdollista vaikuttaa. Muutamat myös miettivät, että olisi tärkeää, että vastaavaa toimintaa olisi muuallakin kuin pääkaupunkiseudulla.

Asumistyytyväisyyteen ja turvallisuuden tuntuun liittyi asunnon lisäksi myös asuinalue, sen sijainti, julkisen liikenteen yhteydet sekä esimerkiksi matka lähimpään kauppaan. Osa vastaajista oli joutunut vaihtamaan asuntoa itsestään johtumattomista syistä. He kuvasivat usein hyvinkin nopealla aikataululla tapahtuneisiin muuttoihin liittyvää stressiä ja vaikeutta kiintyä uuteen asuntoon. Perälän ja muiden (2023) havaintojen mukaan pakotettu poissiirtyminen saattoi yksilötasolla aiheuttaa 1) terveysvaikutuksia (lisääntynyt päihteiden käyttö, masennus ja pelko, unettomuus, stressi), 2) psykososiaalisia vaikutuksia (yhteisön ja naapuruston, asuinalueen ja kodin menetys, epävarma tulevaisuus, yksinäisyys, asunnottomuuden pelko), 3) talousvaikutuksia (omaisuuden menetys, taloudellisen tilanteen heikentyminen, asumistason

heikentyminen) ja 4) sosiaalisia vaikutuksia (asunnottomien heikentyvä tilanne, köyhien ja asunnottomien hylkääminen).

4.2. Arjen voimavarat

Vuorokausirytm

Vastaajat yhdistivät puheissaan usein vuorokausirytmien muihin velvoitteisiin ja puhuivat aamu- tai iltavirkun vuorokausirytmistä ja siihen liittyvistä normeista. Ne, joilla vuorokausirytm oli epäsäännöllinen tai yöpainotteinen, usein selittivät, ettei heillä ollut velvollisuuksia herätä ja lähteä aamulla johonkin. Osa vastaajista kertoi käyvänsä ainakin muutamana päivänä viikossa jossain työtoiminnassa tai vastaavassa toiminnassa, joka tarjosi vaihtelua päiviin ja toi samalla säännöllisempää elämänrytmää. Joku kertoi arkisin ”olla möllöttävänsä”, jolla tulkitsen vastaajan tarkoittaneen päivien kulumista vailla ulkopuolista säännöllistä toimintaa. Vastaajilla oli toisaalta toiveena saada päiviinsä enemmän sisältöä, mutta toisaalta heillä oli sangen realistinen kuva omista voimavaroistaan ja ymmärrys toipumisen aikaa vievästä prosessista.

Puheet vuorokausirytmistä johtivat puheen myös tulevaisuuteen ja siihen liittyviin suunnitelmiin. Tuettu asuminen kuvastui puheissa eräänlaisena välitilana, jonka läpikäyminen on väylä toiminnallisempaan elämään, sellaiseen, jossa päivisin tehdään jotain, tienataan rahaa ja saavutetaan oma paikka yhteiskunnassa. Työ ja muu päivittäinen toiminta ilmeni myös Willmanin (2021b) tutkimuksessa yhtenä desistanssia edistävistä itsesäätelyn keinoista.

Asioiden hoitaminen

Osa vastaajista kertoi hoitavansa kaikki arjen asiansa itse. He eivät tarvinneet apua etuusasioiden hoitamisessa, ajan varaamisessa lääkäriin, laskujen maksussa, kodinhoidossa (siivoaminen, pyykinpesu, ruuanlaitto) tai asumiseen liittyvissä asioissa (kavereiden rajaaminen, hiljaisen ajan muistaminen). Osa kertoi pitkän päihteenkäyttöhistorian ja vankeustuomioiden aiheuttaneen sen, että he kokivat itsensä hyvin epävarmaksi varsinkin digitaalisessa asiointissa.

”Tukipalveluita mä sain hyvin sillon, ku mä muutin eka Kritsin kämpppään, X.X oli mulla se henkilö. Se oli kerran kuussa, ku se sit kävi kotona. Y:n kanssahan meillä on sillä tavalla, että Y on käynyt muutaman kerran mulla näissä asunnoissa. Me liikutaan Y:n kanssa taas sit enemmän. Käydää museoissa ja muuta tommosta. Kahvilla käydään.”

Viikoittaiset tapaamiset RETS-kotien sosiaaliohjaajien kanssa mahdollistivat vastaajille myös tukea ja konkreettista apua etuus- ja pankkiasioden hoitamisessa. Tapaamisiin liittyi myös tärkeitä yhteiskuntaan integroivia elementtejä, kuten kahviloissa, museoissa ja näyttelyissä käymistä sekä yhdessä liikkumista. Vastauksissa korostui luottamus RETS-kotien työntekijöihin ja siihen, että he todella toimivat asiakkaiden parhaaksi ja pitävät huolen arjen asioiden sujumisesta. Hyväksi koettiin myös se, että työntekijät luottavat asiakkaaseen. Monelle vastaajalle RETS-kotien sosiaaliohjaajien tapaamiset kerran viikossa olivat tärkeitä viikon rytmittäjiä, arjessa kiinni pitäviä ja kaivattuja kontakteja. Tärkeää oli myös kokemus siitä, että työntekijät todella välittävät ja huolehtivat, mikäli asiakkaalta on tapaamisaika tai sovittu yhteydenotto syystä tai toisesta jäänyt väliin. Tuen tarpeeseen ja siihen, voiko ihminen luottaa osaavansa hoitaa arjen asioita, vaikuttaa myös asiakkaan kokema resilienssi eli kyky selviytyä vastoinkäymisistä. Elämässä koetut kriisit voivat heikentää resilienssiä, ja sen myötä asiakas saattaa kokea elävänsä jatkuvassa, samanaikaisten kriisien kudelmassa (Ilmoniemi 2023).

Yksinäisyys

Kavereiden rajaamista koskevan kysymyksen yhteydessä kävi ilmi, ettei kaikilla vastaajilla ollut kavereita lainkaan (myös Niemelä ym. 2021). Monet kertoivat yksinäisyyden olevan seurausta tietoisesta entisen päihteitä käyttävän kaveripiirin ulossulkemisesta (Willman 2021b). Jotkut kertoivat, etteivät he olleet uusia kavereita joko jaksaneet tai halunneet varsinaisesti etsiäkään, mutta toisia yksinäisyys vaikutti vaivaavaan ja samalla heikentävän koettua hyvinvointia (Nugent & Brieger 2016).

Yksinäisyydessä olennaista on yksilön ja häntä ympäröivän yhteisön suhde. Yksinäisyys rakentuu suhteessa muihin ihmisiin – tai varsinaisesti heidän puuttumiseensa. Yksinäisyyden kokeminen voidaan jakaa

emotionaaliseen ja sosiaaliseen yksinäisyyteen. Emotionaalinen yksinäisyys tarkoittaa läheisten ja merkityksellisten ihmissuhteiden puuttumista. Sosiaalinen yksinäisyys puolestaan tarkoittaa sitä, ettei yksilöllä ole sosiaalisia verkostoja. Tuolloin yksilö kokee itsensä ulkopuoliseksi ja poissuljetuksi. (Junttila 2016.) Toisaalta yksinäisyys voidaan ymmärtää tilapäiseksi, tilanteiseksi tai krooniseksi. Tilapäinen yksinäisyys on luonteeltaan ohimenevää ja sinänsä hyvin tyypillinen kokemus. Tilanteinen yksinäisyys puolestaan liittyy elämäntilanteiden muuttumisiin ja kriiseihin, mikä vastaa suurimman osan kuvausta omasta yksinäisyydestään. Yksinäisyys kroonistuu siinä tilanteessa, kun ystävyyssuhteita ei pitkänkään ajan kuluessa muodostu. (Tiilikainen 2016.)

Joillakin vastaajilla omien tavoitteiden saavuttamiseen ja päihteidenkäytön hallintaan liittyi se, ettei uudesta asuinpaikasta ollut kerrottu kuin muutamalle luotettavalle henkilölle. Heille päihteettömyyteen kuului keskeisesti yhteydenpidon katkaiseminen vanhoihin käyttäjäverkostoihin, mikä usein aiheuttaa ainakin hetkellisen yksinäisyyden tunteen ja vähentää sosiaalisia kontakteja. Toipuminen voi jo sinällään vaatia sellaisia voimavaroja, ettei voimia sosiaaliseen kanssakäymiseen muiden kanssa järin enää ole. Toisaalta pettymys vanhoihin kavereihin saattoi sammuttaa halun etsiäkään uusia kavereita. Tärkeintä oli, että ”pidän siitä, että elän”.

Tulevaisuuden toiveet

Tulevaisuuden toiveissa vastaajilla oli pysyvä ja turvattu asuminen. Kun tätä vertaa aiemmassa luvussa käsiteltyyn havaintoon asunnottomuudesta mielentilana, voidaan asunnon pysyvyyden tulkita olevan toiveena siitäkin huolimatta, ettei kaikilla vastaajilla välttämättä vastaushetkellä ollut voimavaroja luottaa omiin mahdollisuuksiinsa saavuttaa sitä. Vastaajista harva oli parisuhteessa ja toisaalta harva haaveilikaan siitä. Parisuhdetta pidettiin mahdollisena voimavarana, mutta myös omaa desistanssiprosessia hidastavana tekijänä. Suhtautuminen tulevaisuuden parisuhteisiin liittyi ja vertautui vastaajien kertomiin kokemuksiin aiemmista parisuhteistaan.

Keskusteluissa syntyi kuva siitä, että vastaajat tunnistivat hyvin omat riski- ja voimavaratekijänsä. Moni kertoi muun muassa välttelevänsä tiettyjä tilanteita tai ihmisiä, jotta riski rikoksiin syyllistymiseen jäisi

pieneksi. Osa vastaajista koki omat voimavaransa asioiden hoitamiseen sen verran heikoiksi tai ei luottanut omaan osaamiseensa, että toivoi saavansa tukea asumiseen ”niin kauan kuin maksusitoumusta vaan riittää”. Tulevaisuuden miettiminen tuotti myös puhetta tavoitteista, joita esimerkiksi pysyvän asunnon saamiseen tai taloudellisesti turvattuun elämään kuuluu.

Ulla: ”Muistat sä enää, että minkälaisia toiveita tai tavoitteita sulla oli siinä vaiheessa, ku sä muutit sinne tukiasuntoon? Miten sä ajattelit siinä vaiheessa tulevaisuutta?”

”No mulla oli toi, et pysyä siviilissä. Se oli mulla se tavote. Ja meinaan pysyä siviilissä. Se on mun tavote.”

Kaiken kaikkiaan tulevaisuuteen liittyi tavanomaisen ja tasaisen normielämän tavoittelu (myös Willman 2021a). Joku halusi tulevaisuudessaan selviytyä ilman korvaushoitoa, toinen halusi rauhallista elämää. Myös konkreettisempia toiveita mainittiin. Päihteettömyys kuului tulevaisuudensuunnitelmiin myös niillä, jotka olivat korvaushoidossa haastatteluhetkellä. Tuolloin korvaushoito näyttäytyi välivaiheena kohti lopullista päihteettömyyttä.

Vahvuudet

Kyselylomakkeen laatimisessa on kiinnitetty huomiota siihen, ettei siinä käsiteltäisi ja keskityttäisi ainoastaan negatiivisiin asioihin tai siihen, missä pitäisi tai voisi kehittyä paremmaksi. Kyse oli toisaalta myös siitä, että kaiken kaikkiaan rikostaustaisilla henkilöillä on paljon sellaisia resursseja ja osaamista, jotka jäävät hyödyntämättä esimerkiksi osana desistanssiproessia.

Yksi kertoi vahvuutensa olevan laiskuus ja kyky luoda kotiin miellyttävä ilmapiiri. Toiselle puolestaan vahvuutena oli nauraminen ja kyky kääntää asioita pääläelleen. Joku tunsu vahvuudekseen uskonnon, josta sai voimaa etenkin vastoinkäymisten kohdalla. Vahvuutena saattoi olla myös pitkä pinna ja rauhallisuus sekä kyky osata pyytää apua. Muita vahvuuksia olivat muun muassa hyvät välit läheisiin. Muutamalla oli virinnyt vuosia vanha harrastus uudelleen ja siinä onnistumisen kokemukset olivat vahvistaneet heidän luottamustaan omaan osaamiseen. Kaiken kaikkiaan omien vahvuuksien tai supervoimien miettiminen oli monelle vastaajalle

selkeästi odottamatonta ja yllättävää. Tulkitsen tämän liittyvän siihen, että oman elämäntilanteen läpikäymisen on totuttu etenevän negatiivisten ja ikävien kokemusten käsittelyn kautta.

Itsetunto ja mieliala

Vastaajien itsetuntoa koskevat vastaukset jakaantuivat heikkoon, peruslaatuiseen ja hyvään. Moni myönsi itsetunnon vaihtelevan paljonkin päivästä, ajankohdasta ja tilanteesta riippuen. Itsetuntoon vaikuttivat arjessa tapahtuneet asiat, viranomaiskohtaamiset ja arkisten asioiden sujuvuus. Itsetunnon ja mielialan kohenemiseen vaikutti myös kyky pysyä päihteettömänä. Siinä auttoi päiviin löytynyt mielekäs tekeminen. Ne vastaajat, joilla suhteet lapsiin olivat säilyneet, kertoivat lasten säännöllisten tapaamisten antavan heille voimavaroja arjessa.

Usea vastaaja kertoi tarvitsevänsä paljon omaa rauhaa ja tilaa sekä stressitöntä elämää. Tämä oli tärkeää etenkin rakennettaessa päihteetöntä arkea. Oman rauhan ja yksinäisyyden tunteen raja saattoi kuitenkin olla todella ohut. Omalla rauhalla kuvattiin omassa kodissa ja omissa oloissa oleskelua. Moni kertoi joutuneensa lopettamaan yhteydenpidon vanhoihin ystäviinsä ja kavereihinsa, eikä uusia välttämättä ollut onnistuttu saamaan. Aikuisiällä merkityksellisten kaverisuhteiden löytyminen onkin vaikeampaa kuin nuorempana.

Päihteitä käyttäessä on myös pitänyt osata piilottaa tunteensa ja avuntarpeensa. Moni vastaaja totesikin, että on ollut tärkeää oppia pyytämään ja vastaanottamaan apua, mitä voidaankin pitää osana desistanssiprosessia (Willman 2021b). Huonoon itsetuntoon liitettiin ajatus miellyttämisestä ja siitä, ettei ole voimavaroja tehdä itsenäisiä ratkaisuja joka tilanteessa. Tämä saattaa alentaa kynnystä palata entiseen kaveripiiriin ja siten uhata desistanssiprosessia (myös Willman 2021a). Toisaalta heikko itsetunto saattoi jollekin kummuta nuoruudesta ja siitä, että on ollut sijoitettuna kodin ulkopuolelle.

Pelko

Vastaajien suurimmat pelot kohdistuivat itse desistanssiprosessin epäonnistumiseen ja etenkin asunnon menettämiseen, retkahdukseen ja rikoksiin syyllistymiseen. Oli myös pelkoa siitä, että jää kiinni tekemistään rikoksista. Toisaalta sosiaalisten tilanteiden pelko saattoi rajoittaa jollain

paljon elämää ja mahdollisuuksia sosiaaliseen kanssakäymiseen. Pelot liittyivät myös läheisiin ja siihen, että heille tapahtuu jotain ikävää ja ennakoimatonta. Kuolemanpelko sekä itsen että läheisten kohdalla oli melko yleistä. Toisilla se oli konkreettista ja päihdeverkostoihin liittyvää väkivaltaisen kuoleman pelkoa.

4.3. Sosiaaliset suhteet

Tärkeät ihmiset

Käydessämme läpi läheisiä ihmissuhteita osoittautui, että tärkeinä pidettyjen ihmisten merkittävin ominaisuus ei ollut sukulaisuus, vaan heiltä saatu hyväksyntä ja heidän luotettavuutensa. Tärkeiksi koettiin sellaiset henkilöt, jotka todella hyväksyivät vastaajan ja halusivat edelleen pitää yhteyttä. Silloin voi olla aidosti ja miellyttämättä kaverina ja tuttavana. Tärkeää on myös samanhenkisyys eli se, että läheisillä on joko samanlainen kokemustausta tai suhtautuminen ja ymmärrys vaikkapa rikoksiin johtaneista tekijöistä kuin itsellä.

Toisilla elämän tärkeinä henkilöinä olivat omat lapset. Jollain merkittävin ihmissuhde saattoi olla entinen puoliso, vaikka erosta olisi kulunutkin pitkä aika. Merkittävinä läheisinä mainittiin myös esimerkiksi äitipuoli, puolison äiti tai omien lasten äidit. Perhe ja itselle tärkeät ihmiset eivät välttämättä löydy konventionaalisen perhekäsityksen avulla, vaan merkittävänä ihmissuhteena ja koettuna perheenä voivat toimia itselle tärkeät läheiset. Toisaalta sukulaisiin liittyvissä suhteissa saattoi näkyä kaikuja vanhoista asioista, kuten sukuriidoista ja erilaisista epäselvyyksistä ja siitä, ettei näitä asioita ole aikoinaan selvitetty. (Mowen ym. 2019; Fahmy 2021; Roche & Noble-Carr 2023.)

Kaikilla vastaajilla ei ollut lapsia. Osalle lapset olivat merkittävä voimavara, kun taas toisille suhteet lapsiin aiheuttivat ikävää ja syyllisyyttä. Toisinaan välit lapsiin olivat hiipuneet ajan kanssa, mutta toisilla yhteydenpito oli katkennut jonkin merkittävän seikan vuoksi. Tällaisia olivat muun muassa vankeus, rikokset ja päihteidenkäyttö. Toisinaan pitkä vankeusrangaistus ja tapaamisten järjestämisen haastavuus olivat saaneet välit lapsiin etäisiksi, ja toisinaan tehty rikos puolestaan oli sellainen, että sen myötä paitsi lapset myös muut läheiset olivat kaikonneet ympäriltä. Kukaan vastaajista ei kuitenkaan kertonut

toivovansa apua tapaamisten järjestämiseen tai suhteiden lähentämiseen. Oma asunto mahdollisti lasten tapaamisen ja yhteydenpidon läheisiin. (Myös Pleggenkuhle 2016.)

Väkivalta

Liki pitäen kaikilla vastaajilla oli elämässään ollut jonkinlaista väkivaltaa. Todella monella oli kokemusta väkivallan uhrina olemisesta. Tuolloin kohdattu väkivalta oli ollut osin erittäin vakavaa, ja siitä oli jäänyt elinikäisiä vammoja. Osa kertoi myös itse syyllistyneensä väkivaltaan. Koska kyselylomakkeella väkivallasta kysyttiin lyhyesti, vastauksissa käsiteltiin ainoastaan fyysistä väkivaltaa. Koska moninaisen väkivallan kokemukset ovat tyypillisiä Suomessa yleensä ja vankitaustaisilla erityisesti (mm. Koskialho ym. 2023), olisi väkivallan kokemusta tärkeää selvittää tarkemmin.

”Pikkuhiljaa siinä sit tuli se, et mä kävin sitte väkivaltaseks.”

Ulla: ”Haitko sä siinä vaiheessa siihen apua? Puhuitko sä siitä kenellekää vai oliko se asia, mistä sä et oo puhunu?”

”En oo puhunu siitä kenellekään. Sehä mua on harmittanuki, ku sillo ei heti älynny sitä, et lähtis hakee [apua].”

Muutama kertoi väkivaltaa olleen myös parisuhteessa, kuten edellä olevassa sitaatissa, jossa puolisoiden keskinäinen suhde oli pikkuhiljaa etääntynyt ja samalla alkanut sisältää enemmän väkivaltaa. Toisinaan puolisoiden tai entisten puolisoiden aiemmat väkivaltaiset parisuhteet olivat merkittävässä määrin vaikuttaneet myös vastaajan parisuhteen arkeen ja puolison kykyyn luottaa häneen.

Kukaan vastaajista ei kokenut tarvitsevänsä apua omaan väkivaltaisuuteensa. Muutamat toki käsittelivät keskusteluissa keinojaan hallita väkivaltaisuutta. Sellaisia olivat muun muassa väkivaltaisten tilanteiden välttäminen ja sellaisen seuran välttäminen, jossa on riskinä joutua käyttämään itse fyysistä väkivaltaa. Apua oli myös erilaisista stressinhallintakeinoista, kuten liikunnasta (myös Raivisto & Rautanen 2023). Kutakuinkin kaikilla vastaajilla asennoituminen väkivallan käyttämiseen oli negatiivista ja välttelevää.

4.4. Talous ja asuminen

Niukka taloustilanne ja velat

Vastaukset rahan riittämiseen elämiseen jakaantuivat aineistossa puoliksi. Niilläkin, joilla rahat riittivät, oli elämä sangen niukkaa. Kaikki kertoivat kuitenkin, että heillä on riittävästi tuloja siihen, että he pystyvät selviytymään kaikista laskuistaan. Niukkuudessa eläminen koettiin selviytymiskamppailuksi, ja siihen etsittiin ratkaisuja. Kokemukset perintätoimistojen ja ulosoton asiakkuuksista sekä luottotietojen menetykset olivat sangen yleisiä. Muutama oli päässyt velkajärjestelyyn, ja näiden vastaajien kohdalla korostui luottamuksellinen ja pitkä viranomaissuhde sen sosiaalityöntekijän kanssa, joka oli auttanut heitä velkajärjestelyyn pääsyssä. Kysyin myös velkajärjestelyyn pääsyn vaikeudesta:

”Toi juttu lähti siitä, että ku puhuttii tuolla [hoitopaikassa], et siellä lähti toi sosiaalityöntekijä auttamaan siinä. Sitä kautta mä pääsin siihe. Ja vaikka sitte, ku mulla oli tätä rikosperäistä velkaa, ku sehä yleensä ei mee velkajärjestelyyn, mut mulla meni.”

Ulla: ”Että jos on tapahtunu elämässä sitä muutosta ja...”

”Joo mul vedottiinki just tähä, et mä oon sitoutunu tähän kuntoutukseen. Ja ku mulla oli jo niin kauan ollu siin siviilissä, ettei oo sattunu uutta.”

Osa velkajärjestelyä hakeneista ei kuitenkaan ollut siihen onnistunut pääsemään. Kysyin vastaajilta, kokevatko he tarvetta saada apua velkajärjestelyyn hakeutumisessa. Apua toivottiin, mutta monella oli jo valmiiksi käsitys siitä, ettei heidän ole siihen mahdollista päästä. Syyksi tähän arveltiin, että suurin osa veloista on rikosperustaisia. Kannustin heitä hakemaan tähän prosessiin apua RETSin sosiaaliohjaajilta tai omalta sosiaalityöntekijältä, ja keskustelimme siitä, että tehdyllä elämänmuutoksella, vakaalla asumisella ja päihteidenkäytön ja rikosten teon lopettamisella on merkitystä (mm. KKO 2012, 42).

Tiukka taloustilanne aiheuttaa myös niin sanottua toksista stressiä (mm. Franke 2014). Tämä kävi ilmi vastauksissa, joiden mukaan rahan puute oli itselle asetettujen tavoitteiden ja kaiken tekemisen esteenä,

jolloin niukkuus aiheutti myös näköalattomuutta. Useampi vastaaja pohti paljon sitä, että päätös olla tekemättä rikoksia pakotti heidät elämään niukkuudessa. Monella oli tiedossa vaihtoehtoisia tapoja toimia, mutta sitkeä sitoutuminen rikoksettomuuspäätökseen esti heitä rahoittamasta elämänsä muun muassa huumekaupalla. Willman (2021a) toteaaakin, että henkilökohtaiset velat ja niukka taloustilanne on uhka vankiloista vapautuvien normaalin elämän tavoittelulle.

Huolta vastaajille aiheuttivat muun muassa elatusmaksut, joiden pienentämistä suhteessa tuloihin he eivät olleet osanneet hakea. Kaiken kaikkiaan keskusteluissa syntyi käsitys siitä, että erilaiset perintäprosessit olivat hyvin yleisiä. Se yhdistettynä taloushuolien kokonaishyvinvointia heikentävään vaikutukseen olisi hyvä huomioida työskentelyssä rikostaustaisten parissa laajemminkin. Kaiken kaikkiaan rikostaustaisten henkilöiden talouslukutaidon ja -osaamisen kehittäminen voisi olla yksi keino lisätä heidän turvallisuuden tunnettaan ja elämänhallintaansa. (Harper ym. 2020; Ginapp ym. 2023; Bryan & Collins 2024.)

4.5. Toiminta, osallisuus ja osaaminen

Toimintakyky

Toimintakykyä tarkasteltiin fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen toimintakyvyn käsitteiden avulla. Kyselylomaketta läpikäytäessä avasin vastaajille, mitä käsitteillä tarkoitetaan ja miten ne omassa elämässä saattavat ilmetä. Liki pitäen kaikki vastaajat kertoivat selviytyvänsä arjesta hyvin fyysisesti. Psyykkiseen jaksamiseen vaikuttivat muun muassa taloushuolet ja niukkuudessa eläminen. Moni kertoi, että ajoittain omassa jaksamisessa oli heikompia kausia. Enemmän hajontaa vastauksissa oli sosiaalisen toimintakyvyn kohdalla. Tulkitsen sen liittyvän osin desistanssiprosessiin ja siihen, että sosiaalisella verkostolla on ollut merkitystä rikoksiin syylistymisessä ja päihteidenkäytössä. Moni kertoi, että sosiaalisen selviytymisen olevan mahdollista, kun seuloo ja rajaa tarkasti ne ihmiset, joiden kanssa on tekemisissä ja joihin luottaa ja pitää yhteyttä.

Moni totesi, että heidän digitaitonsa ovat heikot tai että niissä olisi kehittämisen varaa. Etenkin erilaisten etuuksien hakemisessa ja

hakemusten liitteiden liittämässä tuntui olevan hankaluuksia. Vastaajilla oli kuitenkin luottamuksellinen suhde oman RETS-kotien sosiaaliohjaajan kanssa, joka neuvoi ja opasti kerta toisensa jälkeen etuuksien hakemisessa ja ohjelmien toimintaperiaatteissa ja -logiikassa. Sosiaaliohjaajien merkitys näytti tärkeältä myös siinä, että vastaajat olivat saaneet tietoa, mihin etuuksiin he olivat oikeutettuja. Keskusteluissa ilmeni, ettei tietoa oikeudesta hakea etuuksia ollut heillä aiemmin ollut, ja toisinaan tästä aiheutunut niukkuus oli myös johtanut rikosten tekemiseen.

Työkykyiseksi vastaajista itsensä arvioi suurin osa. Osalla vastaajista oli pitkä työhistoria, kun taas toisilla ei työkokemusta ollut kertynyt nuorena aloitetun päihteidenkäytön vuoksi. Työllistymishaaveita vastaajilla oli myös, ja osalla oli hyvin selkeitä suunnitelmia siitä, millaisin toimenpitein heidän olisi mahdollista päästä työmarkkinoille. Keskusteluissa ilmeni kuitenkin myös epävarmuutta työhön hakeutumisessa rikostaustaisena. Moni olikin miettinyt, voiko menneisyydestä puhua ja kenelle siitä kannattaa kertoa, jos ylipäättään siitä aikoo puhua. Tulkitsin vastaajien puheista välittyvän ajatuksen siitä, että luottamuksen omaan desistanssiprosessiin ja elämänmuutokseen tulee olla vahvalla perustalla ennen kuin vankitaustaiset haluavat jakaa menneisyydestään edes osaa ulkopuolisille. Vastauksien perusteella oman taustan peittely vaikutti ainakin joiltain osin sosiaaliseen syrjäytymiseen.

Viranomaisasioinnissa moni vastaajista myönsi olleen aiemmin suuriakin haasteita (myös Kainulainen ym. 2023). Toisilla kynnystä ottaa yhteyttä vaikkapa omaan sosiaalityöntekijään madalsi se, että heillä oli mahdollisuus käyttää näissä asioinneissa RETS-kotien sosiaaliohjaajien apua. Yksi vastaaja totesikin, että hänen luottamuksensa sosiaalityöntekijöihin on palannut juuri RETS-kotien sosiaaliohjaajilta saamansa tuen vuoksi. Jollekin yhteistyö poliisin kanssa ei edelleenkään ollut helppoa, eikä kohtaamisissa ollut juurikaan ollut luottamusta viranomaistoiminnan tasapuolisuuteen. Toisaalta myös etuusasioista vastaavan Kelan työntekijöihin kohdistui luottamuspulaa (myös Metteri 2012; Blomberg ym. 2016). Vastauksissa ilmeni toimintatavan muutosta rohkeudessa pyytää ja vastaanottaa apua (myös Nesse ym. 2022), mikä kertoo luottamuksesta ulkopuolisiin sekä toisaalta rohkeudesta siten paljastaa oma vaillinainenkin osaamisensa muille (myös Hignite & Half

2017). Lisäksi vastaajien saama apu oli ollut oikea-aikaista, eli tarve, motivaatio ja tarjonta olivat kohdanneet (Bender ym. 2016).

Harrastuksien määrä ja kirjo oli varsin suurta. Lähes jokainen ilmoitti harrastukseensa jonkinlaisen liikuntalajin. Toisilla liikunta oli ollut mukana arjessa jo lapsuudesta alkaen, ja toisille esimerkiksi salilla käynti oli tullut tutuksi vasta vankeusaikana. Joku kertoi harrastavansa kaikkea mahdollista, mikä on ilmaista. Vastauksista kuvastuivat kiinnostuksen kohteet ja toiveet, joita taloudellinen niukkuus kuitenkin rajoitti melkoisesti. Harrastuksena oli myös erilaisia kädentaitoja edellyttäviä toimia. Lisäksi harrastettiin lukemista, sanaristikoita ja muuta toimintaa, jossa yhdistyy kielellinen näppäryys ja laaja yleistieto.

4.6. Riippuvuudet

Puolet vastaajista kertoi, ettei päihteidenkäyttöä ole lainkaan. Osalla vastaajista päihteidenkäyttö oli satunnaista, ja he kertoivat tavoitteenaan olevan vielä hallitumpi käyttö. Esimerkiksi vastaajalla saattoi olla aiemmin erilaisten huumausaineiden käyttöä (tyypillisimmin amfetamiini ja buprenorfiini), josta oli kuitenkin onnistunut pääsemään eroon. Nykyisellään käyttö saattoi käsittää ainoastaan alkoholin ja kannabiksen. Päihteidenkäyttö oli siis harventunut ja käytettävät aineet olivat miedontuneet ja muuttuneet lähes laillisiksi.

”No riippuvuusha mul oli [päihdyttävä aine] sillo. Ja mä tunnen sen, että jos mä nyt ton [päihteen käyttöä estävä lääke] jätän ja tapahtuu jotai semmosta, et mä jätän koko tän kuntoutusjutun, ni se on tätä. Sillo ei riitä enää kaks kättäkää sit pitää... Se lähtee sitä tahtii menee sitte.”

Kyselylomakkeella ei tiedusteltu lainkaan vastaajien kokemuksia päihdehoidosta tai -kuntoutuksesta. Joku kertoi käyneensä jossain vaiheessa pitkäaikaisen päihdekuntoutuksen. Muutama vastaaja toi vapaaehtoisesti esille päihderiippuvuuden lääkinnällisen kuntoutuksen ja siitä tulleen hyödyn. Tämä liitettiin puheessa yhteen tuetun asumisen kanssa, ja vastaajat kokivat kummankin tuen auttavan heitä desistanssiprosessissaan ja päihhteettömyydessään. Muista riippuvuuksista merkittävinä oli nikotiiniriippuvuus. Joillekin pelaaminen

(rahalla tai ilman) oli oman arvion mukaan riippuvuutta tuottavaa. Joku totesikin, että kun on ollut riippuvainen yhdestä, voi helposti tulla riippuvaiseksi mistä vain.

Huumausaineiden laittomuus (HuumL 373/2008, RL 39/1889) ja niiden hankintaan liittyvä oheisrikollisuus tulivat esille vastaajien puheissa, samoin se, ettei heillä ollut kaikkien sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijöiden kanssa ollut rohkeutta ottaa aihetta puheeksi. Juuri huumausaineiden laittomuus aiheuttaa päihteiden riippuvuuskäyttäjille ambivalentin kaksoisroolin: se estää hakemasta itselle tärkeää tukea ja palvelua sekä toisaalta pitää kiinni rikollisessa toiminnassa ja päihdekulttuurissa ja ylläpitää myös myötämielistä suhtautumista rikosten tekemiseen.

Päihteitä vastaushetkellä käyttävät olettivat tulevan päihteidenkäyttönsä olevan nykyhetkeä paremmalla tolalla. Osa kertoi ymmärtävänsä, että päihteidenkäyttö tuli jättää pois kokonaan. Toisilla taas oli ajatus siitä, että päihteidenkäyttö voisi jatkua hallittuna. He eivät halunneet kokonaan luopua päihteistä, mutta halusivat saada niiden mukanaan tuomat lieveilmiöt ja negatiiviset seuraukset kuriin. Kaikki vastaajat tuottivat puhetta siitä, että pysyvä ja vakituinen asunto on tai olisi elämää rauhoittava ja elämänhallintaa tukeva elementti. Kaikilla vastaajilla tämä ei vielä ollut toteutunut, ja heillä olikin kokemus siitä, että pätkittäiset määräaikaisten vuokrasuhteet stressasivat ja toivat tunteen jatkuvan näytön antamisen tarpeesta. Jatkuvalla näytöllä tässä tarkoitetaan sitä, että heidän tulee osoittaa pystyvyytensä ja kunnollisuutensa toistuvasti saadakseen pitää asunnon. Tämä ajatusmalli linkittyy luvussa 4.1 esiin tuomaani asunnottomuuteen mielentilana. Toisaalta se myös samalla tuo näkyväksi sitä kokonaisvaltaista muutosta, jota päihteistä ja rikollisuudesta irrottautumiseen kuuluu.

4.7. Rikokset

Rikosten tekemiseen ja siinä tapahtuneeseen muutokseen sekä ylipäättään rikosmyönteiseen tai rikoksiin myötämieliseen suhtautumiseen liittyvä keskustelu oli hieman virittynyttä, mikä liittyy toisaalta lain rikkomiseen ja toisaalta itselle vieraaseen tutkijaan koettuun luottamukseen. Toisaalta siihen liittyi yhdessä jaettu ymmärrys siitä, ettei vastaajan tarvinnut kertoa

totuutta. Vastaustilanteessa asiaa korostettiin muun muassa toteamalla, että kyse on vastaajan omasta arviosta ja että hän voi vastata täysin oman mielensä mukaan.

Koska useimmat vastaajista olivat muuttaneet RETS-kotien tuettuun asumiseen likipitään suoraan vankilasta, ei heillä ollut ollut rikollista toimintaa tuona aikana. Vastaushetkellä suurin osa totesi, ettei ollut tehnyt rikoksia. Tosin joku kertoi tehneensä rikoksia, joista ei ollut jäänyt kiinni, ja myös rikoksia, joista oli saanut sakkoja, yhdyskuntapalvelua tai vankeusrangaistuksen. Kaiken kaikkiaan rikosten tekeminen oli kaikilla vastaajilla yhteyksissä päihteidenkäyttöön. Osalla päihteidenkäyttö alensi kynnystä tehdä rikoksia, kun taas osalla päihteidenkäyttö ja sen rahoittaminen olivat vaatineet rikollista toimintaa. Muutama kertoi saaneensa vankeustuomionsa suorittamisen aikana apua Rikosseuraamuslaitoksen toimintaohjelmista. (Myös Bowman & Ely 2020.) Granfelt (2014, 262) toteaa, ettei asunto sinänsä tuota desistanssia, vaan merkittävää on se, millainen subjektiivinen merkitys asunnon saamisen tuottamalla käännekohdalla on elämässä. Lisäksi merkittävää on saatu tunnustus ja itselle merkittävien ihmisten tunnistamat muutokset.

Rikoksista erossa pysymiseen auttaa tai saattaisi auttaa vertaistuki, vanhoista kavereista erossa pysyminen ja ylipäättään RETS-kotien kautta saatu tuki. Vastaajat sanoittivat nykyisen elämänsä olevan harmonista ja hyvää tai kertoivat, että asuminen tuo paljon hyvää heidän elämäänsä siinä sivussa. Joku totesi tämänhetkisen tuen lykkäävän rikosten tekoa tulevaisuuteen, millä tulkitseen hänen tarkoittaneen, että tuetun asumisen tuoma kokonaishyöty tuki sillä hetkellä rikoksettomuutta.

4.8. Lopuksi

Parannettavaa RETS-kotien toiminnasta ei juuri vastauksissa osattu esittää. Eri viranomaistoiminnoissa vastaajien mielestä sen sijaan oli parannettavaa. Erityisesti vastaajat pohtivat vapautumisen valmistelua ja siihen liittyvää aikaa. Tärkeänä koettiin se, että vapautumisen valmistelu alkaisi kolmisen kuukautta ennen vapautumista. Tätä vastaajat perustelivat etenkin vapautumista edeltävällä stressillä, mikä sisälsi valtavan määrän epätietoisuutta tulevasta, pelkoa epäonnistumisesta sekä myös toiveikkuutta ja ajatuksen uudesta mahdollisuudesta. Mitä

konkreettisemmiksi vapautumiseen liittyvät yksityiskohdat tulevat, sitä helpommalta vastaajien mukaan tuntuu rakentaa tulevaa elämää. RETS-kodeilta saatu tuki asumiseen ja elämiseen sai useamman vastaajan esittämään toiveenaan olevan, että toimintaa voisi laajentaa koskemaan laajemmin koko Suomea tai edes suurimpia kaupunkeja. Kaiken kaikkiaan saatu tuki lievensi asiakkaiden mukaan heidän asumisensa ja arkensa riskitekijöitä (taulukko 5). Kunkin riskitekijän seurauksena vankilasta vapautuvien kokemus yhteiskunnan ulkopuolisuudesta lisääntyy.

Taulukko 5. RETS-kotien asiakkaiden asumisen ja arjen riskitekijät ja niiden ilmeneminen

Asumisen ja arjen riskitekijät	Riskitekijöiden ilmeneminen
Vapautumisstressi	Vankilasta vapautumisen heikko valmistelu, epätietoisuus tulevasta, riittävien tukitoimien puute, alentunut motivaatio päihteettömyyteen.
Asunnottomuus mielentilana	Määräaikaisten vuokrasopimusten tuoma epävarmuus, aiemmat asunnottomuuskokemukset, alentunut motivaatio päihteettömyyteen, rikoksettomuuteen ja asioiden hoitamiseen.
Velat	Tulotasoon nähden velat usein ylisuuria, jolloin maksukyky vähäinen. Epätietoisuus velkajärjestelyyn pääsyn mahdollisuuksista. Kohtuuttomat velkamäärät alentavat motivaatiota hakeutua työhön tai opintoihin ja sitoutua päihteettömyyteen sekä heikentävät oman elämän hallinnan tunnetta. Heikko tai puutteellinen talousosaaminen. Päihteisiin liittyvät velat uhka hyvinvoinnille.
Yksinäisyys	Emotionaalinen yksinäisyys vahingoittaa hyvinvointia. Vapaaehtoinen, tilapäinen sosiaalinen yksinäisyys tukee päihteettömyyttä.
Päihteet ja rikokset	Päihteiden riippuvuuskäyttö ei ole oma valinta. Motivaatio kuntoutukseen saattaa olla heikkoa yllä mainittujen tekijöiden vuoksi. Heikko resilienssi ja puutteelliset ongelmien ratkaisutaidot. Retkahtaminen ja väkivallan uhka vaarantavat asumisen ja saavutetun hyvän.

Vastaajat kuvasivat RETS-kotien tuettuun asumiseen pääsemistä ja säännöllisiä sosiaaliohjaajien tapaamisia heitä yhteiskuntaan juurruttaviksi tekijöiksi. Vastaajat myönsivät tarvinneensa ja yhä tarvitsevansa paljon apua selviytyäkseen arjessa. Sosiaaliohjaajien tapaamiset toivat toivottua rytmiä viikkoon, tarjosivat konkreettista apua muun muassa etuuksien hakemisessa ja samalla ohjasivat heitä integroitumaan yhteiskuntaan. Joku kertoi oman elämäntilanteensa olevan tasapainossa ja avuntarpeensa olematonta, mutta tapaamiset museoissa, näyttelyissä ja kahviossa olivat avanneet hänelle täysin uuden ulottuvuuden.

Vuorovaikutuksen määrä ja laatu oli vastaajien mukaan heitä tukevaa. Sosiaaliohjaajien kanssa oli mahdollista keskustella puhelimesta, mutta myös viestitellä, mikä oli tärkeää etenkin puheluita vierastaville. Sosiaaliohjaajat koettiin pikemminkin rinnalla kulkijoina kuin etäisinä työntekijöinä. Rinnalla kulkeminen tarkoitti vastaajien mukaan sitä, että sosiaaliohjaajat tuntevat heidän elämäntilanteensa, eivät tuomitse ja moralisoi tehtyjä valintoja ja virheitä sekä osaavat tarjota apua hienotunteisesti.

5. ”Et asiakas sais elämän hallintaan ja sais asunnon” – RETS-kotien asumissosiaalinen työ

Luvun tavoitteena on peilata asumissosiaalisen työn ja sitä toteuttavan työtteen ilmenemistä RETS-kotien työntekijöiden haastatteluissa, joissa he kuvasivat omaa työtään, sen tavoitteita ja asiakaskohtaamisia. Samalla tuon näkyväksi ja kartoitan tuetun asumisen palvelussa käytettävää työskentelyotetta ja lähestymistapaa.

5.1. Rikostaustaiset asiakkaat asuntomarkkinoilla

Tuetun asumisen palveluissa asuvia henkilöitä yhdistää jokin tekijä, jonka vuoksi he ovat joutuneet asuntomarkkinoilla vaikeasti asutettavan positioon. Olipa kyse yksityisistä tai julkisista vuokra-asunnoista, tulee asunnon saadakseen täyttää joitain ehtoja. Kyse voi olla siitä, ettei asukkaalla saisi olla vuokravelkaa tai häättöjä taustallaan. Yksityisten vuokranantajien melko yleinen käytäntö tarkastaa asunnon hakijoiden luottotiedot sulkee hakijoista pois ne, joilla on niissä häiriömerkintöjä. Näin on siitäkin huolimatta, etteivät nämä tiedot kuitenkaan ennusta vuokralaisen todellista ja ajankohtaista vuokranmaksukykyä; pikemminkin ne kertovat menneistä virheistä. RETS-kotien tuetun asumisen palvelut on tarkoitettu henkilöille, joilla on rikostausta, ja usein heillä on myös kokemuksia asunnon saamisen haasteista. Vaikka rikostaustaisia henkilöitä usein käsitellään yhtenä ryhmänä, tulee kuitenkin yksilölliset elämäkokemukset ja riskit asunnottomuudessa tai asunnon saamisen vaikeudessa ottaa huomioon.

RETS-kotien työntekijöiden haastatteluista kävi ilmi, että rikostaustaisten henkilöiden asunnottomuuden riskiä lisääviä rakenteellisia tekijöitä ovat muun muassa asunnon hankkimisen vaikeus vankeusaikana, palveluiden kohtaantohaasteet sekä tiedon saavuttamisen haasteet, jotka konkretisoituvat siinä, miten palvelut on järjestetty eri hyvinvointialueilla ja miten niihin on mahdollista päästä. Yksilötasolla haasteet näkyvät esimerkiksi seuraavalla tavalla:

”Lähtökohtasesti kaikilla melkein on taloudellinen tilanne tosi huono, ihan todella huono ja rahanhallinta on ihan. Et se on tosi vaikeeta.

Et ei ehkä oo arkirutiinia, et se on aika hakusessa. Fyysinen terveys, päihteiden käyttö vaikuttaa siihen, et toimintakyky myös on ehkä osalla vähän heikko. Ja mulla on semmonen käsitys, et vaikkei näil oo diagnooseja, kyl uskon että monella ois joku diagnoosi, jos vaan sais siihen. On se sitte ADHD, masennus, kakssuuntanen. Et ei se terveys ehkä paras mahdollinen oo, ku ne tänne tulee. Itsetunnost mä rupesin just miettiin, et joillain se on ihan tapissa. Mut taas tosi monella on todella heikko itsetunto, et on tosi semmonen, et 'en mä nyt osaa ja en mä ja nyt mä pelkään, et tää menee taas pilalle ja mä en oo ikinä osannu näitä.”

Tuetun asumisen aikana tarjottava tuki kohdistetaan yksilöllisesti, ja sillä yritetään tasoittaa eroja hyvinvoinnissa ja elämänhallinnassa. Muutoksen kohteena olevina seikkoina ovat esimerkiksi rikollinen elämäntapa, elämänhallinnan haasteet, päihde- ja mielenterveyden haasteet, heikko itsetunto, vuokravelka, velka-asiat ja luottotietojen menettäminen. Edellä olevassa sitaatissa tuodaan esille yksilöllisiä seikkoja, kuten talouden hallinnan vaikeudet, heikko fyysinen hyvinvointi ja päihderiippuvuus, diagnosoimattomat sairaudet sekä itsetunnon haasteet. Niiden selittävänä tekijänä voivat olla pitkään jatkunut, ylisukupolvinen ja nuorena alkanut päihderiippuvuus sekä nuorena alkanut syrjäytymiskehitys.

Päihderiippuvuuden syntyyn vaikuttavat monet yksilölliset tekijät. Lähtökohtaisesti päihteiden riippuvuuskäytön taustalla on havaittavissa monenlaisia syrjäyttäviä tekijöitä. Lisäksi haasteena on usein se, ettei pääsy oikea-aikaiseen ja -laatuiseen päihdehoitoon ole itsestään selvää (mm. Perälä & Leppo 2022; Vanjusov 2022) ja että itse päihdepalvelujärjestelmä on alimitoitettu suhteessa hoidon todelliseen tarpeeseen (mm. Uusikylä & Laine 2020).

”Jos otetaan joku mejän asiakas ja katotaan sitä, jolla on se kämppä ja sitä, jolla ei oo. Totta hitossa se asunnoton tekee niitä pieniä rikoksia ja isompiakin, koska sen on pakko. Et sillä ei ole sitä asuntoa, niin se jo siinä tekee rikoksia, kun se joutuu etsimään itselleen majapaikkaa ja vaikka murtautumaan johonkin rappuun. Ja jos sä oot asunnoton, niin ei sulla oo varmaan hirveen hyvä elämänhallinta, ja sit sä varastat kaupasta ja joudut mennä kavereiden nurkkiin, jotka sanoo, että saat olla, jos teet näin ja näin. Aika paljon pienempi lasku tulee kuitenkin siitä, että annetaan sille se kämppä.”

Asunnottomuus tarkoittaa sitä, että päivittäin moni oleskelee pitkiä aikoja julkisissa tiloissa, kaduilla tai kauppakeskuksissa. Mäki (2024) totesi, että katuympäristössä ajan viettäminen on päihderiippuvaiselle kohtalokasta kahdella tapaa. Ensinnä se usein edellyttää oleskelua päihteitä käyttävien sosiaalisessa verkostossa, mikä puolestaan heikentää omaa motivaatiota ja voimavaroja olla päihteettömänä. Toiseksi olosuhteet kadulla usein syventävät päihdesairautta. Granfelt (2015, 31–32) kiinnittää huomiota siihen, että asunto on mahdollista ymmärtää osaksi henkilön kokonaiselämäntilannetta, jolloin käänteisesti asunnon menettäminen, asunnottomuus ja kadulle palaaminen suistavat pohjan elämänhallinnalta.

Piispa ja Lind (2021) ehdottavat viranomaisten saumattomasta yhteistyöstä laatimissaan suosituksissa, että asunnottomuuden ennaltaehkäisy tulisi huomioida Rikosseuraamuslaitoksen työskentelyssä kaikissa nivelvaiheissa (mt. 27–28). Vapautuvien vankien asunnottomuuden ehkäisyä tukisi systemaattinen rangaistusajan suunnitelman täyttäminen yhdessä vangin ja niiden sosiaali- ja terveydenhuollon edustajien kanssa, jotka keskeisesti tuntevat hänet ja toimivat hänen tukenaan vapaudessa. Rangaistusajan suunnitelma olisi tarkoitus laatia vankeuden alkaessa ja tarkistaa keskivaiheilla, ja ennen vapautumista tulisi arvioida suunnitelman onnistuminen ja samalla laatia vapautumissuunnitelmaa (mt. 33–43). Keskeisenä keinona suositellaan jo vankeusaikana käytettäväksi sosiaalihuoltolain mukaista palvelutarpeen arviota (mt. 45–46), jonka myötä asiakkaalle laaditaan yhteinen asiakassuunnitelma aikuissosiaalityön kanssa (mt. 47–49). Suunnitelmallisuus, yhteistyö ja sujuva tiedonvälitys tukisivat vankilasta vapautuvaa. On kuitenkin havaittavissa, etteivät edellä mainitut suositukset toteudu, eivätkä ne ole toteutuneet tähänkään mennessä.

5.2. Asiakkuuden alku

”Yleensä sillä rikostaustalla, se riittää. – – Se on se kriteeri. Muuta kriteeriä ei oikeastaan oo, paitsi se, että täytyy olla jonkun kunnan kuntalainen, että se joku kunta heistä maksaa.”

RETS-kotien työntekijät kertoivat, että lähtökohtaisesti RETS-kodin asiakkaaksi pääsemiseen riittää pelkästään se, että on rikostausta. Yleensä se tarkoittaa myös sitä, että on tullut tuomituksi ehdottomaan

vankeusrangaistukseen. Tuettuun asumiseen pääseminen edellyttää lisäksi maksusitoumusta oman hyvinvointialueen aikuissosiaalityöstä. Tästä portinvartijasta asiakkaat kertoivat luvussa 4.1. Ideaalitalanne vaikuttaisi olevan muuttaminen suoraan vankilasta ilman asunnottomuuskokemusta. Se myös tukisi vankeusaikana mahdollisesti alkaneen päihdekuntoutuksen jatkumista ja tarjoaisi vakaamman pohjan vapautumiselle:

”Mutta totta kai se olis ideaali, ja mielellään koevapauden kautta. Mutta sitten niitä tulee paljon semmosia, että on vapautunu vaikka kaks vuotta sitte ja ollu siitä asti asunnoton. No, harvemmin Suomessa kukaan asuu oikeesti kadulla, että jossain kavereitten nurkissa ja sukulaisten sohvilla, mutta sitte se on niin paljon ehkä isompi kynnyks yhtäkkiä muuttaaki sinne omaan, kun että tulis suoraan sielt vankilasta.”

Haastateltujen työntekijöiden yhteinen käsitys on, ettei ilman asuntoa kadulla eläessä ole mahdollista rakentaa tulevaisuutta. Selviytymiseen ilman asuntoa käytetään päihteitä, jotta olo olisi siedettävämpi, ja tehdään rikoksia, jotta saadaan päihteitä ja yöpaikka. Asunto ensin -mallin mukaisen toiminnan ideana on tarjota asunto ilman muita sitoumuksia. Asuminen ymmärretään yksilön perustarpeeksi ja perusoikeudeksi, jolle ei tulisi asettaa ehtoja. Perälä (2024) toteaa, että asunnottomuuden lopettamiseksi tulisi tarjota pysyviä ratkaisuja ja toistaiseksi voimassa olevia vuokrasopimuksia lyhyt- ja määräaikaisten sopimusten sijaan. Yksilötasolla tarkasteltuna väli- ja määräaikaiset ratkaisut aiheuttavat paitsi kuulumattomuuden ja kynnyksellä olon tunnetta, myös asunnottomuuden pelkoa (ks. luku 4.1.).

5.3. Työskentelyn tavoitteet

Tuetun asumisen palvelut perustuvat aina tavoitteelliseen työskentelyyn ja niiden toteutumisen arviointiin. RETS-kotien tuen asumisen työskentelyn lähtökohtana ovat asiakkaan omat tavoitteet ja hänen henkilökohtaisten tarpeidensa huomioiminen. Jonkun kohdalla riittävä tuki on sitä, että ylläpidetään saavutettua ja olemassa olevaa hyvää samalla tukien ja varmistuen, että asuminen jatkuu. Tuolloin asiakasta tuetaan myös työstämällä riskitekijöitä ja auttamalla asiakasta tunnistamaan niitä omassa toiminnassaan ja arjessaan. Toisilla konkreettinen tuki voi olla

auttamista raha-asioissa (etuuksien hakemisessa, laskujen maksussa, verkkopankin käytössä) ja asumisen taitojen kehittämisessä. Vaikka työskentelyn keskiössä on asiakas ja hänen tavoitteensa, on myös RETS-kodeilla oma tavoitteensa:

”Mut yhteinen yleinen tavote, mitä me pyritään tässä tekee on se, et vois siirtyä eteenpäin johonkin, Y-Säätiölle tai johonki normiasuntoon tai et pääsis eteenpäin meiltä ja osais toimia ja hoitaa asumiseen liittyvät asiat, että vois pärjätäki eikä tarvis tukee niihin liittyen. Mutta onhan tää, vaikka tää on tukiasumista, kuuluuhan tähän paljon kaikkee muutakin. Ehkä ne tavotteet on just rikoksettomuus tai tuetaan sitä, et ei uusii rikoksii tulis sen asumisen aikana. Ja ehkä koittaa johdatella sitä asiakasta muuhun toimintaan, ku siihen rikokseen. Sitä ajatusmaailmaa muuttaa siitä keskustelemalla. Päihteet tietenki suurimmalla osalla kuuluu siihen, et sekin on monelle tavoite, et sais päihteiden käytön hallintaan. Mikä on taas toisaalta tosi oleellista myös asumisessa, koska jos päihteiden käyttö on tosi rajatonta ja ei oikein oo mitenkään hallinnassa, myös se näkyy asumises, jollon se asuminenkaan ei oikein suju. Just tavoitteena saada päihteiden, ei ehkä täyspäihteettömyyttä mut jotenkin se hallintaan tai korvaushoitoalotusta tai muuta tämmöstä. Nää on yleisii tavotteita aika monella asiakkaalla.”

Haastattelujen mukaan työskentely tähtää siihen, että tuettu asuminen olisi asiakkaalla välivaihe kohti itsenäisempää asumista. Suurimmalla osalla asiakkaista päihteidenkäyttöön liittyvä työskentely on joltain osin ajankohtaista. Työskentelyssä olennaista on tukea asiakasta tunnistamaan ja ilmaisemaan omia tarpeitaan. Varsinkin työskentelyn alussa se voi vaatia paljon työtä, sillä monikaan asiakkaista ei ole tottunut siihen, että heidän toiveitaan ja tarpeitaan kartoitetaan, saatikka että niitä myös kuunnellaan. RETS-kotien sosiaaliohjaajien asiakastyö pitää sisällään myös lähestymistavan, jossa tavoitteena on päihteidenkäytön haittojen vähentäminen.

Päihteisiin liittyvä keskustelu ja motivointi on haastateltujen kertoman mukaan keskeinen osa työskentelyä. Se on keskeistä, koska päihteidenkäyttö linkittyy vahvasti sekä rikosten tekemiseen että asiakkaiden heikkoon taloustilanteeseen. Lisäksi päihteettömyys

edellyttää usein sosiaalisten verkostojen muutosta ja muuttamista, mikä toisinaan saattaa johtaa yksinäisyyteen. Tavoitteena on, että kullakin asiakkaalla on oma työntekijä, joka siten tuntee asiakkaansa ja hänen elämäntilanteensa hyvin ja osaa siten tukea häntä. Koska päätös tuetun asumisen rahoituksesta tulee oman hyvinvointialueen sosiaalityöntekijältä, on myös aikuissosiaalityöllä omat tavoitteensa toiminnalle:

”Sosiaalityöntekijäthän tavoittelee, kauniisti jos ajattelee, niin he tavoittelee sitä työpaikkaa, omakotitaloa, perhettä ja koiraa. Ja vähintäänkin opiskelupaikkaa. Ja ihminen, joka tulee suoraan kadulta, radalta, on täysin päihderiippuvainen, niin se on aika epätodennäköistä. Ja sit me yritetään monesti siel vähän sanoo et no, että jos nyt laitettas ensin semmonen tavoite, että ei tulis yhtään häiriöitä ja vuokrat tulis maksettua. Tämmösiä me halutaan laittaa, mut sit siellä saattaa olla taustalla joku semmonen suuri, mahtava ’kuntoutuu työelämään’ -juttu. Ja joo, jotkut kuntoutuu, mutta ei lähelläkään kaikki. Semmosia tavoitteita.”

Sitaatissa korostuu sosiaalityöntekijöiden toisinaan esittämät asiakkaan kokonaistilanteeseen nähden kohtuuttomat ja epätodennäköiset tavoitteet, jotka jo lähtökohtaisesti ovat sellaisia, ettei niiden toteutuminen ole ainakaan lyhyellä aikavälillä mahdollista. Kun sanoitetaan tavoitteita, tuotetaan samanaikaisesti asiakkaalle tietoisuutta muutostarpeesta ja toisaalta siitä, että hänen nykyinen toimintansa on sellaista, mihin pitää saada muutosta. Yllä oleva esimerkki tuo esille myös sen, miltä aikuissosiaalityön sosiaalityöntekijän työskentely saattaa asiakkaan näkökulmasta näyttää. Kyseessä on esimerkki asiakkaan arjesta hyvin etäällä olevasta ja sitä huonosti ymmärtävästä sekä tuntevasta työntekijästä. Tämä esimerkki saattaa sisältää liioittelua, mutta pohjimmiltaan ilmiö on todellinen. Usein vankilasta vapautuvien kompleksisten tilanteiden sekä monenlaisten ja -tasoisten arjen haasteiden hahmottaminen on haastavaa. Siksi asiakaskohtaamisia helpottaisi ja työntekijöiden osaamista tukisikin se, että hyvinvointialueilla olisi vankisosiaalityöhön erikoistuneita sosiaalityöntekijöitä.

Lipsky (1980, 44–48) puhuu asiakaskeskeisistä ja institutionaalisista tavoitteista. Kun tavoitteen asettelijoita on monia, voisiko kullakin

heistä olla omat asiakaskeskeiset tavoitteensa institutionaalisten tavoitteidensa lisäksi? Ja toisaalta, millaisia tavoitteita asiakkaalla on RETS-kotien toiminnalle ja aikuissosiaalityölle? Konkreettisena esimerkkinä tavoitteiden asettamisen erilaisista lähtökohdista on erään haastateltavan kuvaus ensimmäisestä käytännön tavoitteesta uudessa kodissa: että huumeiden käyttöön liittyvät käytetyt pistovälineet laitetaan erilliseen laatikkoon. Vaikka tavoite on sinällään pieni, se tekee kodista turvallisemman kaikille siellä oleville.

”No, mikä vois olla meidän tavoite? Tehdä itsestämme tarpeettomia, tehdä työntekijöistä tarpeettomia. Mutta toki myös vähentää sitä stigmaa. Että meidän asukkaat voi oikeasti olla ihan tavallisia vuokralaisia, ja ne oikeesti sulautuu sinne taloyhtiöön. Eihän se aina toteudu, mutta kyllä se yleensä toteutuu. Ja sitä me tehdään tosi paljon, että kun sieltä joku naapuri soittaa: ’voi, voi, kun teillä on nyt tämä ja tämä ja tämä’. Niin se et, ’no, hän on ihan samalla viivalla, kun te kaikki muutkin. Häntä koskee ne samat säännöt, ja samat oikeudet, ja samat velvollisuudet’. Ja se on usein niille naapureille vähän silleen yllätys, et ’ai niinkö, mutta sehän on vanki’. ’Ei oo enää.’ Ja vaikka oliskin jollain pantarangaistuksella, niin siltikin.”

RETS-kotien tuettu asuminen on hajasijoitettua, ja asuntoja on siten ympäri pääkaupunkiseutua. Toiminnan tavoitteena on integroida asukkaat osaksi tavanomaista asumista sen sijaan, että asuminen olisi keskitettyä. Työntekijät kertovat kuitenkin, ettei heidän asiakkaitaan aina suvaita osana kerrostaloyhteisöä. Työ pitää siis sisällään integroivia ihmisoikeus- ja tasa-arvotyön elementtejä.

5.4. Asiakkaan kohtaaminen

RETS-kotien työntekijöiden haastatteluissa kävi ilmi, että uudet asiakkaat kohdataan usein ilman ennakko- tai taustatietoja, joita voisi olla muun muassa päärikos, rangaistuksen pituus sekä asumis- ja päihdehistoria. Toiminta antaa asiakkaalle mahdollisuuden myös toimia aktiivisemmin vailla aiempien viranomaisten tekemiä kategorisointeja ja määrittelyitä:

”Ainakin ihan lähtökohtaisesti, et uskoo kaiken, mitä asiakas sanoo, ettei ala kyseenalaistaan. Se, mitä asiakas mulle kertoo, se on totta ja sillä mennään eteenpäin, et mä en rupee kyseenalaistaan. Toinen,

et menee siihen tilanteeseen sillä asenteella, että mä en tiedä tästä mitään. Mä en tiedä asiakkaasta yhtään mitään, mä en tiedä hänen tilanteesta mitään, et hän saa sanoo sen, mitä hän haluaa. Ja mä koen, että se luo luottamusta, et hän saa ite tuoda ittensä siihen tilanteeseen sellaisena, ku hän haluaa ja on. Kun se, että mä oisin hirveesti selvittäny etukäteen, mimmonen tyyppi on kyseessä ja mä meen siihen tilanteeseen vähän silleen [tietyllä ennakkoasenteella]. Mä väitän, et varsinki tää asiakasryhmä aavistaa sen aika herkästi. Ja näil on tosi terävät tuntosarvet, millä ne huomaa kyl ihmisest tosi herkästi. Välillä se luottamus on vaan se, että annat niille aikaa, annat heidän kertoa, mitä he haluaa ja uskot, mitä he sanoo.”

Rikostaustaisten, päihteitä käyttävien ja vankeusrangaistuksia suorittavien henkilöiden elämänhistoriassa on usein lukemattomia viranomais- ja työntekijäkohtaamisia sekä tehtyjä arvioita, määrittelyjä sekä suunnitelmia. Näissä kohtaamisissa muodostuvat nuo asiakkaiden ”terävät tuntosarvet” eli herkkyyys ja tunneälykyys tulkita itseä koskevia asenteita, kategorisointeja ja määrittelyjä. Luottamuksellisuus lähtee siitä, että kumpikin osapuoli luottaa toiseensa ja siihen mitä tämä sanoo. Tietoinen tasavertainen lähestyminen asiakaskohtaamisessa on myös tietoista asiantuntijavallan purkamista (mm. Mönkkönen 2020, 64–73). Kyse on myös rinnalla kulkevasta työskentelytavasta, jossa tietoisesti pyritään toimimaan asiakkaan edun mukaisesti yhdessä hänen kanssaan. Näin toimitaan jopa silloin, kun tiedetään hänen saattavan joutua epämiellyttäviinkin tilanteisiin:

”Ja mä tosi usein yritän sanoa ihmisille, jotka muuttaa meille, että ’hei, sua tullaan kyttäämään, että kun kaikki siinä talossa tietää, että kuka sen kämpän omistaa. Mutta ajattele se niin, että sulla on mahdollisuus nyt tehdä heihin toinen vaikutus kuin mitä se edellinen on tehny. Moikkaat niitä, avaat niille ovia, hymyilet nätisti. Jos siinä grillataan siinä pihalla, niin mee siihen mukaan. Jos se taloyhtiö on kiva ja se naapuri on sulle mukava, niin et sä halua sitä kiusata tarkotuksella, mutta jos ne on kusipäitä ja ne nyrpistelee sulle nokkaansa ja sanoo sulle jotain inhottavaa, kuten vaikka että: ’minä huolehdin siitä, et sinä et tässä kauaa asu’, niin totta hitossa, kyllä muakin alkas ärsyttää. Ja näitä siis tapahtuu. Näitä on tapahtunu meidän työntekijöille, kun ne [talon muut asukkaat] on luullu että ne on niitä asukkaita.”

Sitaatissa kuvastuu asiakkaisiin kohdistuva inhottava eriarvoistava kohtelu kerrostalon joidenkin asukkaiden taholta. Pitkälti työskentely onkin mahdollisuuksien antamista ja sanoittamista, mikä sinällään tukee asiakkaiden toipumista ja tarjoaa heille uusia toiminnan mahdollisuuksia. Sitaatista välittyy kuva asiakkaiden oikeuksien puolustamisesta. Yhtenä työskentelyn piirteenä ilmeni arkisissa kohtaamisissa matalalla kynnyksellä annettava positiivinen palaute. Yksi työntekijä totesikin, että hän sanoo asiakkaalle suoraan olevansa ylpeä tästä. Toinen kertoi, että hän pyrki viikoittaisissa tapaamisissa tuomaan näkyväksi pieniäkin askeleita, joita asiakas on ottanut. Tärkeää on asiakkaassa tapahtuneen muutoksen sanoittaminen ja näkyväksi tekeminen. Toisaalta työskentely kuvastuu positiivisena ja yhteistä huumoria ammentavana kanssakäymisenä, jossa ei kuitenkaan vierasteta tai vältellä vaikeiden asioiden käsittelyä. Työskentelyn perustana onkin asiakkaiden kokema laaja luottamus säätiön toimintaan, moralisoimaton asenne, yhteinen kieli sekä työntekijöiden kontekstin hallinta.

5.5. Tuen muodot

Työntekijähaastatteluista kävi, että työskentely perustuu asiakaslähtöiseen lähestymistapaan, jossa paitsi työskentelyn tavoitteet myös tarjotun tuen muodot voivat lähtökohtaisesti olla hyvinkin erilaisia. Työskentelyn yhtenä kirjoittamattomana tavoitteena on tehdä työntekijöistä tarpeettomia ja tukea asiakasta selviytymään itsenäisemmin. Seuraavassa yksi esimerkki siitä, kuinka se onnistuu:

”Se on sen asiakkaan kokonaisvaltaista tukemista, koska kaikki linkittyy elämässä kaikkeen. Ei riitä se, että me vaikka varmistetaan vaan niitä Kelan etuuksien hakemista ja sitte ajatellaan, että sitten se asuminen sujuu ja asiakas kuntoutuu. Siihen liittyy kaikki ne elämän osa-alueet. Et on se arjen hallinta ja talous ja kodinhoito ja mielekäs tekeminen sinne arkeen, on se sitten opiskelua, työtä, kuntouttavaa työtoimintaa, jotai vapaaehtoistyötä, vertaistoimintaa. Sitte ne mielekkäät tai riittävät läheissuhteet, ystävät ja nää. Kyl siihen linkittyy kaikki. Fyysinen ja psyykinen terveys, ihan kaikki. Ne on myöski ne teemat, minkä ympärillä me työskennellään yhdessä sen asiakkaan kanssa. Ei välttämättä niin, että meidän tapaamisilla hoidettas kaikkia asioita, vaan sitten me ohjataan asiakasta myös niihin oikeisiin

palveluihin, jotta hän saa sen oikeanlaisen tuen. Mä aattelen, et se on myöskin oleellinen osa, onko se sit semmosta palveluohjausta ehkä nimeltään, että löydetään yhdessä asiakkaan kanssa ne sopivat palvelut ja tarvittaessa saatetaan hänet sinne ihan palvelujen ovelle asti, jotta ne toteutuu. Semmonen kokonaisvaltainen elämänhallinta ja hyvinvointi.”

Edellä kuvatun tapainen työskentelyote vaikuttaa tulevan hyvin lähelle asumissosiaalisen työn elementtejä (Granfelt 2022, 14, myös luku 2.5). Siihen sisältyy haittoja vähentävää ja toipumista tukevaa työskentelyä, ja se vahvistaa sosiaalis-taloudellista hyvinvointia ja luo uusia toiminnan mahdollisuuksia. Rikostaustaisten kompleksisten tilanteiden kanssa työskentely voidaan määritellä vaativaksi psykososiaaliseksi työksi (Granfelt (2015, 15–19). Kyse on myös suhdeperustaisesta auttamistyöstä (Ranta 2020, 89–94).

”Mä koen, et mun tehtävä on tarjota eväät, et se ihminen pärjää itse siinä asunnossa ja hän ite oppii asumisen taitoja, mitä ei monella oo. Et se on mun työtä. Ja mä koen, et mun työ on olla siinä takavasemmalla, et jos tulee joku tilanne, ettei tiedä miten toimii, et on joku, jolle soittaa. Ja myös se, et monelle on kynnys lähtee ylipäättään vaikka lääkäriin tai johonkin. Et mä oon vaan siinä mukana, niin se riittää. Mun ei tarvi sanoo mitään, mut se et sinne lähtee joku sen asiakkaan mukaan helpottaa sitä kynnystä mennä. Sitäkin on paljon se meiän työ tai mun työ ainakin, et lähtee vaan mukaan tsemppaamaan, et se asiakas pääsee sinne, saa sanottuu sen mitä hän haluaa. Ja monet sitä sanottaakin, et tuntuu, et kun siel on joku muukin kuin vain hän itse, hän saa sanottuu paljon helpommin. Sit hän luottaa siihen, et siel on joku, joka tukee häntä siinä, mitä hän haluaa siellä tuoda esille. Et se on varmaan tukemista ja mahdollisuuksien ja eväiden tarjoamista tavallaan, millä sä selviydyt ja miten sä hoidat asioita. Niin, tukiasumista.”

Kokonaisvaltaisella tukemisella tarkoitettiin edellä olleessa sitaatissa asiakkaan perustarpeissa auttamista, oikeisiin palveluihin saattamista, mielekkääseen toimintaan ohjaamista ja sen huomioimista, että myös asiakas itse haluaa sen kaiken. Lisäksi haastatteluiden perusteella ymmärrän kokonaisvaltaiseen tukeen kuuluvan erinäisten yhteiskunnallisten reunaehtoien ja jatkuvasti muuttuvien

sosiaaliturvakäytäntöjen toimintalogiikan avaamista ja selittämistä. Silloin keskustelun aiheena voi olla vaikkapa se, kuinka haastavaa on eläminen minimitoimeentulolla, kun aiemmin rahaa on ollut riittämiin ja hieman liikaakin:

”Yksikin sanoi pari viikkoa sitten, että jos olisin tiennyt et miten vaikeata tulee olemaan ns. normikansalaisena oleminen tai yhteiskunnan jäsenenä, niin en olis kyllä lähtenyt tähän, että kyllä olisin pysynyt diilerinä.”

Aiempi rikollinen elämä saattaa tulla monilla tavoin työskentelyssä esille asiakkaiden puheissa ja haastaa myös työntekijää. Toisaalta tällaiset tilanteet ovat muutoskeskustelun paikkoja, ja ehkä sitaatin asiakas olikin ottanut asian esille, jotta saisi tekemälleen muutokselle vahvistavaa tukea työntekijältä. Useassa haastattelussa pohdittiin moniammatillista yhteistyötä ja sen mahdollisuuksia asiakkaiden kohdalla. Oli kuitenkin ilmeisesti niin, ettei varsinaista moniammatillista työtä juurikaan tehdä. On sattumanvaraista, haluavatko asiakkaan työntekijät koota verkostopalaveria, jota voi pitää moniammatillisen työskentelyn ensiaskeleena. Tärkeintä olisi joka tapauksessa kaikkien asiakkaan kanssa työskentelevien osallistuminen asiakasta koskeviin palavereihin, jotta sangen kompleksinenkin tilanne tulisi näkyväksi. Tuen tarjoamisen kokonaisvaltainen ymmärrys ja siihen sisältyvä toivon näkökulma tulevat esille seuraavassa sitaatissa:

”Vaikka näyttäis jonkun kriteerien mukaan, että se meidän palvelu ei oo onnistunu, tavoitteet ei oo täyttyny, mutta kuitenkin jokaisesta asumisesta ja työskentelystä on varmasti jotain hyötyä ja siellä saadaan edistettyä joitain asioita, vaikka se sit kokonaisuus näyttää siltä, että se ei oo menny niihin suuriin tavoitteisiin. Ja meillähän on niitä asiakkaita, jotka tulee meille sitten toiselle kierrokselle ja onko jopa kolmannellekin. Eihän me aina kukaa onnistuta sillä ekalla kerralla, ja sit ku niitä haasteita on paljon, eihän se aina oo niin suoraviivasta tässä. Et kyl niit mahdollisuuksia myös pitää tarjota sitte uudestaanki ja uskoo siihen muutokseen.”

Tuettu asuminen ei ole oikea tai riittävä palvelu kaikille asiakkaille. Voi olla, että kyse on väärästä ajoituksesta ja tuki tulee esimerkiksi liian myöhään. Toisaalta voi olla, ettei asiakkaalla ole ollut mahdollisuuksia

sitoutua palveluun. Merkittävää on kuitenkin esille nostettu ajatus siitä, ettei tuetun asumisen epäonnistuminenkaan ole lopullista, vaan palveluun on mahdollista palata ja toisaalta mikä tahansa kerta vankilassa voi olla viimeinen (myös Granfelt 2014). Moralisoimaton uuden mahdollisuuden tarjoaminen ja toivoa ylläpitävä puhe kuvaavat sitä, että työssä ymmärretään päihteistä ja rikollisuudesta irtaantumisen prosessimaisuutta. Aineistosta havaitut keskeiset arvot on koottu alla olevaan taulukkoon (taulukko 6).

Taulukko 6. RETS-kotien asumissosiaalisen työn keskeiset arvot

Arvo	Sisältö
Asiakaslähtöisyys	Työskentelyn keskiössä asiakas, luottamus ja luottamuksellisuus, ratkaisukeskeisyys, haittojen vähentäminen, moralisoimattomuus.
Rinnalla kulkeva työskentelyote	Palveluihin saattaminen, palveluohjaus, yhdessä tekeminen.
Kunnioitus	Yhdenvertaisuuden korostaminen, tasa-arvon lisääminen, stigman vähentäminen, ihmisarvon kunnioittaminen.

5.6. Työn reunaehdot

”Musta tuntuu siltä, et jotenki siel vankiloissaki se viesti menny perille, et ne alkaa ajoissa hoitamaan niitä asioita. Mutta se on myös niin paljon siitä ihmisestä kiinni, ja siitä missä vankilassa sinä olet. Jos hän on sellaisessa vankilassa, mikä ei oo kauheen tietonen ja se henkilökunta tai se on vaikka vaihtunu tai jotain, niin vaikka sä kuinka siellä itse ajaisit sitä asiaas, niin se saattaa jäädä sun kontolle, ja sitte se voi olla aika hankalaa.”

Olennaista RETS-kotien tuetun asumisen palveluille ja muille vastaaville on se, että tieto palvelusta tavoittaisi sitä tarvitsevat asiakkaat ja että asiakasohjaus vankiloista olisi jouhevaa ja suunnitelmallista. Asiakasnäkökulmaa käsittelevässä luvussa kuvasin vapautumisstressiä, joka liittyy siis vankilasta vapautumisen liian vähäiseen ja myöhäiseen valmisteluun. Siihen liittyy myös olennaisena osana vankilahenkilöstön edellyttämä asiakkaan aktiivisuus. Vapautumisen valmistelu on kuitenkin

aina vankilahenkilöstön vastuulla, eikä vangilta muutoinkaan vankilassa edellytetä, eikä edes sallita, oma-aloitteista toimintaa.

Vapautumisen valmistelu sisältyy osaksi rangaistusajan suunnitelmaa, josta vastuu on vankilahenkilöstöllä. On kuitenkin niin, että Rikosseuraamuslaitoksen ja hyvinvointialueiden työntekijöiden vaihtuvuus sekä resurssipula usein vakavastikin vaarantavat suunnitelmallista vapautumista. Näin ollen myös oikeanlaisiin palveluihin valikoituminen on hyvin sattumanvaraista. Jatkossa on entistäkin tärkeämpää miettiä, kuinka palveluihin saadaan ohjattua oikeanlaisia asiakkaita. Oikeanlaisella tarkoitan tässä sellaisia, joille tuettu asuminen olisi riittävä ja oikea tuki. Lisäksi tuen piiriin olisi päästävä oikea-aikaisesti eli vapautumisen kynnyksellä. Niukkojen resurssien aikana on entistäkin tärkeämpää pyrkiä kohdistamaan palveluita oikein. Keskeistä tämän arvioinnissa olisi sujuva yhteistyö koko vankeusrangaistuksen ajan sosiaalitoimen ja Rikosseuraamuslaitoksen välillä (Piispa & Lind 2021). Vankilasta vapautuvien voidaan tulkita olevan sosiaalihuoltolaissa (1301/2014) mainittuja erityisen tuen tarpeessa olevia asunnottomuuden tai sen uhan, taloudellisten vaikeuksien, päihteiden tai mielenterveyden häiriöiden vuoksi (Kivipelto ym. 2023).

Haastatteluista kävikin ilmi, etteivät kaikki RETS-kotien tuetun asumisen palveluissa olevat asiakkaat välttämättä saa samanlaista tukea, sillä tuen saaminen määritellään kunkin hyvinvointialueen aikuissosiaalityössä ja palvelutarpeen arvion mukaisesti. Näin ollen se, mistä olet kotoisin ja mikä on kotikuntasi, vaikuttaa merkittävästi siihen, millaisia tukitoimia ja palveluita tuettuun asumiseen sisällytetään.

6. Johtopäätökset

Olen analyysiluvuissa (luvut 4 ja 5) esittänyt havaintojani sekä asiakkaiden kanssa yhdessä täyttämieni kyselylomakevastausten että asiakas- ja työntekijähaastatteluiden pohjalta. Kun tutkimukseen osallistuneiden asiakkaiden määrä jäi vähäiseksi, halusin monipuolistaa kuvaa tuetun asumisen antamasta tuesta työntekijähaastatteluiden avulla. Aineistot sekä tukivat toisiaan että samalla monipuolistivat kuvaa RETS-kotien tuetun asumisen tarjoamista palveluista. Samalla ne toivat kumpikin näkyviksi niitä katvealueita, joita vankilasta vapautuvat kohtaavat asumisessaan ja arjessaan.

Tutkimuksen alkuperäisenä tavoitteena on ollut selvittää tuetun asumisen vaikutuksia ja mahdollisia muutoksia uusintarikollisuuteen. Varsin kunnianhimoiseen tavoitteeseen ei kuitenkaan ollut mahdollista suunnitellun tutkimusasetelman puitteissa päästä. Tavoitteen saavuttamattomuuteen vaikutti ensinnä se, että tutkimussuunnitelman ja tutkimuksen varsinaisen toteutuksen tekivät eri henkilöt. Toiseksi vähäinen osallistujamäärä heikensi olennaisesti tulosten yleistettävyyttä. Tässä tutkimuksessa uusintarikollisuuden sijaan tarkasteluun on otettu vankilasta vapautuvien hyvinvointi.

6.1. Hyvinvoinnin uhkatekijät

Tutkimuksessa kehitetyn kyselylomakkeen avulla oli tarkoitus hahmottaa tuetun asumisen asiakkaiden kokonaishyvinvoinnin ulottuvuuksia ja samalla tuoda esille siinä olevia heikkouksia sekä asumista ja arkea vaurioittavia riskitekijöitä. Analyysin perusteella merkittäviä riskitekijöitä olivat vapautumisstressi, asunnottomuus mielentilana, velat, yksinäisyys sekä päihteet ja rikollisuus.

Vapautumisstressi liittyy vankilasta vapautumisen suunnittelussa ja valmistelussa oleviin heikkouksiin ja puutteisiin. Esimerkiksi aikuissosiaalityön palvelutarpeen arviointi saattaa jäädä tekemättä ja sen myötä vankilasta vapautuvien palveluiden ja tuen tarve kokonaan selvittämättä. Samoin rangaistusajan suunnitelman systemaattinen

täyttäminen yhdessä vangin kanssa ei välttämättä toteudu. Myös vankeusaika ylipäättään aiheuttaa stressiä (Thomas ym. 2015; Vail ym. 2017; Massoglia 2019).

Vankilasta vapautuvien kompleksiset tilanteet ja uusintarikollisuuteen altistavat tekijät ovat joiltain osin eri työntekijöiden tiedossa. Niihin puuttuminen ja tuen tarpeiden kartoittaminen yhdessä asiakkaan kanssa olisi hyvin tärkeää inhimillisyyden, yhdenvertaisuuden ja ihmisarvon vuoksi. Lisäksi vankeusaikana rakennetut riittävät palvelut tuottaisivat yhteiskunnallisia säästöjä ja lisäisivät turvallisuutta. Moni vastaajista toi esille, että tieto RETS-kodeista ja tuetun asumisen mahdollisuuksista oli tullut heidän tietoonsa tuttavien kautta. Erilaisten viranomaisten osuus tuetun asumisen palveluun ohjaamisessa näyttäytyikin hälyttävän pienenä.

Asunnottomuus mielentilana on seurausta asiakkaiden aiemmin kokemasta asunnottomuudesta, mikä yhdistettynä määräaikaisiin vuokrasopimukseen ja epävarmaan tulevaisuuteen heikentää heidän kokemaansa hyvinvointia, turvallisuuden tunnetta ja resilienssiä sekä osaltaan saattaa altistaa päihteidenkäytölle samalla nakertaen pois pohjaa muulta desistanssityöskentelyltä. Pysyvä asuminen tuo vankilasta vapautuvalle psykososiaalista turvaa ja lisää hänen tuntemaansa luottamusta (Barratt ym. 2015; Johnstone ym. 2016; Garcia 2024). Asunnottomuus ei lopu siihen, että saa asunnon. Se loppuu siihen, että alkaa luottaa omiin mahdollisuuksiinsa pitää se. Tähän vaikuttavat yksilön omat resurssit, mutta myös hänen saamansa konkreettinen ja sosiaalinen tuki. Merkittävää luottamuksen kokemuksen syntymisessä on tieto tuen jatkumisesta.

Velat voivat olla rikosperustaisia, jolloin velat ovat seurausta rikokseen liittyvästä vahingonkorvausvelvollisuudesta. Velkojia voivat olla myös erilaiset perintätoimistot, ulosotto ja huumekauppiat. Suhteettoman suuri ulosottovelka lamaannuttaa ja alentaa motivaatiota hakeutua opintoihin ja työelämään. Lisäksi se heikentää asiakkaiden kokemaa elämän hallintaa. Kun vankeusrangaistuksen aikana pyritään tarjoamaan eväitä rikoksettomaan elämään vankilasta vapautumisen jälkeen, pitää suuri ulosottovelka vapautujaa pikemminkin kiinni menneessä.

Yksinäisyys saattaa olla vapaavalintaista, ja toisinaan se on olennainen osa päihdekuntoutusta, sillä suhteet entiseen tuttavapiiriin voi olla välttämätöntä katkaista, jottei oma päihhteettömyys vaarannu. Tällainen vapaavalintainen yksinäisyys on usein tilapäistä tai tilanteista, mutta jatkuessaan se saattaa muuttua hyvinvointia ja terveyttä heikentäväksi emotionaaliseksi yksinäisyydeksi. Yksinäisyyden kokemusta lisää usein sosiaalinen syrjäytyminen, joka johtuu muun muassa omaan rikostaustaan liittyvästä koetusta stigmasta ja muiden ihmisten reaktioiden pelosta.

Päihteiden käyttö ja rikosten tekeminen ovat sinällään merkittävä riski asumisen jatkuvuudelle. Retkahdus olikin merkittävin aineistosta noussut uhkakuva, joka saattaisi vakavasti vaarantaa tuetun asumisen aikana saavutetun hyvän. Kaikilla vastaajilla oli kokemusta väkivallasta, joka osittain systeemisen luonteensa (mm. Hautala ym. 2018a) vuoksi ikään kuin kuuluu olennaisena osana päihteidenkäyttöön liittyvään toimintaan. Vastaajien elämässä väkivalta ulottui monelle eri osa-alueelle, mikä sinänsä on kokonaishyvinvointia heikentävää ja vaikuttaa asiakkaiden turvallisuuden tunteeseen.

Näitä edellä kuvaamiani riskejä vähennetään ja torjutaan tuetun asumisen palveluissa yksilölliset tarpeet huomioon ottavin keinoin. Työskentely on tavoitteellista, ja lähtökohtaisesti tavoitteet laaditaan asiakaslähtöisesti ja asiakkaita kuunnellen. Työskentelyssä keskeistä on asiakkaiden tavoittaminen ja viikoittainen yhteydenpito. Minimissään yhteydenpito voi olla sähköinen viesti, mutta tyypillisemmin se on kasvokkainen tapaaminen. Työskentelyyn kuuluu se, että työntekijät käyvät myös asiakkaiden kotona, jolloin asumisen taitojen hallinta tulee työntekijöille näkyväksi. Keskeistä avun vastaanottamisessa oli asiakkaiden kokeman mukaan se, että itse rohkenee pyytää apua ja uskaltaa ottaa sitä vastaan. Sosiaaliohjaajat tukevat asiakkaiden desistanssiprosessin edellytyksiä mutta ovat samanaikaisesti myös vuokranantajan edustajia, mikä tuottaa ristiriitaa. (Granfelt 2014.)

6.2. RETS-kotien arvot ja hyvän kehä

RETS-kotien työskentelyn tärkeimpinä arvoina havaitsin olevan asiakaslähtöisyyden, rinnalla kulkemisen ja kunnioittamisen. Työskentelyn keskeisinä tavoitteina on tukea asiakkaita pysyvän

asunnon saamisessa, tarjota keinoja mielekkääseen arkeen ja tukea päihteettömyyttä. Asiakkaat kuvasivat työskentelysuhteen sosiaaliohjaajien kanssa olevan luottamuksellinen, ja luottamus oli molemminpuolista. Yhdessä tekemistä, konkreettista asioissa auttamista ja asiakkaiden opastamista etuuksien palveluviidakossa pidettiin erityisesti heitä arjessa tukevinä elementteinä.

Sosiaaliohjaajien tarjoama keskusteluapu ja mahdollisuus ottaa heihin yhteyttä matalalla kynnyksellä koettiin myös arvokkaaksi tueksi. Sosiaaliohjaajien työ sisälsi runsaasti palveluohjausta. Luottamuksellinen työskentelysuhde mahdollisti myös palveluihin saattamista ja viranomaiskohtauksissa mukana olemista. Tuolloin sosiaaliohjaajilla oli mahdollisuus toimia tulkkina asiakkaan ja viranomaisten välillä eli toisaalta sanoittaa asiakkaan tukena tämän tilannetta ja toisaalta selventää viranomaisten sanomaa.

Tämän tutkimuksen aikana ei onnistuttu tavoittamaan RETS-kotien asiakkaita siinä määrin kuin tutkimuksen yleistettävyyden kannalta olisi ollut toivottavaa. Olen luvussa 3.4 tarkastellut tutkimusprosessia kriittisesti ja samalla tuonut esille vaihtoehtoja siitä, kuinka jatkossa tutkimusta voisi toteuttaa toisin. Jatkossa tulisi myös kiinnittää huomiota asumisen pysyvyyteen ja sen pysyvyyden mahdollistamiseen, päihderiippuvuuteen, fyysiseen ja psyykkiseen terveyteen sekä rakenteelliseen eriarvoisuuteen pelkän uusintarikollisuuteen vaikuttavuuden sijaan (myös Gibbs ym. 2023a; Gibbs ym. 2023b). Tuetun asumisen ja riittävien matalan kynnyksen palveluiden järjestämisen on todettu vähentävän muiden palveluiden käyttöä (Raven ym. 2020).

Tämän tutkimuksen tulokset sisälsivät monia yhtymäkohtia luvussa 2.5 esittämiini tuettua asumista koskeviin tutkimuksiin. Tuetun asumisen palvelut olivat olleet vastaajien kohdalla melko oikea-aikaisia, -laatuisia ja -määräisiä. Mikäli tutkimukseen olisivat osallistuneet kaikki RETS-kotien asiakkaat, olisi vastauksissa luultavasti ilmennyt laajempaa hajontaa. Tutkimukseen osallistuneiden elämänhallinta oli todennäköisesti keskimääräistä parempaa sekä asumisen ja arjen riskitekijät (taulukko 5) vähäisempiä, mikä vahvistaa yhteyttä luvun 2.5 tutkimuksiin.

Kaiken kaikkiaan tulosten perusteella vaikuttaa siltä, että RETS-kotien tuetun asumisen palveluilla saadaan parhaimmassa tapauksessa

aikaiseksi hyvän kehä (Hagfors ym. 2011), jolla viitataan siihen, että positiiviset asiat tuottavat positiivisia kerrannaisvaikutuksia. Tämän tutkimuksen kontekstissa perustana vankilasta vapautumisen hyvälle kehälle voidaan pitää pysyvän asumisen turvaamista, mikä sinällään luo perustan desistanssiprosessille. Toisaalta hyvän kehän ajattelumalli pitää sisällään ajatuksen inhimillisen turvallisuuden lisääntymisestä ja positiivisia seurauksia ruokkivasta vaikutuksesta. Tavoitteellista toimintaa tulisikin rakentaa asiakkaiden vahvuudet huomioon ottaviksi ja niitä edelleen vahvistaviksi.

6.3. Katvealueet

Aineiston perusteella tekemistäni päätelmistä on havaittavissa, että vankilasta vapautuvat sijoittuvat yhteiskunnalliselle, rakenteelliselle, sosiaaliselle ja kulttuuriselle katvealueelle. Katvealueella tarkoitan tässä sellaista tilaa tai olosuhdetta, jossa yksilö on syystä tai toisesta jäänyt pimentoon palveluiden ja tuen piiristä. Katvealue tarkoittaa tässä yhteydessä siis sitä, ettei siinä oleville yksilöille ole tarjolla heidän todellisia ja asianmukaisia tarpeitaan huomioivia palveluita, joihin he olisivat oikeutettuja.

Sosiaalinen katvealue vankilasta vapautuvien kohdalla tarkoittaa sosiaalis-taloudellista ulossulkemista ja jäämistä yhteiskunnassa keskeisenä pidettyjen toimintojen ulkopuolelle. Kyse on esimerkiksi siitä, että keskeisenä haasteena olevat erilaiset velka-asiat jäävät usein yksilön itsensä hoidettaviksi. Ajautuminen sosiaaliselle katvealueelle tarkoittaa myös jäämistä sellaisiin sosiaalisiin verkostoihin, jotka pääsääntöisesti muodostuvat rikos- ja päihdetaustaisista henkilöistä. Tämä katvealue mahdollistaa eriarvoisuuden tiivistymisen (Junnilainen 2019), johon erityisesti vaikuttavat yksilöiden elämäнкulussaan tekemät poikkeamat sellaisesta elämäntavasta, jota yhteiskunnassa pidetään normina. Nämä poikkeamat ikään kuin oikeuttavat yksilöiden sysäämisen toimeentulon ja kuulumisen reuna-alueelle, johon joutuminen nähdään yksilöiden omien valintojen tulokseksi. Olipa kyse työttömyydestä, asunnottomuudesta tai päihderiippuvuudesta huomiota tulee kiinnittää myös rakenteellisiin seikkoihin.

Kulttuurisella katvealueella tarkoitan vankilasta vapautuviin kohdistuvaa kulttuurista syrjintää, mikä näkyy kohteluna erilaisissa palveluissa

ja niihin pääsemisen esteinä. Kulttuurisella katvealueella oleminen näyttäytyy stigmana, joka kohdistuu yksilöön juuri hänen taustansa vuoksi. Tästä saattaa seurata se, että yksilön toimintaa ja tekoja tulkitaan ensisijaisesti stereotyyppisesti vankilasta vapautuneen toimintana eikä oivalleta, että tekojen ja toiminnan taustalla on yksilöllisiä valintoja.

Rakenteellinen katvealue puolestaan käsittää muun muassa erilaiset rakenteelliset niukkuudet, jotka vankilasta vapautuneiden elämässä vaikuttavat. Kyse on siitä, ettei vankeusaikaiseen toimintaan ja vankilasta vapautumiseen panosteta riittävästi. Vankeusajan ja vapautumisen suunnitelmallinen toteuttaminen yhteistyössä hyvinvointialueiden sosiaalitoimen kanssa (mm. Piispa ym. 2021) toisi systemaattisesti toteutettuna pidemmän ajan säästöjä muun muassa paremman integraation myötä. Vankilasta vapautuneiden vapautumisstressi ja asunnottomuus mielenä ovat seurausta siitä, ettei yksilöillä ole kokemusta palveluiden kannattelevuudesta, vaan pikemminkin saatu palvelu voidaan kokea vaikkapa ”hyvänä tuurina” (myös Salovaara 2021). Tämä ei kuitenkaan ole mikään välttämättömyys, vaan kyse on toimintatavoista ja niissä tarvittavista muutoksista, jotta asumistilanteen selvittäminen olisi kaiken suunnitelmallisen toiminnan keskiössä (Leppo 2018, 28). Rakenteelliseen katvealueeseen vaikuttavat myös luvussa 4.1 esille tuomani erilaiset vankilasta vapautuvien mahdollisuuksia valvovat portinvartijat.

Yhteiskunnallinen katvealue tarkoittaa Rikosseuraamuslaitoksen, vankiloiden ja hyvinvointialueiden lisääntyvää niukkuutta ja kroonistuvaa resurssipulaa. Kun otetaan huomioon rikosseuraamusasiakkaiden heikot sosiaaliset ja terveydelliset lähtökohdat (mm. Rautanen ym. 2023c), olisi vankiloihin vartijoiden rinnalle pikemminkin lisättävä sosiaalityöntekijöitä ja muita sosiaalialan ammattilaisia, jotta vankeusaikana ja vapautumisen valmistelussa turvattaisiin riittävä, suunnitelmallinen ja vankeuslain mukainen tuki (mm. Vesterbacka 2014, 8; Salovaara 2019, 256–259). Huolenaihe ei ole uusi, sillä jo vuonna 2022 on valtioneuvoston oikeudenhoidon selonteossa kiinnitetty huomiota vankiloiden riittämättömään henkilöstömäärään ja siihen, ettei vankiloissa pystytä toteuttamaan lakisääteisiä velvollisuuksia (Valtioneuvosto 2022, 38).

Toisaalta hyvinvointialueiden heikkenevät talousnäkymät kaventavat asiakkaiden mahdollisuuksia päästä tarvitsemiinsa palveluihin, mikä

heikentää jo ennestään heikkoa pääsyä esimerkiksi päihdekuntoutukseen (mm. Perälä ym. 2022; Vanjusov 2022). Kyse on vakavasta yksilöiden yhdenvertaisuutta ja toimintamahdollisuuksia vaurioittavasta toiminnasta, joka samalla lisää yhteiskunnallista eriarvoisuutta ja turvattomuutta ja lisää kustannuksia. Vaikeus saada riittäviä ja oikeanlaisia palveluita vankiloissa ja sieltä vapauduttaessa on mahdollista tulkita joko kostonhaluiseksi oikeudenkäytöksi (Chesney-Lind 2006, 17–20) tai julmaksi yhteiskuntapolitiikaksi (Granfelt 2007, 157), sillä poliittiset päätökset kuvaavat arvoja sekä sitä, keiden tuet ja palvelut ovat säilyttämisen arvoisia.

6.4. Käytännön toimenpide- ja kehittämisehdotukset

Tutkimuksessa havaittiin vankilasta vapautuvien henkilöiden kokevan vapautumisstressiä. Sen lieventämiseksi voisi yhtenä ratkaisuna olla sähköisten palveluiden kehittäminen ja käyttöönotto. Yksi vaihtoehto olisi vapautumisen suunnitteluun, valmisteluun ja matalan kynnyksen yhteydenpitoon tarkoitettu portaali.

Kyseiseen portaaliin olisi pääsy Rikosseuraamuslaitoksen henkilöstöllä, hyvinvointialueiden aikuissosiaalityön sosiaalityöntekijöillä ja ohjaajilla sekä sellaisilla järjestötoimijoilla, jotka työskentelevät vankilasta vapautuneiden parissa. Portaaliin olisi mahdollista koota hyvinvointialueiden ja kuntien vankisosiaalityöhön erikoistuneiden ja muiden sosiaalityöntekijöiden yhteystietoja, mikä madaltaisi kynnystä tavoittaa juuri oikea henkilö. Portaaliin voisi lisäksi koota erilaisia tarjottavia palveluita siten, että ne olisi mahdollista löytää sekä hyvinvointialueittain että palveluittain. Sieltä löytyisi tietoa asunnoista, niiden tarjoajista, päihdekuntoutuksesta ja muista relevanteista palveluista. Portaalin avulla voisi järjestää myös aiheeseen liittyviä virtuaalisia tapaamisia ja työpajoja, jotka voisi toteuttaa esimerkiksi Vankimessujen tapaan. Koska portaalin kokoaminen ja ylläpito vaatisivat jonkun keskeisen tahon voimavaroja, tulisi se mahdollisesti toteuttaa hankerahoituksella, jonka päätyttyä portaalin hallinta voisi siirtyä myöhemmin sovitun tahon hallinnoimaksi.

Lisäksi rikostaustaisten velkaneuvontaan tulisi panostaa. Siihen liittyvä hanke olisi mahdollista kohdistaa joko vankilassa oleviin tai jo vapautuneisiin henkilöihin. Hankkeessa tulisi työskennellä talous- ja

velka-asioihin perehtyneitä sosiaalityöntekijöitä ja sosiaaliohjaajia, joilla olisi edellytyksiä velkatilanteen selvittämiseen, velkaneuvontaan ja velkajärjestelyn hakemiseen. Lisäksi hankkeeseen voisi yhdistää talousosaamisen ja -lukutaidon lisäämiseen tähtäävää toimintaa.

Tuetun asumisen asiakkaiden asunnottomuutta kohtaan kokema pelko ja asunnottomuus mielentilana -tyyppinen ajattelu tulisi huomioida etenkin siinä vaiheessa, kun vankilasta vapautuneelle suunnitellaan tehtäväksi määräaikainen vuokrasopimus. Toisaalta voisi myös miettiä määräaikaisen ja toistaiseksi voimassa olevan vuokrasopimuksen todellista hyötysuhdetta. Voisiko toistaiseksi voimassa oleva vuokrasopimus pikemminkin tukea asukkaan desistanssia ja päihteettömyyttä sekä toisaalta vähentää hänen kokemiaan katvealueita? Määräaikainen vuokrasopimus voisi sitouttaa yksilöä ottamaan paremmin vastaan tarjottua tukea ja tukisi heidän kiinnittymistään asumiseen.

LÄHTEET

Aaltonen, Mikko & Kivivuori, Janne & Tyni, Sasu & Lehti, Martti & Virtanen, Miialila (2021) Vapautuneiden vankien asunnottomuus: Kehitys, taustatekijät ja yhteys uusintarikollisuuteen. *Lakimies* (3–4), 412–438.

Addison, Michelle & McGovern, William & McGovern, Ruth (2022) Stigma “under the skin”. Teoksessa Michelle Addison & Willian McGovern & Ruth McGovern (toim.) *Drugs, identity and stigma*. Cham: Palgrave Macmillan, 1–23.

Anderson, Joanna & Trevella, Charlotte & Burn, Anne-Marie (2024) Interventions to improve the mental health of women experiencing homelessness: A systematic review of the literature. *PLoS One* 19 (4). DOI: 10.1371/journal.pone.0297865

Andrews, Donald, A. & Bonta, James & Wormith, Stephen, J. (2004) *The Level of Service/Case Management Inventory (LS/CMI)*. Toronto: Multi-Health Systems.

ARA (2024) *Asunnottomat 2023. Selvitys 2/2024*. Helsinki: Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus.

Baldry, Eileen & McDonnell, Desmond & Maplestone, Peter & Peeters, Manu (2006) Ex-prisoners, homelessness and the state in Australia. *The Australian and New Zealand Journal of Criminology* 39 (1), 20–33. DOI: 10.1375/acri.39.1.20

Barratt, Caroline & Green, Gillian & Speed, Ewen (2015) Mental health and houses in multiple occupation. *Journal of Public Mental Health* 14 (2), 107–117. DOI: 10.1108/JPMH-11-2013-0070

Bendeck, Shawna & Moore, Mel (2024) Life after foster care: the importance of human and social capital for post-emancipation outcome. *Child and Adolescent Social Work journal* 41, 61–73. DOI: 10.1007/s10560-022-00828-6

Bender, Kimberly A. & Cobbina, Jennifer E. & McGarrell, Edmund F. (2016) Reentry programming for high-risk offenders: Insights from participants. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* 60 (13), 1479–1508. DOI: 10.1177/0306624X15578204

Blomberg, Helena & Kallio, Johanna & Kroll Christian (2016) Häpeää ja laiskuutta: Asiakkaiden, muiden kansalaisten sekä katutason työntekijäryhmien käsitykset toimeentulotukiasiakkuudesta. *Yhteiskuntapolitiikka* 81 (3), 301–312.

Bowman, Edward I. & Ely, Katherine (2020) Voices of returning citizens: A qualitative study of a supportive housing program for ex-offenders in a rural community. *The Prison Journal* 100 (4), 423–446. DOI: 10.1177/0032885520939273

Braun, Virginia & Clarke, Victoria (2006) Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology* 3, 77–101. DOI: 10.1191/1478088706qp063oa

Brooks, Olivia & Hayashi, Kanna & Cui, Zishan & Milloy, M-J & Kerr, Thomas & Fairbairn, Nadia (2023) Re-integration and associated social, structural and behavioural factors among people who use drugs in an urban Canadian setting. *International Journal of Drug Policy* (115). DOI: 10.1016/j.drugpo.2023.104018

Brummer-Korvenkontio, Henriikki & Gonzáles Pérez, Cristina & Liitsola, Kirsi & Rautanen, Mika (2023) Infektiotaudit. Teoksessa Mika Rautanen & Kennet Harald & Sasu Tyni (toim.) *Vankien terveys ja hyvinvointi 2023. Wattu IV -vankiväestötutkimus*. THL raportti 007/2023. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 91–100.

Bryan, Brielle & Collins, J. Michael (2024) Locked out of banking: The limits of financial inclusion for formerly incarcerated individuals. *Social science research* 122. DOI: 10.1016/j.ssresearch.2024.103050

Buckley, Sophie & Tickle, Anna (2023) Implementing psychologically informed environments in homelessness services: A qualitative exploration of staff teams' self-assessments. *Housing, Care and Support* 26 (1), 1–17. DOI:10.1108/HCS-09-2021-0026

Bunn, Rebecca (2019) Intersectional needs and reentry: Re-conceptualizing 'multiple and complex needs' post-release. *Criminology & criminal justice* 19 (3), 328–345. DOI: 10.1177/1748895817751828

Calvo, Fran & Watts, Beth & Panadero, Sonia & Giralt, Christina & Rived-Ocaña, Mercè & Carbonell, Xavier (2022) The Prevalence and Nature of Violence Against Women Experiencing Homelessness: A Quantitative Study. *Violence Against Women*, 28 (6–7), 1464–1482. DOI: 10.1177/10778012211022780

Camplain, Ricky & Hale, Lauren & Camplain, Carolyn & Stageman, Rita & Baldwin, Julie (2022) Changes in sleep quality and housing status among individuals incarcerated in jail. *Journal of the National Sleep Foundation* 8, 601–605. DOI: 10.1016/j.sleh.2022.08.006

Centola, Damon (2021) *Change. How to make big things happen*. London: John Murray.

Chesney-Lind, Meda (2006) Patriarchy, crime and justice: Feminist criminology in an era of backflash. *Feminist Criminology* 1 (1), 6–26. DOI: 10.1177/15570851052828

Chouhy, Cecilia & Culle, Francis T. & Lee, Heejin (2020) A social support theory of desistance. *Journal of Developmental and Life-course Criminology* 6, 204–223. DOI: 10.1007/s40865-020-00146-4

Connell, Catriona & Birken, Mary & Carver, Hannah & Brown, Tamara & Greenhaigh (2023) Effectiveness of interventions to improve employment for people released from prison: Systematic review and meta-analysis. *Health & Justice* 11 (17). DOI: 10.1186/s40352-023-00217-w

Crawley, Jamie & Kane, D. & Atkinson-Plato, L & Hamilton, M. & Dobson, Kim & Watson, Josie (2013) Needs of the hidden homeless – no longer hidden: A pilot study. *Public Health*, 127 (7), 674–680. DOI: 10.1016/j.puhe.2013.04.006.

Deleu, Harm & Schrooten, Mieke & Hermans Koen (2023) Hidden Homelessness: A Scoping Review and Avenues for Further Inquiry. *Social Policy and Society*, 22 (2), 282–298. DOI: 10.1017/S1474746421000476

Dhamoon, Rita Kaur (2011) Considerations on Mainstreaming Intersectionality. *Political Research Quarterly*, 64(1), 230–243. DOI: 10.1177/1065912910379227

Doyle, Caroline & Yates, Sophie & Barels, Lorana & Hopkins, Anthony & Taylor, Helen (2024) “People say you’re going home, but I don’t have a home”: Housing after prison. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* 68 (13–14), 1403–1420. DOI: 10.1177/0306624X221132226

Ellard-Gray, Amy & Jeffrey, Nicole K. & Choubak, M., & Crann, Sara E. (2015) Finding the Hidden Participant: Solutions for Recruiting Hidden, Hard-to-Reach, and Vulnerable Populations. *International Journal of Qualitative Methods* 14 (5). DOI: 10.1177/1609406915621420

Ellis, Rachel (2023) What Do We Mean By a “Hard-to-reach” Population? Legitimacy Versus Precarity as Barriers to Access. *Sociological Methods & Research*, 52 (3), 1556–1586. DOI: 10.1177/0049124121995536

Ellison, Mark & Fox, Chris & Gains, Adrian & Pollock, Gary (2013) An evaluation of the effect of housing provision on re-offending. *Safer Communities* 12 (1), 27–37. DOI: 10.1108/17578041311293125

Erkkilä, Elisabeth (2017) Asunnottomuus ja sosiaalityö. Teoksessa Aulikki Kananoja & Martti Lähteinen & Pirjo Marjamäki & Kristiina Laiho & Pirjo Sarvimäki & Pekka Karjalainen & Marjatta Seppänen (toim.) *Sosiaalityön käsikirja*. Helsinki: Tietosanoma, 307–312.

Fahmy, Chantal (2021) First week out: Social support stability and health among formerly incarcerated men. *Social Science & Medicine* (282). DOI: 10.1016/j.soscimed.2021.114141

Farmer, G. Lawrence & Heyman, Janna C. & Kelly, Peggy I. & Leaman, Tara Linh (2021) Prevalence of risk and protective factors for homelessness among youth in foster care. *Child Welfare* 99 (1), 1–24. DOI: 10.1016/j.childyouth.2019.104589

Ferraro, Kathleen (2006) *Neither Angels nor Demons: Women, Crime, and Victimization*. Boston: Northeastern University Press.

Fitzpatrick, Suzanne (2013) Welfare regimes, social values and homelessness: Comparing responses to marginalized groups in six European countries. *Housing Studies* 29 (1), 1–20. DOI: 10.1080/02673037.2014.848265

Flath, Natalie & White, Jordan J. & Tobin, Karin & Latkin, Carl (2024) Criminal justice involvement, structural vulnerability and social safety net services among people living with HIV in Baltimore. *Crime, Law and Social Change* 81, 127–141. DOI: 10.1007/s10611-023-10112-y

Franke, Hillary A. (2014) Toxic Stress: Effects, Prevention and Treatment. *Children* 1(3), 390–402. DOI: 10.3390/children1030390

Frazier, Beverly D. (2014) African americans and reentry: The threat of even greater challenges. *Journal of Ethnicity in Criminal Justice* 12 (2), 140–157. DOI: 10.1080/15377938.2013.837850

Freeman, Shannon & Skinner, Kelly & Middleton, Laura & Xiong, Beibei & Fang, Mei Lan (2021) Engaging Hard-to Reach, Hidden, and Seldom-Heard Populations in Research. Teoksessa Andrew Sixsmith, Judith Sixsmith, Alex Mihailidis & Mei Lan Fang (toim.) *Knowledge, Innovation, and Impact. A Guide for Engaged Health Researcher*. Cham: Springer Nature, 81–91.

Garcia, Cheyenne & Dora, Kelly & Kushel, Margot (2024) Homelessness and health: Factors, evidence, innovations that work, and policy recommendations. *Health Affairs* 43 (2), 164–171. DOI: 10.1377/hlthaff.2023.01049

Gibbs, Daisy & Colledge-Frisby, Samantha & Farnbach, Sara & Doyle, Michael & Shakeshaft, Anthony & Larney, Sarah (2024) Associations between supported accommodation and health and re-offending outcomes: A retrospective data linkage study. *Journal of Urban Health* 101 (1), 80–91. DOI: 10.1007/s11524-023-00824-w

Gibbs, Daisy & Stockings, Emily & Larney, Sarah & Bromberg, Daniel J. & Shakeshaft, Anthony & Farnbach, Sara (2023a) The impact of supported accommodation on health and criminal justice outcomes of people released from prison: A systematic literature review. *Harm Reduction Journal* 20 (91). DOI: 10.1186/s12954-023-00832-8

Gibbs, Daniel J. & Villodas, Melissa L. & Kainz, Kirsten & Francis, Annie M. (2023b) Insecure housing, substance abuse and incarceration among emerging adults aging out of foster care: Examining associations with legal orphan status. *Children and Youth Services Review* 145. DOI: 10.1016/j.childyouth.202.106805

Ginapp, Callie & Aminawung, Jenerius A. & Harper, Annie & Puglisi, Lisa (2023) Exploring the relationship between debt and health after incarceration: A survey study. *Journal of Urban Health* 100, 181–189. DOI: 10.1007/s11524-022-00707-6

Gómez, Aitor (2014) New developments in mixed methods with vulnerable groups. *Journal of Mixed Methods Research* 8 (3), 317–320. DOI: 10.1177/1558689814527879

Goode, Sarah (2000) Researching a hard-to-access and vulnerable population: Some considerations on researching drug and alcohol-using mothers. *Sociological Research online* 5 (1), 61–73. DOI: 10.5153/sro.438

Graneheim, Ulla H. & Lindgren, Britt-Marie & Lundman, Berit (2017) Methodological challenges in qualitative content analysis: A discussion paper. *Nurse Education Today* 56, 29–34. DOI: 10.1016/j.nedt.2017.06.002

Granfelt, Riitta (2022) Asumissosiaalinen työ. Asunnottomuudesta irti ja asunnosta kodiksi. Helsinki: Y-säätiö.

Granfelt, Riitta (2015) Asumissosiaalinen työ. Kotiin ja rikollisuudesta irti. Helsinki: Y-säätiö.

Granfelt, Riitta (2014) Asunto vai rikoksettomuus ensin? Asumissosiaalisen työn tuella irti asunnottomuudesta ja rikollisuudesta. Teoksessa Henrik Linderborg, Mari Suonio, Tytti Lassila (toim.) *Sosiaalityö ja sosiaalinen tuki rikosseuraamusalalla. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja* 1/2014. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos, 255–274.

Granfelt, Riitta (2007) Paha olla – vankilan sisällä, ulkona, vangin lähellä- ? Teoksessa Tuula Helne & Markku Laatu (toim.) *Vääryyskirja*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 145–158.

Granfelt, Riita & Turunen, Saija (2021) Women on the border between

home and homelessness: Analysing worker-client relationship. *Social Inclusion* 9 (3), 223–233. DOI: 10.17645/si.v9i3.4313

Growns, Bethany & Kinner, Stuart A. & Conroy, Elizabeth & Baldry, Eileen & Larney, Sarah (2018) A systematic review of supported accommodation programs for people released from custody. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* 62 (8), 2174–2194. DOI: 10.1177/0306624X17714108

Hagfors, Robert & Kajanoja, Jouko (2011) Hyvän kehä sosiaalipolitiikan ytimenä. Teoksessa Tuija Kotiranta & Petteri Niemi & Raili Haaki (toim.) *Sosiaalisen toiminnan perusta*. Helsinki: Gaudeamus, 198–225.

Han, Beenna (2024) Intersectional disparities in runaway and throwaway experiences among youth by sexual minority status and race/ethnicity. *Sexual Research and Social Policy* 21, 985–997. DOI: 10.1007/s13178-023-00924-x

Hannah-Moffat, Kelly (2005) Criminogenic needs and the transformative risk subject: Hybridizations of risk/need in penalty. *Punishment & Society* 7 (1), 29–51. DOI: 10.1177/1462474505048132

Harding, David & Wyse, Jessica & Dobson, Cheyney & Morenoff, Jeffrey (2014) Making Ends Meet After Prison. *Journal of Policy Analysis and Management* 33 (2), 440–470. DOI: 10.1002/pam.21741

Harper, Annie & Ginapp, Callie & Bardelli, Tommaso & Grimshaw, Alyssa & Justen, Marissa & Mohamedali, Isaiah & Puglisi, Lisa (2020) Debt, incarceration, and re-entry: A scoping review. *American Journal of Criminal Justice* 46, 250–278. DOI: 10.1007/s12103-020-09559-9

Hautala, Sanna & Hakkarainen, Pekka & Kuussaari, Kristiina & Kataja, Kati & Kailanto, Sanna (2018a) Väkivalta osana huumeekuvioita. *Oikeus* 47 (1), 12–28. DOI: 10.1080/14043858.2019.1572943

Hautala, Sanna & Kaarakka, Olli (2018b) Vankilasta vapautuminen sosiaalisen kuntoutuksen haasteena. Teoksessa Jari Lindh, Kristiina Härkäpää & Kaisa Kostamo-Pääkkö (toim.) *Sosiaalinen kuntoutuksessa*. Rovaniemi: Lapland University Press, 318–344.

Herbert, Caire W. & Morenoff, Jeffrey D & Harding, David J. (2015) Homelessness and housing insecurity among former prisoners. *The Russell Sage Foundation Journal of the Social Sciences*. DOI: 10.7758/rsf.2015.1.2.04

Hignite, Lance R. & Half, Darlene (2017) Rapid rehousing of formerly homeless jail and prison inmates. *Housing, Care and Support* 20 (4), 137–151. DOI: 10.1108.hcs-06-2017-0015

Hoolachan, Jennifer (2020) Exploring the ‘spoiled’ and ‘celebrated’ identities of young and homeless drug users. *Social Inclusion* 8 (1), 76–85. DOI: 10.17645/si.v8i1.2311

HuumL 373/2008. Huumausainelaki. Saatavilla: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2008/20080373>. Luettu 11.12.2024

Hyötyläinen, Mika (2021) Asumisen sietämätön epävarmuus. *Yhdyskuntasuunnittelu* 58 (4), 36–39. DOI: 10.33357/ys.109096

Ilmoniemi, Mikko (2023) Kodittomuus pitkittyneenä ontologisen turvallisuuden kriisinä. Teoksessa Suvi Raitakari, Timo Harrikari, Marja Hekkala & Minna Kivipelto (toim.) *Sosiaalityö kriiseissä ja poikkeuksellisissa olosuhteissa*. Jyväskylä: SoPhi, 32–60.

Ingram, Carolyn & Buggy, Conor & MacNamara, Isobel & Perrotta Carla (2024) “Just a knife wound this week, nothing too painful”: An ethnographic exploration of how primary care patients experiencing homelessness view their own health and healthcare. *PLoS One* 19 (7), e0299761. DOI: 10.1371/journal.pone.0299761. PMID: 38980832; PMCID: PMC11232971.

Jahangiri, Erfan (2024) Assisted living for people with mental illness in Finland. *Universitatis Ouluensis D1804*. Oulu: University of Oulu.

Johnson, Elizabeth I. & Planalp, Elizabeth M. & Williams, Deadric T. & Poehlmann, Julie (2024) Parental incarceration and health risks in a population-based study of U.S. early adolescents: Results among racialized groups. *SSM-Population Health* 27. DOI: 10.1016/j.ssmph.2024.101702

Johnstone, Melissa & Parsell, Cameron & Jetten, Jolanda & Dingle, Genevieve & Walter, Zoe (2016) Breaking the cycle of homelessness: Housing stability and social support as predictors of long-term well-being. *Housing Studies* 31, (4), 410–426. DOI: 10.1080/02673037.2015.1092504

Juhila, Kirsi & Raitakari, Suvi (2024) Löydetyt, tavoitetut ja kohdatut: saavutettavuus vaikuttavan sosiaalityön kynnyskysymys. Pääpuheenvuoro 2. Sosiaalityön tutkimuksen päivät 15.2.2024. Tampere: Tampereen yliopisto.

Junnilainen, Lotta (2019) Lähiökylä. Tutkimus yhteisöllisyydestä ja eriarvoisuudesta. Tampere: Vastapaino.

Junttila, Niina (2016) Yksinäisyyden ulottuvuudet. Teoksessa Juho Saari (toim.) *Yksinäisten Suomi*. Helsinki: Gaudeamus, 52–69.

Kainulainen, Heini & Honkatukia, Päivi (2021) Tutkijan eettinen vastuu sensitiivisessä tutkimushaastattelussa. Teoksessa Kati Nieminen & Noora Lähteenmäki (toim.) *Empiirinen oikeustutkimus*. Helsinki: Gaudeamus.

Kainulainen, Sakari (2021) Vankien elämään tyytyväisyys. Teoksessa Sakari Kainulainen & Juho Saari (toim.) *Suomalainen vanki*. Tampere: Vastapaino, 39–55.

Kainulainen, Sakari & Junttila, Niina & Rautanen, Mika (2023) Yksinäisyys ja sosiaaliset suhteet. Teoksessa Mika Rautanen & Kennet Harald & Sasu Tyni (toim.) *Vankien terveys ja hyvinvointi 2023. Wattu IV -vankiväestötutkimus. THL raportti 007/2023*. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus, 183–193.

Kananoja, Aulikki (2017) Sosiaalityö ammattina. Teoksessa Aulikki Kananoja & Martti Lähtinen & Pirjo Marjamäki & Kristiina Laiho & Pirjo Sarvimäki, Pekka Karjalainen, Marjaana Seppänen (toim.) *Sosiaalityön käsikirja*. Helsinki: Tietosanoma, 27–32.

Karvonen, Sakari & Kestilä, Laura & Saikkonen, Paula (2022) Johdanto. Teoksessa Sakari Karvonen, Laura Kestilä & Paula Saikkonen (toim.) *Suomalaisten hyvinvointi 2022*. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus, 9–19.

Kaseva, Kaisa (2011) Asiakkaan asema, itsemäärääminen ja vaikutusmahdollisuudet sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämisessä. Integroitu kirjallisuuskatsaus. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2011/16. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Kataja, Kati & Ristikari, Tiina & Paananen, Reija & Heino, Tarja & Gissler, Mika (2014) Hyvinvointiongelmien ylisukupolviset jatkumot kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten elämässä. Yhteiskuntapolitiikka 79 (1), 38–54.

Kauhanen, Jussi (2021) Vankien koettu terveys. Teoksessa Sakari Kainulainen & Juho Saari (toim.) Suomalainen vanki. Tampere: Vastapaino, 57–75.

Kauppinen, Timo M. & Mukkila, Susanna (2022) Suurten kaupunkien lähiöalueet eriarvoistuvat sosioekonomiselta rakenteeltaan. Teoksessa Sakari Karvonen, Laura Kestilä & Paula Saikkonen (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2022. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus, 54–74.

Kaurala, Marjatta & Iivari, Juhani (2017) Vankien sosiaalinen asema ja sosiaalityö. Teoksessa Aulikki Kananoja & Martti Lähteinen & Pirjo Marjamäki & Kristiina Laiho & Pirjo Sarvimäki, Pekka Karjalainen, Marjaana Seppänen (toim.) Sosiaalityön käsikirja. Helsinki: Tietosanoma, 313–322.

Keene, Danya E. & Smoyer, Amy B. & Blankenship, Kim M. (2018) Stigma, housing and identity after prison. The Sociological Review Monographs 66 (4), 799–815. DOI: 10.1177/0038026118777447

Kemppainen, Marjatta (2014) Psykososiaalinen sosiaalityö ja desistanssin tukeminen ehdollisen vankeuden valvonnassa. Teoksessa Henrik Linderborg, Mari Suonio, Tytti Lassila (toim.) Sosiaalityö ja sosiaalinen tuki rikosseuraamusalalla. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2014. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos, 159–175.

Kerman, Nick & Sylvestre, John & Aubry, Tim & Distasio, Jino (2018) The effects of housing stability on service use among homeless adults with mental illness in a randomized controlled trial of housing first. BMC Health Services Research 190 (18). DOI: 10.1186/s12913-018-3028-7

Kess, Kaija (2023) Itsemääräämisoikeus sosiaali- ja terveydenhuollossa. Helsinki: Alma Insights.

Kivipelto, Minna & Ilmarinen, Katja & Karjalainen, Pekka (2023) Sosiaalityön ammattilaisten näkemyksiä asumisesta ja siihen liittyvästä huono-osaisuudesta. Yhdyskuntasuunnittelu 61 (4), 12–33. DOI: 10.33357/ys.121860

Kivipelto, Minna & Koponen, Erja (2021) Osallistavan sosiaaliturvan mallin vaikuttavuus. Teoksessa Aila-Leena Matthies & Anu-Riina Svenlin & Kati Turtiainen (toim.) Aikuissosiaalityö. Tieto, käytäntö ja vaikuttavuus. Helsinki: Gaudeamus, 233–249.

Kivipelto, Minna & Ylistö, Sami & Niilo-Rämä, Anu (2025) Häätöjen syyt ovat moninaisia: Vähentäminen edellyttää vaikuttavia toimia. THL-blogi 7.1.2025. Helsinki: Hyvinvoinnin ja terveyden laitos.

Kivivuori, Janne & Aaltonen, Mikko & Näsi, Matti & Suonpää, Karoliina & Danielson, Petri (2018) Kriminologia. Rikollisuus ja kontrolli muuttuvassa yhteiskunnassa. Helsinki: Gaudeamus.

Kivivuori, Janne & Linderborg, Henrik (2009) Lyhytaikaisvanki. Tutkimus lyhytaikaisvankien elinoloista, elämäntilasta ja rikollisuudesta. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 2/2009.

Kjellstrand, Jean & Matulis, Jordan & Jackson, Arriell & Smith, Jo & Eddy, J. Mark (2023) The importance of positive support during reentry from prison: Examining the role of volunteer mentoring. International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology 67 (5), 567–587. DOI: 10.1177/0306624X211059316

KKO (2012) Korkeimman oikeuden päätös 42: Yksityishenkilön velkajärjestely: Painavat syyt, diaarinumero: S2011/446. <https://finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2012/20120042>. Luettu 17.12.2024.

Koening, Mary Dawn & Crooks, Natasha & Burton, Tristesse & Li, Yanqiao & Hemphill, Nefertiti OjiNjideka & Erbe, Katherine & Rutherford, Julianne N. & Liese, Kylea L. & Pearson, Pamela & Stewart, Karie & Kessee, Nicollette & Gondwe, Kaboni W. & Reed, Luecendia & Tussing-Humbreys, Lisa (2024) Structural violence and stress experiences of young pregnant

black people. *Journal of Racial and Ethnic Mental Health Disparities* 11, 1918–1932. DOI: 10.1007/s40615-023-01661-y

Koskialho, Katja & Keinonen, Katariina & Lappalainen, Raimo & Rautanen, Mika (2023) Väkivallan kokemukset ja traumaattisten stressioireiden esiintyvyys. Teoksessa Mika Rautanen & Kennet Harald & Sasu Tyni (toim.) *Vankien terveys ja hyvinvointi 2023. Wattu IV -vankiväestötutkimus. THL raportti 007/2023*. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus, 57–65.

Kowalski, Melissa A & Campagna M. & Wright E.M. & Spohn, R. (2023) Understanding abuse, mental health and substance use: The role of victimization in a jail population. *American Journal of Criminal Justice* 48, 1320–1342. DOI: 10.1007/s12103-023-09744-6

Kuhn, Randall & Culhane, Dennis (1998) Applying cluster analysis to test a typology of homelessness by pattern of shelter utilization: Results from the analysis of administrative data. *American Journal of Community Psychology* 26, 207–232.

Lapierre, Judith & Bourque, Laurence & Leblanc, Nancy & Roch, Geneviève & Provencher, Veronique & Jetté, Christian & Caillouette Jacques & Vissandjée, Bilkis & Guillaumie, Laurence & Robichaud, Fanny & Philibert, Léonel & Ngangue, Patrice & Myette, Eve-Marie & Picard, Sabrina & Ruthes, Victoria Martins & de Azevedo Mazza, Veronica & Fournier-Dufou, Laurie (2024). The Systematic Integrative Narrative Review on Community Support Practices and Outcomes in Social and Community Housing. *Canadian Journal of Nonprofit and Social Economy Research, Revue canadienne de recherche sur les OSBL et l'économie sociale / Canadian Journal of Nonprofit and Social Economy Research (ANSERJ)* 15 (1), 94–129.

Laurila, Tuomas & Linderborg, Henrik & Tyni, Sasu & Aaltonen, Olli-Pekka & Lähteenmäki, Noora (2021) Sakon muuntorangaistuksen kuntoutukselliset mahdollisuudet: Tutkimus sakkovangeista ja sakon muuntorangaistuksesta 2010-luvulla. *Yhteiskuntapolitiikka* 86 (2), 129–140.

Leemann, Lars & Isola, Anna-Maria & Rautanen, Mika (2023) Osallisuuden

kokemus. Teoksessa Mika Rautanen & Kennet Harald & Sasu Tyni (toim.) Vankien terveys ja hyvinvointi 2023. Wattu IV -vankiväestötutkimus. THL raportti 007/2023. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 195–206.

Lehti, Martti & Kivivuori, Janne & Raeste, Anna & Aaltonen, Mikko & Tyni, Sasu (2021) Vankien asunnottomuus ja liikkuvuus sosiaalisen integraation haasteena: Systemaattinen katsaus. *Lakimies* (3-4), 365–411.

Lemoine, Coralie & Loubière, Sandrine & Boucekine, Mohamed & Girard, Vincent & Tinland, Aurèlie & Auquier, Pascal (2021) Cost-effectiveness analysis of housing first intervention with an independent housing and team support for homeless people with severe mental illness: A Markov model informed by a randomized controlled trial. *Social Science & Medicine* 272, 113692. DOI: 10.1016/j.socscimed.2021.113692

Leppo, Anna (2018) Vapautuvien asumisen tuki. Käsikirja asumissosiaaliseen työhön rikostaustaisten kanssa. Helsinki: Kriminaalihuollon tukisäätiö.

Leverentz, Andrea (2010) People, places and things: How female ex-prisoners negotiate their neighborhood context. *Journal of Contemporary Ethnography* 39 (6), 646–681. DOI: 10.1177/0891241610377787

Li, Janny & Urada, Lianne (2020) Cycle of perpetual vulnerability for women facing homelessness near an urban library in a major U.S. metropolitan area. *International Journal of Environmental Research and Public Health* 17 (16). DOI: 10.3390/ijerph17165985.

Lipsky, Michael (1980) *Street-level bureaucracy. The dilemmas of the individual in public services.* New York: Russell Sage Foundation.

Livingstone, Kimberly & Tiderington, Emmy (2023) To stay or go? Understanding ambivalence toward moving on from supportive housing among supportive housing residents in a Moving On initiative. *Housing, Care and Support* 26 (3–4), 171–181. DOI: 10.1108/HCS-12-2021-0038

Lukkari, Noora (2024) Nuorten syrjäytyminen. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus perhetaustan sosioekonomisten tekijöiden vaikutuksesta nuorten syrjäytymisriskiin Suomessa. Kandidaatin tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Lutze, Faith E. & Rosky, Jeffrey W. & Hamilton, Zachary K. (2014) Homelessness and reentry: A multisite outcome evaluation of Washington State's reentry housing program for high risk offenders. *Criminal Justice and Behaviour* 41 (4), 471–491. DOI: 10.1177.0093854813510164

MacConnachie, Lauren & Zhang, Yuan S. & Farina, Mateo & Gutierrez, Carmen & Hoover, Andrew & He, Yuelin & Aiello, Allison E. & Noppert, Grace A. (2024) The association between incarceration and housing insecurity and advanced immune age during late life. *Social Science & Medicine* 347 (116698). DOI: 10.1016/j.socscimed.2024.116698

Madoc-Jones, Iolo & Hughes, Caroline & Gorden, Caro & Dubberley, Sarah & Washington-Dyer, Karen & Ahmed, Anya & Lockwood, Kelly & Wilding, Mark (2018) Rethinking preventing homelessness amongst prison leavers. *European Journal of Probation* 10 (3), 215–231. DOI: 10.1177/2066220318822245

Maruna, Shadd (2001) *Making good. How ex-convicts reform and rebuild their lives*. Washington: American Psychological Association.

Marzana, Daniela & Martinez-Damia, Sara & Gaboardi, Marta & Scollato, Alessandra & Marta, Elena (2023) "The group gives me strength": A group-based intervention to promote trust and social connectedness among women experiencing homelessness. *Journal of Community & Applied Social Psychology* 33 (4), 777–1057. DOI: 10.1002/casp.2683

Massoglia, Michael & Remster, Brianna (2019) Linkages between incarceration and health. *Public Health Reports* 134 (1), 94–136. DOI: 10.1177/0033354919826563

Matthies, Aila-Leena & Svenlin, Anu-Riina & Rantamäki, Niina & Viitasalo, Katri (2021) Aikuissosiaalityössä vaikuttavat sosiaaliset mekanismit. Teoksessa Aila-Leena Matthies & Anu-Riina Svenlin & Kati Turtiainen (toim.) *Aikuissosiaalityö. Tieto, käytäntö ja vaikuttavuus*. Helsinki: Gaudeamus, 189–202.

May, Jon (2000) Housing histories and homeless careers: A biographical approach. *Housing Studies*, 15 (4), 613–638. DOI: 10.1080/02673030050081131

Metteri, Anna (2012) Hyvinvointivaltion lupaukset, kohtuuttomat tapaukset ja sosiaalityö. Tampere: Tampereen yliopisto.

Mielenterveyslaki 1116/1990. Saatavana: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301#L3P21a>. Luettu 28.12.2024.

Mikkola, Katri & Rautanen, Mika (2023) ADHD ja neurokirjon piirteet. Teoksessa Mika Rantanen & Kennet Harald & Sasu Tyni (toim.) Vankien terveys ja hyvinvointi 2023: Wattu IV -vankiväestötutkimus. Raportti 007/2023. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 45–53.

Miler, Joanna Astrid & Carver, Hannah & Masterton, Wendy & Parkes, Tessa & Maden, Michelle & Jones, Lisa & Sumnali, Harry (2021) What treatment and services are effective for people who are homeless and use drugs? A systematic 'review of reviews'. PLoS ONE 16 (7). DOI: 10.1371/journal.pone.0254729

Moschion, Julie & Johnson, Guy (2019) Homelessness and incarceration: A reciprocal relationship? Journal of Quantitative Criminology 35, 855–887. DOI: 10.1007/s10940-019-09407-y

Mowen, Thomas J. & Stansfield, Richard & Boman, John H. (2019) Family matters: Moving beyond “if” family support matters to “why” family support matters during reentry from prison. Journal of Research in Crime and Delinquency 56 (4), 483–523. DOI: 10.1177/0022427818820902

Mäki, Jenni (2024) Inhimillisiä tuulahduksia kadulla eletyissä marginaalissa. Tukialus -hankkeen työntekijöiden kuvauksia kohtaavan ja jalkautuvan päihdetyön vaikutuksista vuosina 2019–2023. Helsinki: Diakonissalaitos.

Mäki, Jenni (2017) Leimattuja, lainsuojattomia ja tulevaisuuden rakentajia. Tarinoita rikosseuraamustaustaisten asunnottomuudesta ja asumisesta. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2017. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos.

Mönkkönen, Kaarina (2018) Vuorovaikutus asiakastyössä. Asiakkaan kohtaaminen sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: Gaudeamus.

Neale, Joanne & Brown, Caral (2016) 'We are always in some form of

contact: friendships among homeless drug and alcohol users living in hostels. *Health and Social Care* 24 (5), 557–566. DOI: 10.1111/hsc.12215

Nesse, Linda & Gonzalez, Marianne Thorsen & Aamondt, Geir & Borg, Marit & Sjøfjell, Tommy & Raanaas, Ruth Kjærsti (2022) Promoting recovery and citizenship in collaboration with residents in supported housing: A prospecting comparative study. *Nordic Social Work Research*. DOI: 10.1080/2156857X.2022.2072379

Niemelä, Henna & Turunen, Saija & Harsu, Annika & Kaurala, Marjatta & Sunikka, Sanna & Daavittila, Tuuli (2021) "Et vapautuessa olis elämä, jota elää". *Selvitys rikosseuraamusasiakkaiden avun tarpeista ja oikeuksien toteutumisesta*. Kriminaalihuollon tukisäätiön verkkojulkaisu 11/2021. Helsinki: Kriminaalihuollon tukisäätiö.

Niemelä, Solja & Kuussaari, Kristiina & Matilainen, Tanja & Raitasalo, Kirsimaria & Levola, Jonna & Mishina, Kaisa & Rautanen, Mika (2023) Päihteiden käyttö ja päihdehäiriöt. Teoksessa Mika Rautanen & Kennet Harald & Sasu Tyni (toim.) *Vankien terveys ja hyvinvointi 2023*. Wattu IV -vankiväestötutkimus. THL raportti 007/2023. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus, 113–132.

Nowell, Lorelli S. & Norris, Jill M. & White, Deborah E. & Moules, Nancy J. (2017) Thematic analysis: Striving to meet the trustworthiness criteria. *International Journal of Qualitative Methods*, 16 (1), 1–13. DOI: 10.1177/1609406917733847

Nugent, Brieger & Schinkel, Marguerite (2016) The pains of desistance. *Criminology & Criminal Justice* 16 (5), 568–584. DOI: 10.1177/1748895816634812

Näkki, Pirjo (2006) *Vankien velkaantuminen ja yhteiskuntaan integroituminen*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Page, Sarah & Fedorowicz, Sophia & McGormack, Fiona & Whitehead, Stephen (2024) Women, addictions, mental health, dishonesty, and crime stigma: Solutions to reduce the social harms of stigma. *International Journal of Environmental Research and Public Health* 21 (63). DOI: 10.3390/ijerph21010063

Parnell, Tamsin (2023) 'A tide of homeless, drug-addicted and mentally ill people': Representing people experiences homelessness in MailOnline content. *Journal of Corpora and Discourse Studies* 6, 1–24. DOI: 10.18573/jcads.97

Perälä, Riikka (2024) Adapting housing first -hanke edistää asunnottomuustyön systeemistä muutosta Euroopassa. Y-säätiö, Blogi 17.12.2024. Helsinki: Y-säätiö.

Perälä, Riikka & Leppo, Anna (2022) Turha kärsimys: Päihteisiin liittyvät institutionaaliset ongelmatilanteet eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisuissa. *Yhteiskuntapolitiikka* 87 (1), 45–55.

Perälä, Riikka & Niemi, Veera & Mäki, Jenni & Ilmoniemi, Mikko (2023) Displacement and inequality. an analysis of the negative consequences of displacement at society's margins. *Nordisk Välfärdsforskning – Nordic Welfare Research* 8 (2), 152–164. DOI: 10.18261/nwr.8.2.7

Pescosolido, Bernice A. & Martin, Jack K. (2015) The stigma complex. *Annual Review of Sociology* 41, 87–116. DOI: 10.1146/annurev-soc-071312-145702

Piispa, Minna & Lind, Heidi (2021) Taustalla rikos, edessä muutos. Suositukset viranomaisten saumattomalle yhteistyölle rikostaustaisten yhteiskuntaan kiinnittymisessä. Oikeusministeriön julkaisuja, mietintöjä ja lausuntoja 3/2021. Helsinki: Oikeusministeriö.

Pleggenkuhle, Breanne & Huebner, Beth M. & Kras, Kimberly R. (2016) Solid start: Supportive housing, social housing, and the reentry transitions. *Journal of Crime and Justice* 39 (3), 380–397. DOI: 10.1080/0735648X.2015.1047465

Pohjola, Anneli (2017) Asiakkaan pitkä tie palveluihin vaikuttajaksi. Teoksessa Anneli Pohjola & Maarit Kairala & Hannu Lyly & Asta Niskala (toim.) Asiakkaasta kehittäjäksi ja vaikuttajaksi. Asiakkaiden osallisuuden muutos sosiaali- ja terveyspalveluissa. Tampere: Vastapaino.

Pohjola, Anneli (2010) Asiakas sosiaalityön subjektina. Teoksessa Merja Laitinen & Anneli Pohjola (toim.) Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus, 19–74.

Päihdehuoltolaki 41/1986. Saatavana: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860041>. Luettu 28.12.2024.

Raitakari, Suvi (2008) Asukkaasta kiinnipitäminen ja irtipäästäminen. Neuvotteluja yhteisön tavoittelemasta jäsenyydestä. Teoksessa Irene Roivainen (toim.) Yhteisöt ja sosiaalityö. Kansalaisen vai asiakkaan asialla? Jyväskylä: PS-kustannus, 225–244.

Raitakari, Suvi & Juhila, Kirsi (2014) Asunto ensin -julkaisujen suuntaukset, pääargumentit ja käytännöllis-poliittiset tavoitteet. Yhteiskuntapolitiikka 79 (2), 185–196.

Raivisto, Anne & Rautanen, Mika (2023) Keinoja aggressiivisen olon vähentämiseksi. Teoksessa Mika Rautanen & Kennet Harald & Sasu Tyni (toim.) Vankien terveys ja hyvinvointi 2023. Wattu IV -vankiväestötutkimus. THL raportti 007/2023. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus, 217–224.

Ranta, Johanna (2020) Suhteellinen toimijuus huumeita käyttävien matalan kynnyksen palveluissa. Tutkimus institutionaalisesta vuorovaikutuksesta. Tampere: Tampereen yliopisto.

Ranta, Johanna & Perälä, Riikka (2022) Haittojen vähentäminen ja Asunto ensin -malli huumeita käyttävien asumisen tuessa. Teoksessa Suvi Raitakari & Kirsi Günther & Jenni-Mari Räsänen (toim.) Koti, hyvinvointityö ja haavoittuvuus. Tampere: Tampere University Press, 181–215.

Ranta, Johanna & Räsänen, Jenna-Mari & Raitakari, Suvi & Juhila, Kirsi (2022) Home as a risk environment: Negotiating the boundaries of homes and social relationships in services for people using illicit drugs. Journal of International Social Welfare 32 (2), 230–240. DOI: 10.1111/ijsw.12557

Rantala, Kati & Tyni, Sasu & Koskeniemi, Lauri & Liimatainen, Anu & Kääriäinen, Henri (2017) Tutkintavankien olot ja oikeuksien toteutuminen. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti tutkimuksia 4/2017. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Rasilainen, Sina (2018) Sosiaalinen kuntoutus asunnottomuustyössä. Tunnistetaanko asunnottomuuden ennaltaehkäisy osaksi sosiaalista kuntoutusta? Teoksessa Harri Kostilainen & Ari Nieminen (toim.)

Sosiaalisen kuntoutuksen näkökulmia ja mahdollisuuksia. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja: DIAK työelämä 13. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 200–214.

Rautanen, Mika & Harald, Kennet & Tyni, Sasu (2023a) Nostoja tutkimusaineistosta. Teoksessa Mika Rautanen & Kennet Harald & Sasu Tyni (toim.) Vankien terveys ja hyvinvointi 2023. Wattu IV -vankiväestötutkimus. THL raportti 007/2023. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 33–43.

Rautanen, Mika & Harald, Kennet & Tyni, Sasu (toim.) (2023c) Vankien terveys ja hyvinvointi 2023. Wattu IV -vankiväestötutkimus. THL raportti 007/2023. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Rautanen, Mika & Vaara, Mariitta & Mikkola, Merja (2023b) Työkyky ja työllistymisen esteet. Teoksessa Mika Rautanen & Kennet Harald & Sasu Tyni (toim.) Vankien terveys ja hyvinvointi 2023. Wattu IV -vankiväestötutkimus. THL raportti 007/2023. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 227–233.

Raven, Maria C. & Niedzwiecki, Matthew J. & Kushel, Margot (2020) A randomized trial of permanent supportive housing for chronically homeless persons with high use of publicly funded services. *Health Services Research* 55 (2), 797–806. DOI: 10.1111/1475-6773.13553

Remster, Brianna (2019) A life course analysis of homeless shelter use among the formerly incarcerated. *Justice Quarterly* 36 (3), 437–465. DOI: 10.1080/07418825.2017.1401653

Rikosseuraamuslaitos tilastoja 2023. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos. Saatava www-muodossa: https://rikosseuraamus.fi/material/sites/rise_ja_rskk_yhteiset/dokumentit/qgn6jsfk2/RISE_Tilastollinen_vuosikirja_2023.pdf. Luettu 15.4.2024.

RL 39/1889. Rikoslaki. Saatavilla: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>. Luettu 11.12.2024.

Roche, Steven & Noble-Carr, Debbie (2023) Family conflict as ontological (in)security for young people with experiences of homelessness. *Child & Family Social Work* 29, 587–597. DOI: 10.1111/cfs.13118

Ruokolainen, Otto & Ollila, Hanna & Sandström, Patrick & Rautanen, Mika (2023) Tupakka- ja nikotiinituotteiden käyttö. Teoksessa Mika Rautanen & Kennet Harald & Sasu Tyni (toim.) Vankien terveys ja hyvinvointi 2023. Wattu IV -vankiväestötutkimus. THL raportti 007/2023. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus, 103–110.

Saari, Juho & Grönlund, Henrietta (2021) Vankien osallisuus ja sosiaalinen tuki. Teoksessa Sakari Kainulainen & Juho Saari (toim.) Suomalainen vanki. Tampere: Vastapaino, 177–196.

Saarinen, Suvi & Kilcku, Nina (2021) Ohjauksen käsitteet mielenterveys- ja päihdetyössä: Näkökö asiakkaan osallisuus? Kuntoutus 44 (2), 25–35. DOI: 10.37451/kuntoutus.109477

Saarinen, Suvi & Kilcku, Nina (2016) Tuetun asumisen palvelun piirissä olevien mielenterveys- ja päihdekuntoutujien tarpeet: Selvitys asiakkaan, palvelun tilaajan ja tuottajan näkökulmista. Kuntoutus 38 (1), 44–50.

Salo, Markku & Hyvärinen, Susanna (2012) Kokemalla kohdattu, tutkimalla tulkittu. Asunnottomien tehostettu tukiasuminen Tampereella. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskuksen raportteja 2/2012. Helsinki: Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus.

Salonen, Arto O. & Mönkkönen, Kaarina (2020) Arvokkaaksi koettu elämä. Elämänlaadun huipentuma? Teoksessa Leena Leinonen, Taru Kekoni & Eine Pakarinen (toim.) Tutkiva sosiaalityö 2020. Helsinki: Sosiaalityön tutkimuksen seura.

Salovaara, Samuel (2024) Tietojärjestelmät osana sosiaalityön tiedonmuodostusta. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Salovaara, Ulla (2023) Nais erityiset ja sukupuolisensitiiviset toimintamahdollisuudet rikosseuraamusalalla. Teoksessa Olli Kaarakka & Karoliina Nikula (toim.) Rikosseuraamusalan etiikka. Käsitteistä käytäntöön. Acta Poenologica 1/2023. Vantaa: Rikosseuraamusalan koulutuskeskus.

Salovaara, Ulla (2021) Vankilasta vapautuvien naisten tuen tarve ja tukemisen mahdollisuudet. Teoksessa Aila-Leena Matthies & Anu-Riina Svenlin & Kati Turtiainen (toim.) Aikuissosiaalityö. Tieto, käytäntö ja vaikuttavuus. Helsinki: Gaudeamus, 174–186.

Salovaara, Ulla (2019) Rikoksista tuomitut naiset. Yhteisöstä erottaminen ja takaisinliittymisen mahdollisuudet. *Acta Poenologica* 1/2019. Vantaa: Rikosseuraamusalan koulutuskeskus.

Savard, Isabelle & Kelley, Kilpatrick (2022) Tailoring research recruitment strategies to survey harder-to-reach populations: A discussion paper. *Journal of Advanced Nursing* 78 (4), 968–978. DOI: 10.1111/jan.15156

Schartmueller, Doris (2020) A home is more than a roof over your head: Post-prison reintegration challenges in Austria. *European Journal of Probation* 12 (1), 17–33. DOI: 10.1177/2066220320908252

Seaward, Helene & Dieffenbacher, Sophie & Gaab, Jens & Graf, Marc & Elger, Bernice & Wangmo, Tenzin (2023) Stigma management during reintegration of older incarcerated adults with mental health issues: A qualitative analysis. *International Journal of Law and Psychiatry* 89. DOI: 10.1016/j.ijlp.2023.101905

Semenza, Daniel C. & Link, Nathan W. (2019) How does reentry get under the skin? Cumulative reintegration barriers and health in a sample of recently incarcerated men. *Social Science & Medicine* 243. DOI: 10.1016/j.soscimed.2019.112618

Sheppard, Amy & Ricciardelli, Rosemary (2020) Employment after prison: Navigating conditions of precarity and stigma. *European Journal of Probation* 12 (1), 34–52. DOI: 10.1177/2066220320908251

Shinkfield, Alison J. & Graffam, Joseph (2009) Community Reintegration of Ex-Prisoners: Type and Degree of Change in Variables Influencing Successful Reintegration. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* 53 (1), 29–42. DOI: 10.1177/0306624X07309757

Somerville, Peter (2013) Understanding homelessness. *Housing, theory and society* 30 (4), 384–415. DOI: 10.1080/14036096.2012.756096

Shl 1301/2014. Sosiaalihuoltolaki. Saatavana: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301#L3P21a>. Luettu 28.12.2024.

Sotkasiira, Tiina & Rannikko, Anni & Rapo, Päivikki & Ryyänen, Sanna (2021) Kuljeskelu aktivistitutkimuksena. Teoksessa Sanna Ryyänen & Anni Rannikko (toim.) *Tutkiva mielikuvitus. Luovat, osallistuvat ja*

toiminnalliset tutkimusmenetelmät yhteiskuntatieteissä. Helsinki: Gaudeamus, 242–270.

Srivastava, Ankur & Rhoades, Harmony & Prost, Stephanie Grace & Hall, William J. (2024) Houselessness, sexual orientation and mental health among adults in United States prisons. *Sexuality Research and Social Policy* 21, 960–968. DOI: 10.1007/s13178-023-00868-2

Stenius-Ayoade, Agnes (2019) Housing, Health and service use of the Homeless in Helsinki, Finland. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Sufrin, Carolyn & Ziv, Tali & Dayton, Lauren & Latkin, Carl & Kramer, Camille (2024) “They talked to me like I was dirt under their feet”: Treatment and withdrawal experiences of incarcerated pregnant people with opioid use disorder in four U.S. states. *SSM-Qualitative Research in Health* 6. DOI: 10.1016/j.ssmqr.2024.100453

Sunikka, Sanna (2016) Hietsussa yöpyneiden asunnottomuuspolut. Liikkuvuus asunnottomuuden ja asuntoväestön välillä. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Suoranta, Juha & Rynänen, Sanna (2014) Taisteleva tutkimus. Jyväskylä: Into.

Särkelä, Antti (2011) Välittäminen ammattina. Näkökulmia sosiaaliseen auttamistyöhön. Tampere: Vastapaino.

Tabol, Charity & Drebing, Charles & Rosenheck, Robert (2010) Studies of “supported” and “supportive” housing: A comprehensive review of model descriptions and measurement. *Evaluation and Program Planning* 33, 446–456. DOI: 10.1016/j.evalprogplan.2009.12.002

Tanner, Niina & Kivipelto, Minna (2022) AVAIN-mittarin käyttö aikuissosiaalityössä. Helsinki: Terveystien ja hyvinvoinnin laitos.

Tarpey, Emma & Friend, Hannah (2016) A place to call home: Perspectives on offender community reintegration. *Journal of Forensic Practice* 18 (4), 283–291. DOI: 10.1108/jfp-06-2016-0027

Thomas, Emma G. & Spittal, Matthew J. & Taxman, Faye S. & Kinner, Stuart A. (2015) Health-related factors predict return to custody in a large

cohort of ex-prisoners: New approaches to predicting re-incarceration. *Health & Justice*, 3 (10). DOI: 10.1186/s40352-015-0022-6

Tiensuu, Pauli & Aalto-Heinilä, Maija & Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna (2023) *Itsemääräämisoikeus: Teoriasta käytäntöön*. Tampere: Vastapaino. DOI: 10.58181/VP9789523970069

Tiilikainen, Elisa (2016) Polkuja yksinäisyyteen. Teoksessa Juho Saari (toim.) *Yksinäisten Suomi*. Helsinki: Gaudeamus, 129–148.

Tsemberis, Sam (2010) *Housing first. The pathways model to end homelessness for people with mental illness and addiction*. Minnesota: Hazelden.

Tsemberis, Sam & Gulcur, Leyla & Nakae, Maria (2004) Housing first, consumer choice, and harm reduction of homeless individuals with a dual diagnosis. *Research and Practice* 94 (4), 651–656.

Turner, Alina (2014) *Beyond housing first: Essential elements of a system-planning approach to ending homelessness*. The School of Public Policy SPP Research papers 7 (30).

Turner, Alina & Krecsy, Diana (2019) *Bringing it all together: Integrating services to address homelessness*. The School of Public Policy Publications 12 (1). DOI: 10.11575/sppp.v12i0.43279

Tuominen, Tiina (2018) *Neurocognitive deficits, academic difficulties and substance dependence among Finnish offenders. Connections to recidivism and implications for rehabilitation*. Turku: Turun yliopisto.

Tyler, Imogen (2020) *Stigma. The machinery of inequality*. London: Zed Books.

Tyni, Sasu (2015) *Vankeinhoidon vaikuttavuus: Onko kuntoutukselle tilastollisia perusteita? Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2015*. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos.

Tyni, Sasu & Aaltonen, Mikko (2021) Vankeusaikaisten kuntoutusohjelmien vaikutusarvioinnit ja arvioitavuus. *Kriminologia* 1 (1), 39–59.

Umamaheswar, Janani (2018) *Studying homeless and incarcerated*

persons: A comparative account of doing field research with hard-to-reach populations. *Forum Qualitative Sozialforschung, Forum: Qualitative Social Research*, 19 (3). DOI: <https://doi.org/10.17169/fqs-19.3.3053>

Uusikylä, Petri & Laine, Jyrki (2020) *Palvelulabyrintista asiakkaan tarpeisiin. Suomalaisen päihdehuollon nykytilan systeeminen tarkastelu*. Helsinki: Myllyhoitoyhdistys.

Vaccaro, Mary-Elizabeth (2023) Reflections on ‘doing’ participatory data analysis with women experiencing long-term homelessness. *Action Research* 21 (3), 332–350. DOI: 10.1177/1476750320974429

Vail, William Lee & Niyogi, Anjali & Henderson, Norris & Wennerström, Ashley (2017) Bringing it all back home: Understanding the medical difficulties encountered by newly released prisoners in New Orleans, Louisiana – a qualitative study. *Health and Social Care in the Community* 25 (4), 1448–1458. DOI: 10.1111/hsc.12445

Valtioneuvosto (2022) Valtioneuvoston selonteko oikeudenhoidosta. Valtioneuvoston julkaisu 67/2022.

Vamstad, Johan & Mattsson, Elisabet & Klarare, Anna (2022) Social rights and street-level services for women in homelessness: A qualitative study. *Nordic Social Work Research* 14 (4), 559–571. DOI: 10.1080/2156857X.2022.2132529

Vanjusov, Heidi (2022) *Saatavilla, mutta ei saavutettavissa? Sosiaali oikeudellinen tutkimus päihdepalveluihin pääsystä*. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.

VankL 767/2005. Vankeuslaki. Saatavana: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050767>. Luettu 11.11.2024.

Vásquez, José Juan & Cabrera, Adrian & Panadeno, Sonia (2024) Involvement in the criminal justice system and incarceration among women and men living homeless in Spain. *Women & Criminal Justice* 34 (1), 16–31. DOI: 10.1080/08974454.2021.1994102

Vesterbacka, Esa (2014) *Esipuhe*. Teoksessa Henrik Linderborg & Mari Suonio & Tytti Lassila (toim.) *Sosiaalityö ja sosiaalinen tuki*

rikosseuraamusalalla. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2014.
Helsinki: Rikosseuraamuslaitos, 8.

Vilkka, Hanna & Mankki, Ville (2024) Johdatus
monimetelmätutkimukseen. Jyväskylä: Santalahti.

Villman, Emma (2021a) Narratives of normality: Finnish prisoners
envisioning their future. *Punishment & Society* 25 (1), 80–98. DOI:
10.1177/14624745211007192

Villman, Emma (2021b) Work, support and solitude: prisoners' desistance
expectations and self-regulating strategies. *Journal of Offender
Rehabilitation* 60 (2), 95–116. DOI: 10.1080/10509674.2020.1863299

Visher, Christy A. & Debus-Sherrill, Sara A. & Yahner, Jennifer (2011)
Employment after prison: A longitudinal study of former prisoners. *Justice
Quarterly* 28 (5), 698–718. DOI: 10.1080/07418825.2010.535553

Vuokila-Okkonen, Päivi & Keskitalo, Elsa (2018) Sosiaalisen kuntoutuksen
voimavara- ja ratkaisukeskeiset menetelmät Teoksessa Harri Kostilainen
& Ari Nieminen (toim.) Sosiaalisen kuntoutuksen näkökulmia ja
mahdollisuuksia. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja: DIAK
työelämä 13. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 200–214.

Walker, Alexandra & Hempel, Lynn & Unnithan, N. Prabba &
Pogrebin, Mark R. (2014) Parole reentry and social capital: The
centrality of homelessness. *Journal of Poverty* 18 (3), 315–334. DOI:
10.1080/10875549.2014.923962

Western, Bruce & Braga, Anthony A. & Davis, Jaclyn & Sirois, Catherine
(2015) Stress and hardship after prison. *American Journal of Sociology*
120 (5), 1512–1547. DOI: 10.1086/681301

Wu, Shiyu & Ta, Lac & Vieira, Jaime & Schwatz, Kendall & Perez, Joshua
& Zeien, Justin & Li, Danyi & Hartmark-Hill, Jennifer (2024) Adverse
childhood experiences and depression among homeless young adults:
A social determinants of health perspective. *International Journal
of Environmental Research and Public Health* 81 (21). DOI: 10.3390/
ijerph21010081

Zgoda, Kristen M. & Reeves, Rusty & Tamburello, Anthony & DeBilio, Lisa (2020) Criminal recidivism in inmates with mental illness and substance use disorders. *The Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law* 48, 209–215. DOI: 10.29158/jaapl.003913-20

Åkerblad, Leena & Haapakoski, Kaisa (2022) Toivo työelämän marginaaleissa. *Yhteiskuntapolitiikka* 87 (1), 96–101.

Åkerblad, Leena & Seppänen-Järvelä, Riitta (2024) Monimenetelmällinen tutkimus: Opas suunnitteluun ja toteutukseen. Helsinki: Gaudeamus.

Äärelä, Tanja (2012) ”Aika paljollon vaikuttaa minkälainen ilme opettajalla on naamalla”: nuoret vangit kertovat peruskouluajoistaan. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

LIITTEET

Liite 1. Asiakashaastattelu

1. Elämänhistoria

Kerrotko itsestäsi ja siitä, millainen polku sinut on tähän johtanut

- Lapsuus, lapsuuden perhe. Fyysinen terveys ja toimintakyky.
- Nuoruus, koulunkäynti.
- Aikuisuus, työelämä.

Missä vaiheessa ja miten rikokset tuli osaksi elämääsi?

2. Vankeus ja vapautuminen

Vapauduitko suljetusta vai avovankilasta?

Miten vankilassa valmisteltiin vapautumistasi?

Miten muuten valmistelu olisi voitu tehdä? Mitä parannuksia pitäisi tehdä?

Miten asumiseen liittyvät seikat otettiin huomioon vankeusaikana, esimerkiksi osana rangaistusajan suunnitelmaa tai vapauttamisen valmistelua?

Missä vaiheessa asumistilannettasi käsiteltiin ensimmäisen kerran vankeusaikana? Vai käsiteltiinkö?

Oliko sinulla asunto, kun vapauduit?

Edellyttikö asunnon saaminen omaa aktiivisuuttasi vai ottiko kukaan asiaa puheeksi vankilassa?

Jos olet aiemmin ollut vankilassa, oliko sinulla silloin asuntoa vapautuessasi?

Millaisia haasteita rikostaustaisten asunnon saamiseen yleisesti ottaen liittyy?

3. Tuen tarve ja nykyhetki

Mitä koti sinulle merkitsee?

Mikä tekee asunnosta kodin?

Kerrotko, millainen elämäntilanne sinulla oli muuttaessasi tukiasuntoon?

Millaisia tavoitteita, toiveita tai odotuksia sinulla oli tukiasumisjaksollesi?

Kuinka tukiasumisen sisällöt vastasivat odotuksiasi?

Esim. asunto, asunnon sijainti, tukiasumiseen liittyvät tukipalvelut, sosiaaliohjaajan tuki yms.

Oletko huomannut, että elämässäsi on tapahtunut muutoksia tukiasumisen aikana?

Mistä muutokset johtuivat?

Mitä näistä muutoksista seurasi?

Millainen rooli juuri asunnon saamisella ja tukiasumiseen liittyvällä tuella oli näissä muutoksissa?

Millä tavalla arvioisit elämäsi olevan nyt erilaista verrattuna siihen, että et olisi asunut tukiasunnossa?

Millainen merkitys ja rooli sosiaaliohjaajalla oli tukiasumisesi aikana?

Millaista tukea olisit tarvinnut niiden tukimuotojen lisäksi, jota tukiasumisesi aikana sait?

4. Rikoksiin altistavat tekijät

Millaista päihteidenkäyttösi on tällä hetkellä? Millaista se on ollut aiemmin?

Oletko itse tyytyväinen tilanteeseen?

Onko elämässäsi ollut väkivaltaa?

Millaisia vaikutuksia tukiasumisella on ollut muuhun elämääsi?

Mikä estää sinua tekemästä rikoksia?

Mikä saa sinut tekemään rikoksia?

5. Asunto ensin ja asumissosiaalinen työ

Edellytettiinkö sinulta joitain toimintavelvoitteita tai muuta vastineeksi asunnon saamisesta?

Kuinka Kriminaalihuollon tukisäätiön tarjoamat asumispalvelut vertautuvat muihin asuttamismuotoihin, kuten tukiasumiseen, joka edellyttää päihitteettömyyttä, ensisuojaan, laitoksiin jne?

Vapautuneista vangeista yli kolmannes vapautuu asunnottomana. Mistä arvelet johtuvan, että juuri rikostaustaiset ihmiset ovat niin suuressa riskissä joutua asunnottomaksi?

Asunnottomuus on elämään kokonaisvaltaisesti vaikuttava tilanne. Onko asunnottomuudella mielestäsi jonkinlainen yhteys rikoskäyttäytymiseen vai koetko, että sekä asunnottomuus että rikollisuus johtuvat molemmat joistain kolmanskymmenstä tekijästä?

Liite 2. Työntekijähaastattelu

1. Yleistä

Vapautuneista vangeista yli kolmannes vapautuu asunnottomana. Mistä mielestäsi johtuu, että juuri rikostaustaiset ihmiset ovat niin suuressa riskissä joutua asunnottomaksi?

Millainen yhteys asunnottomuudella ja rikoskäyttäytymisellä on?

Kuvaile omin sanoin tukiasumispalveluiden toimintaa, työtänne ja tukiasumispalveluiden tavoitteita.

Kuinka asiakkaat valikoituvat tukiasumispalveluiden asiakkaiksi? Eli miten teille tullaan asiakkaaksi?

Millaisia kuntoutumistavoitteita tukiasumiselle on asetettu?

Kuinka hyvin kuntoutumistavoitteisiin tukiasumisjaksojen aikana päästään?

Käytätkö asiakastyön tukena systemaattisesti vakiintuneita työskentelymenetelmiä, jotka toteutetaan samansisältöisinä kaikille asiakkaille, kuten alku- ja loppuhaastattelua, arviointimenetelmiä tai tilastointia?

2. Elämänlaatu

Kuvaile omin sanoin, millainen elämäntilanne asiakkailla tyypillisesti on heidän muuttaessaan tukiasuntoon?

- Fyysinen terveys. Toimintakyky.
- Psyykkinen terveys. Mieliala. Itsetunto.
- Arki. Taloudellinen tilanne. Työ.
- Päihdeongelmat.
- Läheiset, ystävät, perhe. Muut tukiverkostot.
- Elämän kiinnostuskohdat.
- Kiinnostuksenkohteet.

Onko olemassa tyypillistä asiakasta?

Millainen yhteys asiakkaiden yksilöllisillä elämäntilanteilla on heidän rikoskäyttäytymiseensä?

Millaisia konkreettisia muutoksia asiakkaan elämäntilanteessa yritetään tukea?

Millaisia konkreettisia muutoksia asiakkaiden elämäntilanteissa tukiasumisjaksojen aikana olet huomannut?

3. Elämänhallinta

Millaisia tavoitteita, toiveita ja odotuksia asiakkailla on tukiasumiselle?

Millä tavoin työssä tulee esille asiakkaan muutosmotivaatio, ja rikoksettomuutta tukevat asenteet rikoksettoman elämän ja muiden kuntoutustavoitteiden saavuttamisen kannalta?

Kuinka sitoutuneita asiakkaat tyypillisesti ovat tukiasumiseen?

Tukiasumisen aikana asiakkaalta ei edellytetä rikoksettomuutta, päihteettömyyttä tai halua pyrkiä elämäntapamuutoksiin. Pyrkivätkö tukiasuntojen asiakkaat mielestänne kuitenkin itse aktiivisesti elämäntapamuutokseen?

Millaisia muutoksia olet havainnut asiakkaiden motivaatiossa, asenteissa tai tavoitteissa yleensä tukiasumisjakson aikana tapahtuu?

4. Tukitarpeet

Vaikuttaako asiakkaan kotikunta vaikuttaa työskentelyyn, tukipalvelujen saatavuuteen tai muihin tukiasumiseen liittyviin seikkoihin?

Miten palvelua tuottavan tahon kunta vaikuttaa asiakkaan saamiin palveluihin?

Mitä muita olennaisia viranomaisia ja yhteistyötahoja tukiasumispalveluiden toimintaan ja/tai asiakkaan elämäntilanteeseen liittyy? Kuvaile näiden viranomaisten ja/tai yhteistyötahojen toimintaa tukiasumispalveluiden näkökulmasta.

Mikä on mielestänne erilaisten tukipalvelujen, kuten mielenterveyshoidon, päihdekuntoutuksen tai sosiaalipalveluiden, rooli tukiasumisessa?

Kuvaile sosiaaliohjaajan roolia tukiasumispalveluissa ja asiakkaiden kuntoutumisessa.

5. Rikollisesta elämästä irrottautuminen

Kuinka rikostaustaisille suunnatut sosiaalipalvelut poikkeavat muille kohderyhmille suunnatuista sosiaalipalveluista?

Pyritäänkö tukiasumisella ja siihen liittyvillä tukimuodoilla uusintarikollisuuden vähentämiseen?

Kuinka tukiasuminen vaikuttaa kokemuksenne perusteella yksilön uusintarikollisuuteen, erityisesti verrattuna muihin asumismalleihin (asunnottomuus, asumisyksiköt, ensisuojat, jne.)?

Millainen on hoidon ja kontrollin suhde tukiasumisessa?

Mitkä ovat keskeisiä näkökohtia, jotka olisi otettava huomioon arvioitaessa tukiasumisen tehokkuutta asukkaiden uusintarikollisuuden vähentämisessä?

6. Asunto ensin ja asumissosiaalinen työ

Asumissosiaalinen työ on tärkeä osa asunnottomuuden torjuntaa. Laajasti käsitettynä asumissosiaalinen työ on asiakkaan ja ammattilaisen välistä vuorovaikutustyötä, jonka avulla pyritään vastaamaan asumista vaarantaviin ongelmiin. Asumissosiaalisen työn alle mahtuu kuitenkin lukuisia erilaisia työskentelytapoja, hankkeita ja malleja. Mitä asumissosiaalinen työ tarkoittaa sinun työssäsi?

Kuinka hyvin tukiasumispalveluissa Asunto ensin-malli mielestänne toteutuu?

Toisistaan poikkeavat toimintatavat voivat johtaa ristiriitaisiin toimintatapoihin asunnottomuustyötä tekevien yhteistyötahojen välillä, vaikka tahot sinänsä pyrkisivätkin samanlaisiin lopputuloksiin. Millä tavalla tällaiset eri yhteistyötahojen toisistaan poikkeavat toiminnan tavoitteet vaikuttavat tukiasumispalveluiden työskentelyysi?

Liite 3. Kyseylomake

Nimi: _____

Ikä: _____

Kyselytunnus: _____

Kaikki tässä antamasi tiedot ovat luottamuksellisia. Mitään tietoja ei välitetä millekään viranomais taholle ILMAN SINUN LUPAASI. Mikäli haluat, että jostain tässä lomakkeessa olevasta asiasta ollaan yhteydessä ulkopuoliseen tahoon, se tehdään yhteistyössä sinun kanssasi.

Taustatiedot

Päiväys: _____

1. Kuinka kauan olet asunut Retsin tukiasunnossa? Jos olet asunut Rets-kodeissa aiemmin, vastaa nykyisen asumisen mukaan.

- alle 2 kuukautta
- 2–6 kuukautta
- yli puoli vuotta, mutta alle vuoden
- 1–2 vuotta
- muu _____

2. Miten päädyit tukiasuntoon?

Voit vastata niin moneen kohtaan kuin haluat.

- Muutin suoraan vankilasta
- Olin vapautumisen jälkeen ensin asunnottomana
- Asuin vapautumisen jälkeen ensin sukulaisilla tai tuttavilla
- Sosiaalityöntekijä ohjasi minut
- Vankilasta suositeltiin minulle
- Muutin asuntoon koevapauden kautta
- Muu _____

3. Oletko ollut jossain vaiheessa asunnottomana?

	Kyllä	Ei	Alle 6 kk	6–12 kk	Yli vuoden
Olen ollut asunnoton	-	-	-	-	-
Olen ollut asunnoton monta kertaa	-	-	-	-	-
Asuin asunnottomana sukulaisten luona	-	-	-	-	-
Asuin asunnottomana kavereiden luona	-	-	-	-	-
Asuin asunnottomana ensisuoja	-	-	-	-	-
Menetin asunnon, koska jouduin vankilaan	-	-			
Muu _____	-	-	-	-	-

Arjen voimavarat

4. Millainen vuorokausirytmisi sinulla on? Oletko siihen tyytyväinen? Autaako se sinua hoitamaan asioitasi?

1. Olen tyytyväinen 2. Toivon muutosta 3. Ehdin hyvin hoitaa asiani
4. Minulta jää asioita hoitamatta 5. Toivon apua tähän

	1	2	3	4	5
Herään aamulla, nukahdan illalla	-	-	-	-	-
Herään päivällä tai alkuillasta, nukahdan aamulla	-	-	-	-	-
Päivärytmisi ei ole säännöllinen	-	-	-	-	-
Muu _____	-	-	-	-	-

5. Mistä asioista otat vastuuta? Mitkä asiat jätät mieluiten toisille? Oletko tyytyväinen tilanteeseen?

	Vastaaan itse	Vastaaan toisinaan itse	Toivon tässä apua
Kela ja muut etuusasiat	-	-	-
Ajan varaaminen lääkäriin	-	-	-
Vuokran ja laskujen maksu	-	-	-
Siivoaminen, pyykinpesu yms.	-	-	-
Kavereiden rajaaminen	-	-	-
Päivärytmi ja ajankäytön hallinta	-	-	-
Ruuanlaitto	-	-	-
Hiljaisen ajan muistaminen (klo 22–07)	-	-	-
Terveysteen liittyvät asiat	-	-	-

6. Mitä toivot tulevaisuudelta?

Joskus toiveiden ääneen sanominen saa meissä aikaan asioita, joiden avulla pääsemme pikkuhiljaa lähemmäs toivomaamme. Nyt saat siis unelmoida ja miettiä, mitä sinä haluaisit.

	Kyllä	Ei
Minulla on asunto	-	-
En käytä päihteitä	-	-
Käytän päihteitä vain silloin tällöin	-	-
Olen töissä tai koulussa	-	-
Pärjään taloudellisesti	-	-

En tarvitse apua asumiseen	-	-
Olen parisuhteessa	-	-
En ole nykyisessä parisuhteessa	-	-
En tee enää rikoksia	-	-
En tee enää vakavia rikoksia	-	-
Elämässäni ei ole väkivaltaa	-	-
Minulla on hyvät välit lapsiin	-	-
Minulla on ajolupa	-	-
Minulla on auto	-	-
Muu	-	-

7. Mitkä ovat sinun vahvuutesi ja supervoimasi?

Missä olet hyvä? Mikä vahvuus mielestäsi on auttanut sinua selviytymään?
Mitä haluaisit vielä kehittää?

8. Millainen itsetunto ja mieliala sinulla on?

Voit myös kertoa, mikä niihin vaikuttaa. Kenelläkään ei ole aina hyvä mieli, ja itsetuntokin saattaa monissa tilanteissa olla koetuksella. Tunnistatko sellaisia tilanteita? Miten pääset niistä eteenpäin?

9. Mikä on pahin pelkosi tällä hetkellä?

Meillä kaikilla on asioita ja tilanteita, joita haluamme välttää. Ne aiheuttavat usein pelkoja. Omien pelkojen tunnistaminen voi kuitenkin auttaa meitä löytämään selviytymiskeinoja ja samalla estää pelkoja toteutumasta.

Voit vastata niin moneen kohtaan kuin haluat.

- Asunnon menettäminen
- Vankilaan joutuminen
- Vaikeus maksaa vuokraa
- Retkahdus
- Etten pärjää tuetussa asumisessa
- Rikoksiin syyllistyminen
- Muu _____

10. Tuetun asumisen aikana tapahtunut muutos

Kun nyt mietit aikaa tuetussa asumisessa, huomaatko asioissa tapahtuneen muutosta? Ei haittaa, vaikka et huomaisi. Monesti muutokset tapahtuvat huomaamatta.

- Arjen ja asumisen taidoissa
- Vuorokausirytmissä
- Omista asioista vastuun ottamisessa
- Tulevaisuudensuunnitelmissa
- Omissa vahvuuksissa
- Itsetunnossa ja mielialassa

Sosiaaliset suhteet

Läheisillä ihmissuhteilla voi olla monenlaisia merkityksiä elämässämme. Joskus ne tukevat meitä, mutta toisinaan ne saattavat vahingoittaaakin. Joskus meidän on vaikea itse huomata, että joku läheinen ihminen onkin meille haitaksi.

11. Ketkä ovat sinulle tärkeitä? Oletko huolissasi heistä? Haluatko apua suhteen elvyttämisessä tai rajaamisessa? Koska meillä saattaa olla entisiä ja nykyisiä puolisoita, useita lapsia ja kavereita, voit laittaa rastin

niin moneen kohtaan kuin tarpeen.

1. Tärkeä 2. Ei niin tärkeä 3. Kuollut 4. Olen huolissani
5. Toivon apua tähän 6. Ei koske minua

	1	2	3	4	5	6
Vanhemmat	-	-	-	-	-	-
Isovanhemmat	-	-	-	-	-	-
Lapset	-	-	-	-	-	-
Puoliso, myös ex	-	-	-	-	-	-
Kaverit	-	-	-	-	-	-
Sukulaiset	-	-	-	-	-	-
Lemmikit	-	-	-	-	-	-
Joku muu _____	-	-	-	-	-	-

12. Onko sinulla lapsia? Tapaatko heitä? Oletko tyytyväinen tapaamisjärjestelyihin?

Aina suhde lapsein ei ole sellainen kuin sen haluaisimme olevan.

	Kyllä	Ei
Minulla on lapsia	-	-
Tapaan lapsiani	-	-
Tapaamiset sujuvat hyvin	-	-

13. Onko elämässäsi väkivaltaa? Haluatko siihen jossain vaiheessa apua?

Väkivaltaa on monenlaista, ja sillä on aina vaikutuksia kaikkiin osapuoliin. Henkinen väkivalta traumatisoi yhtä lailla kuin fyysinenkin. Väkivalta voi olla myös taloudellista, seksuaalista ja kemiallista. Myös yhteiskunnan

rakenteet sisältävät toisinaan rakenteellista väkivaltaa. Väkivaltaan on usein vaikea hakea apua, koska siihen liittyy paljon ikäviä tunteita (häpeä, syyllisyys...).

	Kyllä	Ei	Haluaisin saada tähän apua
Olen ollut väkivallan uhrina	-	-	-
Parisuhteessani on ollut väkivaltaa	-	-	-
Olen itse syyllistynyt väkivaltaan	-	-	-

14. Tuetun asumisen aikana tapahtunut muutos

Kun nyt mietit aikaa tuetussa asumisessa, huomaatko asioissa tapahtuneen muutosta?

- Tärkeiden suhteiden tukemisessa
- Lasten tapaamisiin liittyvissä asioissa
- Väkivaltaan liittyvissä asioissa
- Muussa _____

Talous ja asuminen

15. Taloudenhallinta, toimeen tuleminen ja velkojen selvittely

	Kyllä	Toisinaan	Ei
Rahani riittävät elämiseen	-	-	-
Pystyn maksamaan vuokran ja muut laskut	-	-	-
Minulla on velkoja perintätoimistossa	-	-	-
Minulla on velkoja ulosotossa			
Olen menettänyt luottotiedot	-	-	-

Olen velkajärjestelyssä / yritän
päästä velkajärjestelyyn

- - -

Tarvitsisin apua raha- tai velka-
asioiden selvittelyssä

- - -

**16. Oletko jossain vaiheessa ollut yhteydessä tahoon, joka on selvitellyt
raha- tai velka-asioitasi? Onko asia jäänyt kesken? Voit kertoa halutes-
sasi asiasta.**

**17. Tässä voit vielä kertoa raha- tai velkatilanteestasi tarkemmin. Mikäli
haluat apua, kerro, millaista apua erityisesti toivot.**

Toiminta, osallisuus ja osaaminen

18. Millainen toimintakyky sinulla on?

Toimintakyvyllä tarkoitetaan sitä, miten selviät arkisista toimistasi.

Hyvä fyysinen toimintakyky tarkoittaa, että selviydyt arjestasi ja jaksat
esim. käydä kaupassa ja kulkea julkisilla liikennevälineillä.

Hyvä psyykinen toimintakyky tarkoittaa sitä, että jaksat hoitaa asioitasi.
Sitä saattavat heikentää masennus ja ahdistus.

Hyvä sosiaalinen toimintakyky tarkoittaa sitä, että pystyt selviytymään eri-
laisista arkisista tilanteista toisten ihmisten kanssa.

	Hyvin	Melko hyvin	En aina
Selviydyn arjesta fyysisesti	-	-	-
Selviydyn arjesta psyykkisesti	-	-	-
Selviydyn arjesta sosiaalisesti	-	-	-

19. Millaisia ovat digitaitosi ja työkykysi, ja miten sujuu asiointi viranomaisten kanssa?

Digitaidoilla tarkoitetaan selviytymistä arkisista esim. pankki- ja Kela-asioista. Työkyky tarkoittaa sitä, että jaksat suoriutua terveytesi ja fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen toimintakyvyn (katso edellinen kysymys) osalta työstä. Tässä kysytään omaa arviotasi tilanteesta.

	Hyvä	Kohtalainen	Tätä pitää kehittää
Digitaidot	-	-	-
Työkyky	-	-	-
Viranomaisten kanssa asioiminen	-	-	-

20. Koetko itsesi terveeksi?

Tässä haluan kuulla oman mielipiteesi ja kokemuksesi. Monella meistä on erilaisia diagnooseja, mutta koemme kuitenkin itsemme terveeksi.

- Kyllä
- En
- Välillä ja silloin tällöin
- Muu _____

21. Mitä harrastat? Tai mitä harrastaisit, jos sinulla olisi mahdollisuuksia siihen? Entä mitä olet harrastanut?

Riippuvuudet

Vastaa seuraaviin siten kuin tunnet itse. Riippuvuuksista voi olla monenlaisia ulkopuolisten tekemiä arvioita, mutta niistä en ole nyt kiinnostunut. Muista, että kaikki vastauksesi ovat luottamuksellisia.

Tupakkaa ei tässä kyselyssä lueta päihteisiin.

22. Millaista päihteidenkäyttösi on tällä hetkellä?

- Päivittäistä
- Viikoittaista
- Satunnaista (= vähemmän kuin kerran viikossa)
- En käytä

23. Jos haluat tilanteeseen muutosta, kerro, millaista haluaisit päihteidenkäytön olevan?

- Päivittäistä
- Viikoittaista
- Satunnaista (= vähemmän kuin kerran viikossa)
- En käytä

24. Jos haluaisit lopettaa tai vähentää päihteidenkäyttöäsi, millaista apua toivoisit lopettamisen tueksi?

Päihteistä irtaantuminen tarkoittaa usein myös kavereista luopumista ja arjen mullistumista. Mitä apua sinä haluaisit? Tässä ei tarvitse miettiä esimerkiksi terveydenhuollon resursseja, vaan sitä, mikä todella auttaisi sinua.

Voit vastata niin moneen kohtaan kuin haluat.

- Päihdekuntoutusjakso 6 kk
- Päihdekuntoutusjakso 3 kk
- Päihdekuntoutusjakso 1 kk
- Avokuntoutus
- NA /AA
- Oma päihdetyöntekijä ja pitkä työskentely
- Psykologi
- Terapia
- Tukihenkilö

- Korvaushoito
- Muu _____

25. Koetko olevasi riippuvainen jostain muusta kuin päihteistä?

Voit vastata niin moneen kohtaan kuin haluat.

- Tietokonepelaaminen
- Rahapelaaminen
- Seksi
- Lääkkeet
- Tupakka
- Porno
- Netti
- Syöminen
- Urheilu
- Muu _____

Rikokset

Vastaa seuraaviin siten kuin tunnet itse. Muista, että kaikki vastauksesi ovat luottamuksellisia.

26. Millaista rikosten tekeminen oli kohdallasi kuukausi ennen muuttoa tukiasuntoon tai joutumistasi vankilaan?

	Kyllä	Ei	Ehkä
En tehnyt rikoksia	-	-	-
Tein rikoksia, mutta en jäänyt niistä kiinni	-	-	-
Syyllistyin rikokseen, joista seurasi sakkoja	-	-	-
Syyllistyin rikokseen, joista seurasi yhdyskuntapalvelua	-	-	-

Syyllistyin rikokseen, joista seurasi vankeusrangaistus	-	-	-
Muu _____	-	-	-

27. Millaista rikosten tekeminen on kohdallasi tällä hetkellä?

	Kyllä	Ei	Ehkä
En ole tehnyt rikoksia	-	-	-
Olen tehnyt rikoksia, mutta en ole jäänyt niistä kiinni	-	-	-
Olen syyllistynyt rikokseen, joista seurasi tai seuraa sakkoja	-	-	-
Olen syyllistynyt rikokseen, joista seurasi yhdyskuntapalvelua	-	-	-
Olen syyllistynyt rikokseen, joista seurasi vankeusrangaistus	-	-	-
Muu _____	-	-	-

28. Jos haluaisit muutosta rikosten tekemiseen, millaista apua siihen toivoisit?

Voit vastata niin moneen kohtaan kuin haluat.

- Haluan aloittaa puhtaalta pöydältä
- Haluan vielä yhden mahdollisuuden
- Haluan vertaistukea
- Haluan tietoa, kuinka voisin toimia toisin
- Haluan viranomaisapua
- Haluan tukihenkilön
- Haluan jonkun, joka uskoo minuun, ja kertoo, että minusta on tähän
- Haluan tukea läheisiltäni
- Minun pitää olla erossa kavereistani, muuten se ei onnistu

- Minun pitää lopettaa päihteiden käyttäminen
- Muu _____

29. Tuetun asumisen aikana tapahtunut muutos

Kun nyt mietit aikaa tuetussa asumisessa, huomaatko asioissa tapahtuneen muutosta?

- Raha-asioiden hoitaminen
- Arjesta selviytyminen
- Päihteidenkäytön väheneminen
- Rikosten lieveneminen
- Rikosten väheneminen
- Muu _____

30. Muita ajatuksia

Mikäli tämä kysely herätti sinussa tukiasumiseen (saatavilla olevaan tai muuhun) liittyviä ajatuksia, haluaisin mielelläni kuulla niistä. Voit myös pohtia, millaista tukea sinun mielestäsi olisi hyvä olla tarjolla.

Liite 4. Tutkimustiedote

Pyyntö osallistua tutkimukseen

Olet saanut tämän kirjeen, koska Rets:in työntekijä on arvellut sinun olevan kiinnostunut osallistumaan tukiasumista koskevaan tutkimukseen. Tämä pyyntö perustuu siihen, että asut säätiön tukiasunnossa ja olet saanut asumiseeni tukea säätiön työntekijöiltä.

Vapaaehtoisuus

Kyselyyn ja haastatteluun osallistuminen on sinulle täysin vapaaehtoista.

- Voit kieltäytyä osallistumasta tutkimukseen tai keskeyttää osallistumisesi.
- Voit peruuttaa osallistumisesi sen jälkeen, kun olet antanut suostumuksesi, eikä sinun tarvitse ilmoittaa sille syytä.
- Kieltäytyminen ei millään tavoin vaikuta tilanteeseesi.
- Myös tutkija voi lopettaa kyselyn tai haastattelun, jos arvioi siitä aiheutuvan sinulle liiallista kuormitusta.
- Voit myös jättää vastaamatta sellaiseen kysymykseen, jota et halua tutkijan kanssa käsitellä. Syytä siihen sinun ei tarvitse kertoa.

Peruuttaessasi suostumuksesi henkilötietojen käsittelyyn, sinusta siihen mennessä kerättyjä henkilötietoja tai muita tietoja ei käsitellä osana tutkimusta, vaan ne hävitetään, mikäli niiden poistaminen aineistosta on mahdollista. Myöskään sillä, osallistutko haastatteluun tai et, ei ole merkitystä RETS:istä jatkossa saamaasi apuun.

Tutkimuksen tarkoitus

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää sitä, kuinka tukiasuminen on vaikuttanut elämääsi. Erityisesti meitä kiinnostaa kuulla siitä, millaisia kokemuksia sinulla on tukiasumisessa ja työntekijöiden kohtaamisissa ollut. Ja toivotko niihin jotain muutosta. Tarkoitus on kokonaisvaltaisesti kartoittaa elämäntilannettasi siltä osin, kun siitä haluat kertoa.

Tutkimuksen toteuttajat

Tutkimushankkeen rahoittajana toimii Rikosseuraamuslaitos. Sen toteuttaa Rikoksettoman elämän tukisäätiö. Tutkimuksesta vastaa Ulla Salovaa-ra.

Tutkimusmenetelmät ja toimenpiteet

Kyselylomakkeen täyttö tullaan järjestämään RETS:in tiloissa, ellei sinulla ole muuta toivetta. Aikataulu sovitaan sinun kanssasi siten, ettei siitä aiheudu sinulle turhaa haittaa. Lomakkeen täyttämiseen on syytä varata kaksi tuntia. Vaikka itse haastattelu ei vie niin paljon aikaa, käymme tämän paperin läpi yhdessä ja muutoinkin sinulla on mahdollisuus kysyä tutkimuksesta suoraan haastattelijalta.

Kyselylomakkeita tullaan käyttämään tukiasumisen vaikuttavuuden arvioinnissa. Teen hankkeesta loppuraportin, jonne kirjoitan muutaman artikkelin tämän keräämämme aineiston pohjalta. Lisäksi toivon saavani sen verran aineistoa, että voin kirjoittaa myös muutaman muun artikkelin.

Aineistoon on pääsy ainoastaan hankkeen tutkijalla eli Ulla Salovaaralla. Kyselomaketta voidaan kuitenkin luvallasi käyttää palveluiden ja tuen keräilyssä ja oikea-aikaisten ja -laatuisten palveluiden suunnittelussa, mikäli olet lomakkeen täyttänyt yhdessä oman sosiaaliohjaajasi kanssa.

Tutkimusaineisto tullaan säilyttämään niin, ettei kukaan ulkopuolinen pääse siihen käsiksi. Lisäksi aineistosta kirjoitettavassa julkaisussa sitaatit esitetään siten, etteivät yksittäiset tutkittavat eivät ole niistä tunnistettavissa. Aineisto hävitetään tutkimuksen valmistuttua. Anonymisoitu aineisto on tutkijan käytettävissä myös tutkimuksen valmistuttua.

Tutkimuksen mahdolliset hyödyt

Osallistumalla tähän tutkimukseen voit tarjota minulle tutkijana tärkeää tietoa siitä, millaista tukea juuri sinä olet tarvinnut ja saanut vapautumisesi jälkeen etenkin asumiseen liittyen. Lisäksi sinulla on mahdollisuus kertoa siitä, millaista tukea olisit tarvinnut, mutta johon et ole saanut apua.

Tutkimuksesta mahdollisesti aiheutuvat riskit, haitat ja epämukavuudet sekä niihin varautuminen

Osallistumisesta koituu sinulle jonkin verran haittaa johtuen kyselyyn käytettävästä ajasta. Sinun mahdollista saada tutustua julkaisuihin ennen niiden julkistamista. Tästä sinun tulee olla yhteydessä suoraan tutkijaan, sillä en kerää tätä varten yhteistietoja.

Kustannukset ja niiden korvaaminen

Tutkimuksesta ei tule aiheutumaan sinulle kuluja, mutta emme voi maksaa sinulle myöskään palkkiota.

Tutkittavien vakuutusturva

Koska tutkimuksessa ei tehdä sellaisia mittauksia tai fyysisiä kokeita, joista saattaisi aiheutua haittaa, ei erityistä vakuutusta tutkimuksen ajalle ole.

Tutkimustuloksista tiedottaminen

Tutkimushankkeen loppuraportti julkaistaan Rikosseuraamuslaitoksen julkaisusarjassa. Sen lisäksi tulen kirjoittamaan ainakin kaksi artikkelia keräämäni aineiston pohjalta.

Tutkimuksen päättyminen

Tutkimuksen loppuraportti on julkisesti saatavilla ja sinulla on mahdollisuus lukea kirjoittamani artikkelit.

Lisätiedot

Mikäli mieleesi tulee kysymyksiä liittyen lomakkeeseen tai tutkimukseen yleensä, otathan yhteyttä sinua haastatelleeseen henkilöön.

Tutkijan yhteystiedot

Tutkija Ulla Salovaara

Rikoksettoman elämän tukisäätiö

ulla.salovaara@rets.fi

044 4916456

Liite 5. Tietosuojailmoitus

RETS–Rikoksettomien elämän tukisäätiö, [www.rets](http://www.rets.fi)

Olet osallistumassa tutkimukseen Vaikuttavuustutkimus - Kuntoutuksen asumisen yhteys uusintarikollisuuden vähenemiseen vankilasta vapautumisen jälkeen. Tässä tietosuojailmoituksessa sinulle kerrotaan henkilötietojesi käsittelystä osana tutkimusta. Sinulla on oikeus lain mukaan saada nämä tiedot. Tässä ilmoituksessa tutkittavaa kutsutaan rekisteröidyksi.

Rekisterinpitäjä

Tämän tutkimuksen rekisterinpitäjänä on:

Rikoksettomien elämän tukisäätiö, Kinaporinkatu 2 E 39, 00500 Helsinki.

Tutkimuksen tietosuojavastaava Anna Taavitsainen.

Henkilötietojen käsittelyn tarkoitus ja keinot ovat tarkemmin luettavissa tutkimussuunnitelmassa.

Tutkimuksen yhteyshenkilö ja vastuullinen tutkija

Ulla Salovaara

ulla.salovaara@rets.fi

puh. 044 4916456

Rikoksettomien elämän tukisäätiö

Kinaporinkatu 2 E 39, 00500 Helsinki

Henkilötietojen käsittelijä

Henkilötietojen käsittelijällä tarkoitetaan tahoa, joka käsittelee henkilötietoja rekisterinpitäjän lukuun ja sen antamien ohjeiden mukaisesti. Henkilötietojen käsittelijän kanssa on laadittava tietojenkäsittelysopimus.

Haastatteluiden litteroinnit teetetään ammattilitteroijalla, joka nimetään myöhemmin j, jonka kanssa tehdään tietojenkäsittelysopimus.

Henkilötietojen muu luovuttaminen tutkimuksen aikana

Tietojasi käsitellään luottamuksellisesti, eikä niitä luovuteta sivullisille.

Tutkimuksessa käsiteltävät henkilötiedot

Henkilötietojasi käsitellään saamassasi tiedotteessa kuvattua tutkimus-tarkoitusta varten. Tietojen kerääminen perustuu tutkimussuunnitelmaan.

Tutkimuksessa Sinusta kerätään seuraavia henkilötietoja:

Suorina henkilötietoina nimi, allekirjoitus (kirjallinen suostumus) ja haastattelun äänitallenne ja epäsuorina henkilötietoina ikä, siviilisääty ja perhetilanne, koulutustausta, ammatti, kyselyvastaukset.

Tutkimuksessa käsitellään tai voi tulla esille seuraavia yksityisiä asioita ja nk. erityisiä henkilötietoryhmiä:

- ☒ Rotu tai etninen alkuperä
- ☒ Uskonnollinen tai filosofinen vakaumus
- ☒ Terveys
- ☒ Seksuaalinen käyttäytyminen tai suuntautuminen
- ☒ Rikkomukset ja rikostuomiot

Rikkomukset ja rikostuomiot tulevat väistämättä esiin kyselyssä ja haastattelussa tutkimuksen aihepiirin vuoksi, vaikka ne eivät suoranaisesti ole tutkimuksen kohteena. Kyselyllä kartoitetaan tukiasumisen vaikutuksia esimerkiksi rikoskäyttäytymiseen, hyvinvointiin ja motivaatioon. Lisäksi kyselyvastaajilta kerätään erilaisia taustatietoja (esim. sukupuoli, ikä, tukiasumisjakson pituus) sekä tietoja mahdollisista tukitarpeista ja tukiasumiseen liittyvistä kehityskohdista. Muista asioista ei suoraan kysytä kyselyssä tai haastattelussa, mutta ne saattavat tulla kyselyyn vastaamisen ja/ tai haastattelun yhteydessä esille ja voivat sisältää tutkimustulosten kannalta oleellista tietoa.

Tämä tietosuojailmoitus annetaan jokaiselle tutkimukseen osallistuvalla henkilölle paperisena kyselyn ja haastattelun aluksi samalla, kun tutkija suullisesti selittää tutkimuksen tarkoituksen, käy tutkittavan kanssa läpi tutkimustiedotteen ja tutkittava allekirjoittaa kirjallisen suostumuksen osallistumisesta tutkimukseen.

Henkilötietojen käsittelyn oikeudellinen peruste tieteellisessä tutkimuksessa

- ☒ Yleisen edun mukainen tieteellinen tutkimus (tietosuoja-asetuksen

artikla 6.1.e, erityiset henkilötietoryhmät 9.2.j)

Erityisiä henkilötietoryhmiä käsitellään tietosuojalain 6 §:n 7-kohdan ja 7.1 §:n 2-kohdan sekä tietosuojaasetuksen artikla 10 ja artikla 6.1.e, erityiset henkilötietoryhmät 9.2.j mukaisesti.

Henkilötietojen siirto EU/ETA ulkopuolelle

Tutkimuksessa tietojasi ei siirretä EU/ETA-alueen ulkopuolelle.

Henkilötietojen suojaaminen

Henkilötietojen käsittely tässä tutkimuksessa perustuu asianmukaiseen tutkimussuunnitelmaan ja tutkimuksella on vastuuhenkilö. Tutkimuksen rekisteriin tallennetaan vain tutkimuksen tarkoituksen kannalta välttämättömiä tietoja.

Tunnistettavuuden poistaminen

- ☒ Suorat tunnistetiedot poistetaan suojatoimena aineiston perustamisvaiheessa

Tutkittavan kyselyvastaukset ja haastattelu yhdistetään koodilla samalla kun suorat tunnistetiedot poistetaan.

Tutkimuksessa käsiteltävät henkilötiedot suojataan

- ☒ käyttäjätunnuksella
- ☒ salasanalla
- ☐ käytön rekisteröinnillä
- ☐ kulunvalvonnalla (fyysinen tila)
- ☒ muulla tavoin: paperisen materiaalin säilytys lukitussa kassakaapissa.

Tutkimuksesta on tehty erillinen tietosuojan vaikutustenarvio

- ☐ Kyllä

Tutkija on suorittanut tietosuoja- ja tietoturvakoulutukset

- ☒ Kyllä

Sopimukset tutkimusavustajien ja/tai henkilötietojen käsittelijöiden/yhteisrekisterinpitäjien kanssa

- ☒ Kyllä

Henkilötietojen käsittely tutkimuksen päättymisen jälkeen

Haastatteluaineistosta poistetaan kaikki tunnistetiedot (nk. pseudonimisointi) jo hankkeen aikana ja se hävitetään tutkimuksen päättymisen jälkeen arviolta 12/2024 mennessä. Ilman tunnistetietoja oleva, anonymisoitu kyselyaineisto tallennetaan pysyvästi Rikoksettoman elämän tukisäätiön ja tutkijan käytettäväksi.

Rekisteröidyn oikeudet

Oikeus saada pääsy tietoihin (tietosuoja-asetuksen 15 artikla) Sinulla on oikeus saada tieto siitä, käsitelläänkö henkilötietojasi ja mitä henkilötietojasi käsitellään. Voit myös halutessasi pyytää jäljennöksen käsiteltävistä henkilötiedoista.

Oikeus tietojen oikaisemiseen (tietosuoja-asetuksen 16 artikla) Jos käsiteltävissä henkilötiedoissasi on epätarkkuuksia tai virheitä, sinulla on oikeus pyytää niiden oikaisua tai täydennystä.

Oikeus tietojen poistamiseen (tietosuoja-asetuksen 17 artikla) Sinulla on oikeus vaatia henkilötietojesi poistamista tietyissä tapauksissa. Oikeutta tietojen poistamiseen ei kuitenkaan ole, jos tietojen poistaminen estää tai vaikeuttaa suuresti käsittelyn tarkoituksen toteutumista tieteellisessä tutkimuksessa.

Oikeus käsittelyn rajoittamiseen (tietosuoja-asetuksen 18 artikla) Sinulla on oikeus henkilötietojesi käsittelyn rajoittamiseen tietyissä tilanteissa kuten, jos kiistät henkilötietojesi paikkansapitävyyden

Oikeus siirtää tiedot järjestelmästä toiseen (tietosuoja-asetuksen 20 artikla) Sinulla on oikeus saada toimittamasi henkilötiedot jäsenennellyssä, yleisesti käytetyssä ja koneellisesti luettavassa muodossa, ja oikeus siirtää kyseiset tiedot toiselle rekisterinpitäjälle, jos se on mahdollista ja käsittely suoritetaan automaattisesti.

Oikeuksista poikkeaminen Tässä kuvatuista oikeuksista saatetaan tietyissä yksittäistapauksissa poiketa tietosuoja-asetuksessa ja Suomen tietosuojalaissa säädetyillä perusteilla siltä osin, kuin oikeudet estävät tieteellisen tai historiallisen tutkimustarkoituksen tai tilastollisen tarkoituksen saavuttamisen tai vaikeuttavat sitä suuresti. Tarvetta poiketa oikeuksista arvioidaan aina tapauskohtaisesti. Oikeuksista voidaan poiketa myös jos rekisteröityä ei pystytä tai ei enää pystytä tunnistamaan.

Profilointi ja automatisoitu päätöksenteko Tutkimuksessa henkilötietojasi ei käytetä automaattiseen päätöksentekoon. Tutkimuksessa henkilötietojen käsittelyn tarkoituksena ei ole henkilökohtaisten ominaisuuksiesi arviointi, ts. profilointi vaan henkilötietojasi ja ominaisuuksia arvioidaan

laajemman tieteellisen tutkimuksen näkökulmasta.

Rekisteröidyn oikeuksien toteuttaminen

Jos sinulla on kysyttävää rekisteröidyn oikeuksista, voit olla yhteydessä Rikoksettoman elämän tukisäätiön toimitusjohtaja Sanna Sunikkaan p. +358 405117999, sähköposti: sanna.sunikka@drets.fi.

Sinulla on oikeus tehdä valitus erityisesti vakinaisen asuin- tai työpaikkasi sijainnin mukaiselle valvontaviranomaiselle, mikäli katsot, että henkilötietojen käsittelyssä rikotaan EU:n yleistä tietosuojasetusta (EU) 2016/679. Suomessa valvontaviranomainen on tietosuojavaltuutettu.

Tietosuojavaltuutetun toimiston ajantasaiset yhteystiedot: <https://tietosuoja.fi/etusivu>

Liite 6. Suostumuslomake

Tutkimuksen toteuttaja: Rikoksettoman elämän tukisäätiö, tutkija Ulla Salovaara, ulla.salovaara@drets.fi, 044 4916456

Minua on pyydetty osallistumaan tieteelliseen tutkimukseen, jonka tavoitteena on saada tietoa Rikoksettoman elämän tukisäätiön järjestämästä tuetusta asumisesta vankilasta vapautumisen jälkeen.

Olen saanut tietoa tutkimuksesta, sen tarkoituksesta ja toteutuksesta, oikeuksistani sekä mahdollisista riskeistä ja hyödyistä kirjallisena tiedotteena. Olen saanut itselleni ja käynyt läpi tiedotteen ja suostumuslomakkeen yhdessä tutkijan kanssa, ja olen saanut häneltä aiheesta myös suullista tietoa.

Minulla on ollut myös mahdollisuus esittää suoraan tutkijalle kysymyksiä tutkimukseen ja minusta kerättävään aineistoon liittyen. Olen saanut tietoa siitä, millaisia henkilötietoja minusta kerätään, miten niitä käsitellään ja kenelle niitä luovutetaan. Olen tutustunut tutkimuksen tiedotteeseen, käynyt sen läpi tutkijan kanssa ja saanut sen itselleni.

Ymmärrän, että tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista, ja että minulla on oikeus kieltäytyä siitä, sekä perua suostumukseni missä tahansa tutkimuksen vaiheessa syytä ilmoittamatta. Tiedän, ettei tutkimukseen osallistumisesta kieltäytyminen vaikuta mitenkään mahdollisuuksiini osallistua säätiön toimintaan jatkossa. Ymmärrän, että kaikki tiedot tutkimuksessa käsitellään luottamuksellisesti.

Allekirjoituksellani vahvistan osallistumiseni tähän tutkimukseen.

Päiväys: _____ Allekirjoitus: _____

Nimenselvennys: _____

Lisäksi suostun, että antamiani henkilötietoja voidaan käsitellä siten kuin asiasta on minulle toimitetussa tiedotteessa ilmoitettu ja kahdenkeskisessä keskustelussa tutkijan kanssa ilmoitettu.

Päiväys: _____ Allekirjoitus: _____

Nimenselvennys: _____

Alkuperäinen allekirjoitettu tutkittavan suostumus sekä kopio tutkimustiedotteesta liitteineen jäävät tutkijan arkistoon. Tutkimustiedote ja kopio allekirjoitetusta suostumuksesta annetaan tutkittavalle.

